ANNESİ ÇALIŞAN VE ÇALIŞMAYAN ERGENLERİN BENLİK SAYGISI VE AYRILIK ANKSİYETESİ DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ

Ayşegül Karabulut
181180141

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Psikoloji Anabilim Dalı
Klinik Psikoloji Yüksek Lisans Programı
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Ezel Avcı

İstanbul
T.C. Maltepe Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Ağustos, 2019

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

AYŞEGÜL KARABULUT'un "Annesi çalışan ve çalışmayan ergenlerin benlik saygısı ve ayrılık anksiyetesi düzeylerinin incelenmesi" başlıklı tezi 18.09.2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından değerlendirilerek "Maltepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği" nin ilgili maddeleri uyarınca Psikoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans/Doktora tezi oy birliğiyle/oy çokluğuyla, başarılı/başarısız olarak kabul edilmiştir.

	Unvanı. Adı ve Soyadı	İmza
Üye (Tez Danışmanı)	Dr.Öğr.Üyesi Ezel AVCI Doğuş Üniversitesi	.....
Üye	Dr.Öğr.Üyesi Seda ERZİ Maltepe Üniversitesi	.....
Üye	Dr.Öğr.Üyesi Handan DOĞAN Maltepe Üniversitesi	.....

Prof. Dr. Ahu TUNÇEL ÖNKAL
Enstitü Müdürü

ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI

02/09/2019

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarından bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilmeyen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; çalışmanın Maltepe Üniversitesinde kullanılan "bilimsel intihal tespit programı" ile tarandığını ve öngörülen standartları karşıladığını beyan ederim.

Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Ayşegül Karabulut

TEŞEKKÜR

Çalışmanın başından sonuna kadar değerli bilgi ve birikimlerini benden esirgemeyen, varlığıyla güç veren saygıdeğer danışmanım Dr. Ögr. Üyesi Ezel Avcı'ya teşekkür ederim.

Hayatımın her döneminde yanımda olan, desteklerini her daim hissettiğim, varlıklarına şükrettiğim çok sevgili annem, babam ve kardeşlerime; yüksek lisans eğitimim boyunca üzerimde fazlasıyla emekleri bulunan anneannem ve dayıma teşekkür ederim.

İçerisinde bulunduğum bu zor süreci daha güçlü göğüsleyebilmem adına büyük çaba sarf eden arkadaşlarım ve aynı zamanda meslektaşlarım olan Feride Kaya ile Ayla Doğan'a teşekkür ederim.

Eğitim hayatım süresince üzerimde emeği olan tüm öğretmenlerime teşekkür ederim.

Çalışmamı, ömrümün sonuna kadar yanımda olmasını dilediğim anneme ithaf ediyorum.

Ayşegül Karabulut
Ağustos, 2019

ÖZ

ANNESİ ÇALIŞAN VE ÇALIŞMAYAN ERGENLERİN BENLİK SAYGISI VE AYRILIK ANKSİYETESİ DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ

Ayşegül Karabulut
Yüksek Lisans Tezi
Psikoloji Anabilim Dalı
Klinik Psikoloji Yüksek Lisans Programı
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Ezel Avcı
Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019

Yapılan araştırmada annesi çalışan ve çalışmayan ergenlerin benlik saygısı ve ayrılık anksiyetesi düzeylerinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Ayrıca demografik değişkenlere göre ergenlerin benlik saygısı ve ayrılık anksiyetesi düzeylerinde farklılık olup olmadığı incelenecektir.

Araştırma İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden gerekli izinlerin alınmasıyla, Beylikdüzü, Büyükçekmece ve Ataşehir ilçelerine bağlı ortaokul ve liselerde öğrenimine devam eden 11-18 yaşları arasındaki annesi çalışan 100, annesi çalışmayan 100 kişi olmak üzere toplamda 200 kişiye ulaşılarak gerçekleştirilmiştir. Katılımcılardan gönüllü olan ergenlere Kişisel Bilgi Formu, Ayrılma Anksiyetesi Belirti Envanteri ve Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği yüz yüze görüşülerek uygulanmıştır. İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı 2 ortaokul ve 3 lise bünyesindeki öğrencilere uygulanan ölçeklerin analizleri gerçekleştirilmiştir. Verilerin analizi için SPSS 21 paket programı kullanılmıştır. Analizlerden önce kayıp verilerin kontrolü yapılmış, uç değerler temizlenmiştir. Normallik testi sonucunda verilerin normal dağıldığı belirlenmiştir. Benlik saygısı ile ayrılık anksiyetesinin cinsiyet değişkenine göre farklılaşma durumunun tespiti için t testi kullanılmıştır. Benlik saygısı ile ayrılık anksiyetesinin yaş, anne eğitim düzeyi, anne mesleği, annenin çalışması durumunda size bakan kişi ve kardeş sayısı değişkenlerine göre farklılaşma durumunun tespiti için One Way Anova kullanılmıştır. Benlik saygısı ile ayrılık anksiyetesi arasındaki ilişkinin tespiti için de korelasyon analizi yapılmıştır.

Araştırma sonucunda cinsiyet ve anne mesleği değişkenlerine göre ergenlerin benlik saygısı düzeylerinin anlamlı biçimde farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Cinsiyet değişkenine göre ise de ergenlerin ayrılık anksiyetesi düzeyi farklılık göstermektedir. Annesi çalışan ergenlerin benlik saygısı düzeyi, annesi çalışmayanlara göre anlamlı ölçüde düşüktür. Annesi çalışan ve çalışmayan ergenlerin ayrılık anksiyetesi düzeyleri anlamlı biçimde farklılık göstermemektedir. Benlik saygısı düzeyi arttıkça ayrılık anksiyetesi düzeyinin düştüğü tespit edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Ergen, Benlik Saygısı, Ayrılık Anksiyetesi.

ABSTRACT

SELF-ESTEEM AND SEPARATION ANXIETY OF ADOLESCENTS WHO HAVE WORKING MOTHERS THOSE WHOSE MOTHERS DO NOT WORK LEVEL ANALYSIS

Aysegul Karabulut
Master Thesis
Department of Psychology
Clinical Psychology Programme
Advisor: Asst. Prof. Ezel Avcı
Maltepe University Graduate School of Social Sciences, 2019

The aim of this study is to investigate the self-esteem and separation anxiety levels of adolescents whose mothers are working or not. In addition, it will be examined whether there is a difference in self-esteem and separation anxiety levels of adolescents according to demographic variables.

The research was carried out by obtaining the necessary permissions from the provincial directorate of national education in Istanbul and reaching a total of 200 participants, 100 of whom have working mothers and 100 of participants with non-working mothers. Personal information form, Separation Anxiety Symptom Inventory and Rosenberg Self-Esteem Scale were applied to voluntary adolescents from the participants face to face. The scales applied to the students in 2 secondary schools and 3 high schools affiliated to Istanbul Provincial Directorate of National Education were analyzed. SPSS 21 package program was used for data analysis. Before the analysis, the missing data were checked and the extreme values were cleared. As a result of the normality test, the data were normally distributed. A t-test was used to determine the difference between self-esteem and separation anxiety according to gender. One Way Anova was used to determine the differentiation status of self-esteem and separation anxiety according to the differences in age, mother's education levels, mother's profession, who was the caretaker when the mother worked and the number of siblings. Correlation analysis was performed to determine the relationship between self-esteem and separation anxiety.

As a result of the study, it was found that self-esteem levels of adolescents showed significant differences according to gender and maternal occupation variables. The level of separation anxiety of adolescents varies according to gender. Self-esteem levels of adolescents whose mothers work were significantly lower than those whose mothers did not work. Separation anxiety levels of adolescents whose mothers are working and not working do not differ significantly. It was found that as self-esteem level increased, separation anxiety level decreased.

Keywords: Adolescent, Self-Esteem, Seperation Anxiety.

İÇİNDEKİLER

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI ii
ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI iii
TEŞEKKÜR iv
ÖZ v
ABSTRACT vi
TABLOLAR LİSTESİ ix
SİMGELER VE KISALTMALAR x
ÖZGEÇMİŞ xi

BÖLÜM 1: GİRİŞ 1
1.1. Araştırmanın Amacı 6
1.2. Araştırmanın Önemi 7
1.3. Varsayımlar 8
1.4. Sınırlılıklar 9
1.5. Tanımlar 9

BÖLÜM 2: İLGİLİ LİTERATÜR 10
2.1. Ergenlik Dönemi 10
2.2. Benlik Saygısı 13
2.2.1. Ergenlik Döneminde Benlik Saygısı Gelişimi 19
2.2.2. Benlik Saygısını Etkileyen Faktörler 22
2.2.3. Benlik Saygısıyla İlgili Yapılmış Araştırmalar 25
2.3. Ayrılık Anksiyetesi 27
2.3.1. Ayrılık Anksiyetesinin Belirtileri ve Görülme Sıklığı 31
2.3.2. Ayrılık Anksiyetesinin Nedenleri 34
2.3.3. Anne-Çocuk İlişkisinin Ayrılık Anksiyetesine Etkisi 37
2.3.4. Ayrılık Anksiyetesiyle İlgili Yapılmış Araştırmalar 39

BÖLÜM 3: YÖNTEM 43
3.1. Araştırmanın Modeli 43
3.2. Örneklem 43
3.3. Veriler ve Toplanması 43
3.4. Veri Toplama Araçları 44
3.4.1. Kişisel Bilgi Formu 44
3.4.2. Ayrılma Anksiyetesi Belirti Envanteri 44
3.4.3. Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği 45
3.5. Analiz Yöntemleri 45

BÖLÜM 4: BULGULAR 46
4.1. Ergenlerin Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular 46
4.2. Betimleyici İstatistikler 47
4.3. Ölçek Puanlarının Demografik Değişkenlere Göre İncelenmesi 48

4.4. Anne Çalışma Durumuna Göre Ergenlerin Ölçek Puanlarının İncelenmesi..52
4.5. Ölçek Puanlarının İncelenmesi.....53
4.6. Korelasyon Analizi.....54

BÖLÜM 5: TARTIŞMA 55

BÖLÜM 6: SONUÇ ve ÖNERİLER.....77

EK'LER 80

KAYNAKÇA.....83

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. Ergenlerin Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular 46

Tablo 2. Ölçeklere İlişkin Betimleyici İstatistikler 47

Tablo 3. Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği Puanlarının Demografik Değişkenlere Göre İncelenmesi 48

Tablo 4. AABE Puanlarının Demografik Değişkenlere Göre İncelenmesi 50

Tablo 5. Annelerin Çalışma Durumuna Göre Çocukların Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği Puanlarının İncelenmesi 52

Tablo 6. Annelerin Çalışma Durumuna Göre Çocukların AABE Puanlarının İncelenmesi 52

Tablo 7. Benlik Saygısı Düzeylerinin İncelenmesi 53

Tablo 8. Ayrılık Anksiyetesi Düzeylerinin İncelenmesi 53

Tablo 9. Benlik Saygısı ile Ayrılık Anksiyetesi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi 54

SİMGELER VE KISALTMALAR

AABE	:Ayrılık Anksiyetesi Belirti Envanteri
F/t	:F ve t Değeri
Min	:Minimum
Max	:Maximum
n	:Kişi Sayısı
P	:Anlamlılık Değeri
r	:Korelasyon Değeri
SD	:Standard Deviation
$\bar{x}$	:Ortalama

ÖZGEÇMİŞ

Ayşegül Karabulut

Psikoloji Anabilim Dalı

Eğitim

Derece	*Yıl*	
Y.Lisans	2019	Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı
Lisans	2017	Beykent Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Psikoloji Anabilim Dalı
Lise	2011	Gürpınar 80.Yıl Lisesi

Staj

Yıl	*Görev*
2017	İstanbul Bakırköy Prof. Dr. Mazhar Osman Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi
2017	İstanbul Kanuni Sultan Süleyman Eğitim ve Araştırma Hastanesi Beylikdüzü Kampüsü
2018	Özel Fransız Lape Hastanesi
2019	My Life İstanbul Danışmanlık

Alınan Burs ve Ödüller

Yıl	*Burs/Ödül*
2017	Beykent Üniversitesi Onur Belgesi

Kişisel Bilgiler

Doğum Yeri ve Yılı : Yalova, 1993 Cinsiyet: K

Yabancı diller: İngilizce

E-posta: k.bulutaysegul@gmail.com

BÖLÜM 1. GİRİŞ

Ergenlik dönemi, çocukluk döneminden erişkinlik dönemine geçişi ifade etmektedir. Ergenlik döneminde fizyolojik ve cinsel alanlarda gelişimler olmakta ve bu gelişimlerle birlikte olgunlaşma gerçekleşebilmektedir (Kardaş ve Orbak, 2002).

Ergenlik dönemi kasların, ağırlığının arttığı, boyun ise hızla uzadığı bir dönemdir (Potts ve Mandleco, 2007). Ergenlik çocukluktan yetişkinliğe geçişi ifade eden ara dönemi ifade etmektedir. Ergenlikte bireylerin boyu ve bedeni büyümekte; bilişsel, cinsel, sosyal ve duygusal yönden gelişim ve değişim gözlenmektedir. (Topalfakıoğlu, 2011).

Ergenlik dönemindeki fiziksel özellikler, çocuklukla karşılaştırıldığında belirgin farklılıklar bulunmaktadır. Cinsiyete ilişkin farklılıkların ortaya çıktığı ergenlik döneminde hormonal değişimle birlikte kadın ve erkek figürleri oluşmaya başlamaktadır. Boy ve kilo artışı, kas ve yağ değişimi, cinsel özelliklerin gelişimi ile dolaşım ve solunum sistemlerindeki gelişim bu durumun temel göstergelerindendir (Alisinanoğlu, 2002; Bacanlı, 2016; Steinberg, 2013).

Ergenlik döneminde fiziksel gelişimlerin yanı sıra meslek, eş seçimi ve okulla ilgili konular gündeme gelmekte ve ergenler geleceğine ilişkin çeşitli yorumlarda bulunmaktadır. Ebeveynlerinden farklı olarak yapılan yorumlarda ise aile içerisinde çatışmalar yaşanabilmektedir. Bu noktada ebeveynlerin rolleri önemli hale gelmektedir. Ebeveynlerin ergenlerin yaşadığı değişime ve gelişime uyum sağlayamaması, ergenlerin yeni durumlarıyla başa çıkmasını zorlaştıracaktır. Ayrışma ve bireyleşme birbirini tamamlayan iki gelişim sürecidir. Ayrışma, çocukların annesiyle ortak yaşamsal

birleşmeden çıkmasını belirtirken, bireyleşme ise çocukların ayırt edici özelliklerini üstlenmesini sağlayan başarıları ifade etmektedir (Onur, 2014, Santrock, 2012).

Ergenlik döneminde görülen bir diğer değişim ise ergenlerin kendisini başkalarıyla kıyaslamasıdır. Bu kıyaslama sadece fiziksel görünümle ilgili olmamakla birlikte bütün beceri alanlarını ve değişimleri de kapsamaktadır (Gözüyılmaz, 2011). Akranların ve ailenin değerlendirmelerinin önemli olduğu ergenlik döneminde, fiziksel görünüm, çevreyle kurulan iletişim, bilişsel beceri ve hareket becerileri başkalarıyla kıyaslanarak kendine özgü benlik imgesi oluşturulmaya çalışılmaktadır (Gözüyılmaz, 2011).

Benlik imgesi, sahip olunan fiziksel ve zihinsel özelliklerin farkında olunmasıdır. Bireyin özüne karşı tutumunu ifade eden benlik imgesi, benlikle ilgili düşünceleri, değerleri, gerçekleri, olumlu ve olumsuz özellikleri içermektedir. Zaman içerisinde sahip olunan özelliklerin farkına varılmasıyla birlikte benlik imgesinin oluşumu hızlanmaktadır. Benlik imgesinin oluşumuyla birlikte bireyler, sahip olması gereken ideal özelliklerin neler olması gerektiğinin de farkına varmaktadır (Kuzgun, 2002). Oluşan benlik imgesi ile ideal benlik arasındaki farkın değerlendirilmesi sonucunda da benlik saygısı kavramından bahsedilmeye başlanabilir. Çuhadaroğlu'na (1986) göre benlik saygısı bireylerin kendisini nasıl gördüğüne yönelik algılarıyken, Özkan'a (1994) göre benlik saygısı ise kişilerin kendisini değerlendirmesi sonucunda ulaştığı beğeni durumudur. Yapılan değerlendirmelerde gerçek benlik ile ideal benlik arasındaki farkın az olması benlik saygısını artırırken, aradaki farkın fazla olmasının benlik saygısını düşürdüğü belirtilmiştir (Özkan, 1994).

Gerçek benlik ile ideal benlik arasındaki farkın az olduğu benlik saygısı yüksek olan bireyler, sahip olduğu becerileri olduğundan daha az ya da yüksek görmeden, kendisinden memnuniyet duyar ve sahip olduğu olumlu-olumsuz bütün özellikleriyle barışıktır (Rogers, 1951; Akt. Hiçdurmaz ve Öz, 2011). Gerçek benlik ile ideal benlik arasındaki farkın fazla olduğu benlik saygısı düşük olan kişilerin ise sosyal yaşamlarında çeşitli zorluklarla karşılaştığı, uyumsuz davranışlar sergiledikleri ve akran

gruplarından daha fazla etkilendikleri belirtilmektedir (Eraslan, Koçi, Ertem, Sancar ve Koç, 2018).

Akran gruplarının ve yapılan değerlendirmelerin daha önemli hale geldiği ergenlik döneminde ise benlik saygısının çeşitli unsurlardan etkilendiği bildirilmiştir. Ebeveynlerin çocuklarına karşı otoriter, koruyucu, izin verici ve ihmalkar tutumları, benlik saygısını etkileyen en önemli unsurlardan birisidir. Ebeveynlerin çocuklarıyla kurduğu iletişim, tutum ve davranış biçimi çocuğunun benlik saygısını etkilemektedir (Bednar ve Wells; Akt. Dilek ve Aksoy, 2013). Olumlu anne baba tutumunun benimsenmesi, ergenlere olumlu rol model olunması, aile içerisinde demokratik bir ortamın olması, ceza verilmemesi, çocuğun isteklerinin önemsenmesi ve bağımsızlığının desteklenmesi gibi durumlar çocukların benlik saygısını yükseltmektedir. Martinez ve Garcia (2008)'da bu düşünceyi desteklemiş ve anne baba tutumlarının ergenlerin benlik saygısını etkileyen önemli bir faktör olduğunu belirtmiştir. Ebeveyn tutumlarının yanı sıra çocukların benlik saygısını etkilediği düşünülen ve bu çalışmanın değişkenlerinden birisi olan anne çalışma durumunun da, benlik saygısı üzerinde önemli bir etken olduğu düşünülmektedir (Malatyalı, 2014; Santrock, 2011; Winnicott, 2013). Annelerin iş hayatında olması ve üretimde aktif biçimde rol alması çok eskilere dayansa da ücretli bir şekilde ev dışında çalışmaya başlaması yakın zamanda gerçekleşmiştir (Razon, 1983). Sanayi Devrimi'yle birlikte kadınlar çalışma hayatına adım atarken (Ertürk, 2008), sanayileşmeyle birlikte değişen toplum yapısı kadınların ve erkeklerin rolleri ile çalışma alanlarını belirlemiştir (Önel, 2006).

Kadınların ücretli bir şekilde çalışma hayatına girmesi beraberinde çeşitli sorunları da gündeme getirmiştir. Kadınların çalışmasının yararları savunulsa da ev işlerine ve çocukların bakımına yönelik sorumluluklar ile çalışma yaşamının zorluklarının bir arada olması sebebiyle çalışan kadınların toplumsal baskıya maruz kalabildikleri belirtilmektedir (Topçu, 2018).

Çocukların bakımından sorumlu tutulan annelerin çalışması, çocukların gelişimini etkileyen önemli bir durumdur. Çalışan annelerin özellikle bebeklerin bakımı

ve beslenme noktasında zorluk yaşadıkları bilinmektedir (Gökdemirel, Bozkurt, Gökçay ve Bulut, 2008). Çalışan annelerin çocuklarına yeterli vakit ayıramaması, çocuklara aşırı sorumluluk yüklemeleri ve annelerin iş stresini çocuklarına yansıtması yaşanan diğer zorluklardandır (Yavuz, 2007).

Çocuklarına yeterli vaktin ayrılamamasının yol açtığı suçluluk duygusundan kurtulmak isteyen çalışan annelerin, çocuklarına daha izin verici ya da koruyucu davranabildikleri belirtilmektedir (Dekovic ve Gerris, 1992). İzin verici tutumda yüksek kabul söz konusudur. İzin verici tutum benimseyen ebeveynler çocukların davranışlarını sınırlamamakta ve düşük düzeyde disiplin sergilemektedir. İhmale giden bir hoşgörü vardır ve çocuklar serbestçe istediği davranışı sergileyebilir. Çocuklara karşı herhangi bir kural koymayan ebeveynler, çocuklarına ceza vermekten kaçınırlar (Baumrind, 1966). Koruyucu tutumda ise çocuklara gerekenden fazla özen gösterilmektedir bu durum ise çocukların bağımsızlaşmasını engelleyebilmektedir. Koruyucu tutumu benimseyen ebeveynler, çocuklarının davranışlarını kontrol altına almaya çalışırlar (Burger, 2004). Çalışan annelerin izin verici ve koruyucu tutumu karşısında bağımlı kişilik özelliği geliştirebileceğini, kendi kararını almakta zorlanabileceği, duygusal problemleri olabileceği ve bu nedenle çocukların özgüveni ve benlik saygısında düşüşün olabileceği belirtilmektedir. Çalışan annelerin çocuklarından belirli bir süre uzakta kalması, annelerin çocuklarıyla birlikte daha nitelikli zaman geçirmesini de sağlayabilecektir. Olumlu iletişim ortamının olması, çocuğa değer verilmesi ve demokratik bir tutumun benimsenmesiyle de çocukların benlik saygılarında yükseliş olması sağlanabilecektir (Yeşilyaprak, 2004). Yapılan açıklamalar doğrultusunda anne çalışma durumunun ergenlerin benlik saygısı düzeyinin belirlenmesinde etkili olduğu görülmüş ve bu çalışmada incelenmek istenmiştir.

Anne çalışma durumunun çocuklar üzerinde etkili olduğu düşünülen bir diğer nokta ise ayrılık anksiyetesidir. Çalışan annelerin ekonomik bağımsızlığa sahip olmaları, iş yerinde mutlu olmaları ve yaşamlarında aktif rol almaları, onların hem eşleriyle hem de çocuklarıyla olumlu iletişim kurabilmelerini sağlayacaktır (Cüceloğlu, 2008). Annelerin çocuklarıyla kurduğu olumlu iletişimin sürekli olması, çocukların temel güven duygusunun özünü oluşturmaktadır. Çalışmayan, sürekli ev işleriyle

ilgilenen ve başka herhangi bir uğraş alanı olmayan annelerin ise ruh halinde değişiklikler olabilmekte, bu durum çocuğa karşı olumsuz tutumların ve davranışların sergilenmesine yol açabilmektedir. Çalışan annelerin ise çocuklarıyla birlikte olduğunda etkili zaman geçirebilmesi oldukça önemlidir (Yavuzer, 2014). Çalışan annelerin çocuklarından ayrılmak zorunda kalması ve çocuğuna karşı olumsuz tutumun benimsenmesi, çocukların ayrılık anksiyetesi yaşamasına yol açabilmektedir. Ayrılık anksiyetesi, bağlanma figüründen ayrıldığında beklenen durumlardan daha olumsuz biçimde tepki gösterilmesi ve bu olumsuz tepkinin süreklilik göstermesidir. Ayrılık anksiyetesi gözlenen çocuklar sürekli biçimde bir korku yaşar ve bağlandığı herkesten ayrılacağı düşüncesi içerisine girer (Masi, Mucci ve Millepiedi, 2001). Ayrılık korkusunun üst düzeyde olması çocukların evden çıkmasını ve okula gitmesini engellemektedir. Bu durum çocukların fonksiyonellik gösterebileceği alanlarda sorun yaşamasına ve çeşitli zorluklarla karşı karşıya kalmasına yol açmaktadır (Masi, Mucci ve Millepiedi, 2001). Annelerin çocuklarına olan yaklaşımı ayrılık anksiyetesinin oluşumunda etkili olmaktadır. Çocukların gelişimine uygun sorumluluğun verilmemesi, çocuğa yönelik aşırı disiplin anlayışının olması, çocukların kısıtlanması ve ihmal edilmesi, olumlu davranışlarla çocuklara model olunmaması ve çocukların sürekli uyarılması ayrılık anksiyetesine neden olabilmektedir (Muris, Steerneman, Merckelbach ve Meesters, 1996).

Çocukların genelde anneye bağlandıkları düşünüldüğünde anneyle çocuk arasında kurulan iletişimin niteliği, ayrılık anksiyetesinin oluşumunda oldukça önemli olmaktadır. Anneyle çocuk arasındaki olumlu ve güvene dayalı ilişkinin kurulmasıyla çocukların sosyal çevreye uyum sağlaması, sağlıklı ayrılma-birleşmelerde önemli bir noktadır. Yapılan alanyazın incelemesinde anne çalışma durumunun çocukların benlik saygısını ve ayrılık anksiyetesini etkileyebileceği görülmüştür (Dekovic ve Gerris, 1992; Demiriz ve Ulutaş, 2003; Dilek, 2007; Küçüködük, 2015; Masi, Mucci ve Millepiedi, 2001; Şirin, 2015; Yavuz, 2007). Fakat her iki değişkenin de birlikte incelendiği bir çalışmanın olmadığı fark edilmiştir. Bu araştırmada annesi çalışan ve çalışmayan ergenlerin benlik saygısı ve ayrılık anksiyetesi düzeylerinin belirlenmesi amaçlanmaktadır. Ayrıca ergenlerin annesinin çalışıp çalışmaması durumuna göre

karşılaştırma yapılarak, anneleri çalışan ve çalışmayan ergenlerin benlik saygısı ile ayrılık anksiyetesi düzeyleri incelenecektir.

1.1. Araştırmanın Amacı

Yapılan araştırmada annesi çalışan ve çalışmayan ergenlerin benlik saygısı ve ayrılık anksiyetesi düzeylerinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Ayrıca demografik değişkenlere göre ergenlerin benlik saygısı ve ayrılık anksiyetesi düzeylerinde farklılık olup olmadığı incelenecektir. Belirlenen amaç doğrultusunda oluşturulan hipotezler şu şekildedir:

- Annesi çalışan ergenlerin benlik saygısı düzeyi, annesi çalışmayanlara göre anlamlı biçimde yüksektir.
- Annesi çalışan ergenlerin ayrılık anksiyetesi düzeyi, annesi çalışmayanlara göre anlamlı biçimde yüksektir.
- Benlik saygısı ile ayrılık anksiyetesi düzeyi arasında negatif yönde ilişki vardır.

Alt problemler ise şu şekilde oluşturulmuştur:

- Cinsiyet değişkenine göre ergenlerin benlik saygısı düzeyleri farklılaşmakta mıdır?
- Yaş değişkenine göre ergenlerin benlik saygısı düzeyleri farklılaşmakta mıdır?
- Anne eğitim düzeyi değişkenine göre ergenlerin benlik saygısı düzeyleri farklılaşmakta mıdır?
- Anne mesleği değişkenine göre ergenlerin benlik saygısı düzeyleri farklılaşmakta mıdır?
- Annenin çalışması durumunda size bakan kişi değişkenine göre ergenlerin benlik saygısı düzeyleri farklılaşmakta mıdır?

- Kardeş sayısı değişkenine göre ergenlerin benlik saygısı düzeyleri farklılaşmakta mıdır?

- Cinsiyet değişkenine göre ergenlerin ayrılık anksiyetesi düzeyleri farklılaşmakta mıdır?

- Yaş değişkenine göre ergenlerin ayrılık anksiyetesi düzeyleri farklılaşmakta mıdır?

- Anne eğitim düzeyi değişkenine göre ergenlerin ayrılık anksiyetesi düzeyleri farklılaşmakta mıdır?

- Anne mesleği değişkenine göre ergenlerin ayrılık anksiyetesi düzeyleri farklılaşmakta mıdır?

- Annenin çalışması durumunda size bakan kişi değişkenine göre ergenlerin ayrılık anksiyetesi düzeyleri farklılaşmakta mıdır?

- Kardeş sayısı değişkenine göre ergenlerin ayrılık anksiyetesi düzeyleri farklılaşmakta mıdır?

1.2. Araştırmanın Önemi

Ergenlik döneminde fiziksel, bilişsel, duygusal ve sosyal yönden değişim ve gelişim olmaktadır. Ergenler hem bu değişimlere uyum sağlamaya çalışmakta hem de olgunlaşma çabası içerisine girmektedir. Ergenlik döneminde benlik saygısının düştüğünü belirten çalışmalar bulunmaktadır (Robins ve ark., 2002; Santrock, 2011). Fakat ebeveynleri tarafından nitelikli iletişim içerisinde olan, sevgi ve ilgi gören ergenlerin ise benlik saygılarında düşüş olmayacağı belirtilmektedir (Adams ve Berzonsky, 2003; Santrock, 2011; Smith, 2007; Şahin, 2015). Anne çalışma durumuna göre ise benlik saygısının farklılaşmadığını gösteren çalışmalar bulunmaktadır (Aydoğan, 2010; Kahriman, 2002; Katıksız, 2019; Yiğit, 2010; Ünüvar, 2003). Dilek (2007) tarafından gerçekleştirilen araştırmada ise annesi çalışan ergenlerin benlik saygısı düzeyinin, annesi çalışmayanlara göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışmada annesi çalışan ve çalışmayan ergenlerin benlik saygısı düzeyleri

incelenecektir. İncelenecek diğer bir değişken ise ayrılık anksiyetesidir. Bağlanma figüründen ayrılmak zorunda kalan ya da ebeveynlerinin olumsuz tutum ve davranışlarına maruz kalan çocukların ise ayrılık anksiyetesi geliştirebileceği savunulmuştur. Annesine güvenli bağlanma gerçekleştiremeyen ve annesinden ayrılmak zorunda kalan ergenlerin ise çocukluk döneminde ayrılık anksiyetesi yaşayacağına yönelik görüşler bulunmaktadır (Berg ve Jackson, 1985; Erermiş ve ark., 2009; Francis, Last ve Strauss, 1987; Jurbergs ve Ledley, 2005; Kaplan ve ark., 1994). Çetin (2017) araştırmasında anne çalışma durumuna göre çocuklarda yalnız kalma ve terk edilme korkusunda anlamlı farklılığın olmadığını belirlemiştir. Demiriz ve Ulutaş (2003) ile Küçüködük (2015) tarafından yapılan araştırmalarda ise çalışan annelerin çocuklarının, çalışmayan annelerin çocuklarına göre ayrılık anksiyetesi düzeyinin yüksek olduğu tespit edilmiştir

Çocukların bağlanma figürlerinin daha çok anneleri olduğu düşünüldüğünde bu çalışmada annesinin çalışma durumuna göre annelerinden ayrılma durumu olan ve olmayan ergenlerin benlik saygısı ile ayrılık anksiyetesi düzeylerinin incelenmesi ve aralarındaki ilişkinin tespiti amaçlanmaktadır. Elde edilen sonuçlar doğrultusunda alanyazına yeni bulgular kazandırılması hedeflenmekte ve bulguların yapılacak yeni çalışmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca ilgili alanyazında annesi çalışan ve çalışmayan ergenlerin benlik saygısı ve ayrılık anksiyetesi düzeylerinin incelenmesine yönelik değişkenlerin bir arada olduğu çalışmaya rastlanmamıştır. Çocukların okula başladığı dönemde yaşayabileceği ayrılık anksiyetesinin benlik saygısıyla ilişkili olduğu düşünülmektedir. Bu çalışmada elde edilen sonuçlar ışığında, çocukların benlik saygısının yükseltilerek, ayrılık anksiyetesinin azaltılması sağlanabilir. Bu çalışmanın alanyazında yer alan boşluğu dolduracağı düşünülmekte ve ileride yapılacak olan çalışmalara referans olabileceği öngörülmektedir.

1.3. Varsayımlar

1. Yapılan çalışmada örneklemi oluşturan ergenlerin, evreni temsil ettiği varsayılmıştır.

2. Çalışmaya katılan ergenlerin Ayrılma Anksiyetesi Belirti Envanteri ile Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği'ne yaşadığı durumları doğru biçimde yansıtacak şekilde cevaplar verdiği varsayılmıştır.

1.4. Sınırlılıklar

1. Yapılan araştırma İstanbul ili içerisindeki Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı okullarda okuyan yaşları 11-18 arasında değişen 200 ergenle sınırlıdır.
2. Ayrılık anksiyetesi, Ayrılma Anksiyetesi Belirti Envanteri'nin ölçtüğü niteliklerle sınırlıdır.
3. Benlik saygısı düzeyi, Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği'nin ölçtüğü niteliklerle sınırlıdır.

1.5. Tanımlar

Ergenlik: Çocukların aile gözetimi ve korumasına daha az ihtiyaç duyduğu, fiziksel ve hormonal gelişimiyle birlikte yetişkinlerin düzeyine yaklaştığı, fiziksel olgunlukla birlikte sorumluluk yüklenme yönünde toplumun çocuğu zorladığı dönemdir (Adams, 1995).

Benlik Saygısı: Benlik saygısı, bireylerin sahip olduğu olumlu ya da olumsuz tutumlardır. Olumlu tutumların ağırlıkta olması yüksek benlik saygısıyla ilişkiliyken, olumsuz tutumların ağırlıkta olması ise düşük benlik saygısıyla ilişkilidir (Rosenberg, 1965; Akt. Doğru, 2018).

Ayrılık Anksiyetesi: Bireylerin annelerinden ya da bağlanma gerçekleştirilen bakım veren kişiden ayrılma beklentisi içerisine girdiğinde veya ayrıldığında yaşadıkları anksiyetedir (Diriöz, Alkin, Yemez, Onur ve Eminağaoğlu, 2011).

BÖLÜM 2. İLGİLİ LİTERATÜR

2.1. Ergenlik Dönemi

Ergen kavramı adolesandan türetilmiştir. Latince'de olgunlaşma anlamına gelen adolesan, süreç olarak ifade edilmektedir. Çocukluk ve yetişkinlik bir durumu ifade ederken, ergenlik ise süreci ifade etmektedir (Rochebla ve Spenle; Akt. Andiç, 2013).

Ergenlik döneminin başlangıcına ilişkin çeşitli görüşlerin olduğu görülmektedir. Geçtan (1995) ergenlik dönemi başlangıcının 11-13 yaş aralığında olduğunu belirtirken, Koç (2004) ise ergenlik döneminin kültürel farklılıklardan etkilendiğini ve genel olarak 12-25 yaşları arasında devam ettiğini bildirmiştir. Kızların ergenlik dönemine, erkeklerden daha erken girdiğini savunan Aydın (2015), kızların 11-13 yaşları arasında, erkeklerin ise 13-15 yaşları arasında ergenlik dönemine girdiğini öne sürmüştür. Özbay ve Öztürk (1992) kızların ergenliğe erkeklere göre daha erken girdiğini ifade etmektedir. Kızların erkeklere göre daha erken ergenlik dönemine girdiği ve kızlarda ergenlik döneminin daha uzun sürdüğü belirtilmektedir (Çuhadaroğlu ve ark., 2004). Yapılan açıklamalar doğrultusunda ergenliğe girme yaşının farklılık gösterebileceği, kızların ise erkeklere göre daha erken ergenlik dönemine girdiği anlaşılmaktadır. Ergenlik döneminin bitişine yönelik ise Aydın (2015) ergenliğin kızlarda 18, erkeklerde ise 20 yaşına kadar sürebildiğini savunmuştur. Bu görüşten farklı olarak, fiziksel ve cinsel olgunluğa erişimin kızlarda ve erkeklerde aynı dönemlerde gerçekleştiği de belirtilmiştir (Çuhadaroğlu ve ark., 2004; Özbay ve Öztürk, 1992). Ergenlik döneminin bitişi, yani olgunluğa ulaşmak sadece fiziksel gelişimin tamamlanmasıyla gerçekleşmemektedir. Sosyal ilişkisinden deneyim elde eden ergenlerin, aile ve eğitim yaşamlarında başarı elde etmeleri ile sosyalleşme çabası içerisinde olmaları

olgunluklarını göstermektedir (Çağdaş ve Seçer, 2002). Bu konuda Kulaksızoğlu da (2013) bedensel ve zihinsel gelişimle birlikte sosyal gelişim içerisinde olmanın olgunlaşmayı sağladığını belirtmiştir. Sosyal gelişim, bireylerin içerisinde yaşadığı toplum tarafından kabul edilir biçimde davranmayı öğrenme sürecidir. Sorumluluk, öz kontrol, atılganlık, iletişim ve işbirliği becerileri sosyal gelişim alanları içerisinde gösterilmektedir (Swindells ve Stagnitti, 2006).

Ergenlik döneminde fiziksel, cinsel, bilişsel, sosyal ve duygusal yönden gelişmeler görülmektedir. Gelişim özelliklerine göre Arıkan, Çelebioğlu ve Güdücü Tüfekçi (2013) göre ergenlik dönemini erken (11-14 yaş), orta (15-17 yaş) ve geç (18-21 yaş) ergenlik olmak üzere üçe ayırmıştır. Erken ergenlik döneminde fiziksel ve cinsel gelişimin çoğu tamamlanır (Arıkan ve ark., 2013). Orta ergenlik döneminde akranlarla ilişkiler önem kazanmakta ve riskli davranışlar sergilenebilmektedir. Bu davranışların sonucunda ise madde kullanımı, istenmeyen gebeliklerin görülmesi ve trafik kazaları görülebilmektedir. Geç ergenlik döneminde ise karşı cinse daha fazla bağlanma görülebilmekte, eğitim, meslek ve cinselliğe yönelik düşünceler yoğunlaşmaktadır. Bu dönemde bazı sorumluluklar alınarak, çocukluktan uzaklaşılmaya olgunlaşmaya çalışılmaktadır (Ardıç, 2008).

Ergenlikte ilk olarak fiziksel ve duygusal gelişimler görülürken, cinsel gelişim ve olgunlaşma daha sonraki süreçlerde oluşur. Bireylerin bağımsızlaşarak üretkenliğini elde ettiği dönemde ise ergenlik dönemi sona ermektedir (Özbay ve Öztürk, 1992). Ergenlik döneminin başarılı bir şekilde tamamlanabilmesi için anne ve babaların ergenlerle etkili iletişim kurması, özerkliğini ve gelişim alanlarını desteklemesi, çocuğuyla güvene dayalı ilişkilerin kurulması ve kaliteli zaman geçirmesi gerekmektedir (Kocayörük, 2010).

Ergenlik dönemindeki değişimler incelendiğinde ise hızlı fiziksel büyümenin gerçekleştiği görülmektedir. Ergenler 3-5 yıl arasında erişkinlerin antropometrik ölçüm değerlerine ulaşmaktadır. Kemik, kas ve yağ kitlelerinde artış olmakta, iç organ ve salgı bezleri büyümektedir. 10 yaş civarında beyin gelişiminin yaklaşık %96'sı tamamlandığından ergenlerde beynin fiziksel gelişimi daha yavaş ilerlemektedir (Kınık,

2000). Ergenlerde 11-16 yaşlarında başlayan ve 2-3 yıl süren büyüme atağı görülmektedir. Bu dönemde hızlı boy ve kilo artışı, tüylerin gelişimi, ses değişimi, göğüslerin ve kalçanın oluşumu görülmektedir (Tekgül ve Uslu Tek, 2005).

Ergenlik dönemindeki cinsel gelişmeler incelendiğinde, cinsel yönden olgunlaşma sürecine girildiği ve cinselliğe yönelik dürtülerde artma olduğu belirtilmektedir. Psikoseksüel gelişim kuramında ergenlik dönemindeki üreme genital dönemle açıklanmıştır. Fallik dönemdeki anne-babaya duyulan cinsel yakınlık ve buna bağlı olarak gelişen karmaşa, latent dönemde bastırılmış ve gizlenmiştir. Genital dönemde oluşan cinsel olgunlaşmayla birlikte cinsel dürtüler kendini göstererek, karşı cinse ilgi duyulmaya başlanır. Fallik dönemdeki karmaşa çözülmediğinde, oluşan saplantılar ergenlerin cinsel gelişiminin sağlıksız ilerlemesine yol açmaktadır. Fallik dönemdeki karmaşanın sağlıklı çözülmesi ise cinsel gelişimin sağlıklı ilerlemesini sağlamaktadır (Freud, 1995; Akt. Aydın, 2015; Bacanlı, 2016). Ergenlik döneminde cinsel dürtülerde artış olduğu belirtilmektedir. Dürtülerin düzeyinde meydana gelen artışlar, ergenlerin çeşitli çatışmalar yaşamasına yol açmaktadır. Çatışmaları çözmeye çalışan ergenler çözüme ulaştığında ise yetişkin kimlik kazanma yolunda önemli bir adım atmış olur (Geçtan, 1995).

Ergenlik döneminde bilişsel gelişim hızlanmakta, dürtüsel ihtiyaçlarda ve duyguların yoğunluğunda artmalar olmaktadır. Preödipal ve ödipal çatışmalar alevlenmekte, meslek seçimi, karşı cinse ilgi duyulması, ebeveynlerden ayrılma ve özerklik süreçlerinin deneyimlenmesi ergenlerin içinde bulunduğu döneme ilişkin çeşitli zorluklar ve çatışmalar yaşamasına yol açmaktadır (Freud, 2014).

Ergenlerin yaşadığı bir başka değişim ise ailesinden uzaklaşarak, arkadaş grubuna yaklaşmasıyla başlamaktadır. Bu dönemde ergenler, aile dışına çıkarak, kendisine uygun kimlik duygusu oluşturmaya çalışır (Doğan, Çoban ve Çok, 2012). Ergenlik dönemindeki bireyler, değişimlere uyum sağlamaya çalışmakta ve farklı sosyal ortamlara girerek yeni arkadaşlıklar edinmektedir. Bu dönemde arkadaş ilişkileri ön plana çıkarken, ergenler arkadaş grubu içerisinde kendilerine yer edinme çabası içerisine girmektedir (Erikson, 1968; Akt. Güney, 2018).

Ergenlik döneminde bilişsel gelişmelerde yaşanmaktadır. Bilişsel gelişiminin hızlanmasıyla ergenler, gelişmiş bilişsel beceriler kazanmaktadır. Çocukluk dönemine kıyasla ergenler, daha kontrollü ve dikkatli davranmaya başlar. Ergenlik dönemindeki bilişsel gelişimler şu şekilde ifade edilmektedir:

- Soyut kavramların düşünülmesi ve anlaşılması kolaylaşmaktadır.
- Düşünce becerilerinde gelişmeler görülmektedir.
- Tek yönlü düşünce becerileri gelişerek, çok boyutla düşünme becerileri kazanılmaya başlanır.
- Düşünmenin, düşünülmesi başlanır.
- Mutlak doğrular ya da yanlışlar yerini görelilik çerçevesinde düşünülmeye bırakmaktadır (Steinberg, 2007).

Ergenlik döneminde mantıksal problem çözme becerileri, akıl yürütme ve olasılıkların hesap edilmeye başlanması ergenlerin, bilimsel çalışmalarda daha becerikli olmasını sağlamaktadır. Soyut düşüncenin gelişmesiyle birlikte sosyal ve ideolojik alanlarda fikir yürütülmesi sağlanır. Böylelikle ergenler siyasi, felsefi ve arkadaşlık gibi konulara ilgi gösterip, onları incelemeye çalışır. Bilişsel açıdan yaşanan gelişmelerden bir diğeri de düşünmenin düşünülmeye başlanmasıdır. Bu gelişim ergenlerin düşüncelerini yönetebilmesine imkan tanımaktadır (Steinberg, 2007). Ergenler bilişsel gelişimle birlikte düşüncelerin tamamını kontrol edemediğini ve farklı düşüncelerinde olabileceğini fark eder. İçsel dünyasını keşfederek, farkındalık kazanabilmesi bu dönem için önemlidir. Ergenler bu dönemde çok yönlü düşünebilme becerileri kazanmaktadır. Sorunların farklı açılardan irdeleyerek, çeşitli çözüm yolları üzerine düşünebilir (Perry, 1999; Akt. Steinberg, 2007).

2.2. Benlik Saygısı

Sayıner, Savaşan, Sözen ve Köknel'e (2007) göre benlik üzerinde önemli durulması gereken terimlerdendir. Bireyin kendisine yönelik düşünce ve değerlendirmeleri benlik çerçevesinde incelenmektedir.

Benlik kavramına yönelik çeşitli görüşlerin olduğu görülmektedir. Kulaksızoğlu (2005) benlik kavramını, bireylerin davranışlarının şekillenmesinde etkili olan değerlerin, amaçların ve ideallerin bütünü olarak açıklamaktadır. Bireylerin çevreyi algılayıp, değerlendirerek yapılandırması ve sonucunda da durum ya da olaylara tepki gösterme şekilleri benlik çerçevesinde değerlendirilmektedir. Bireylerin kendisine yönelik bakışıyla oluşan benlik, değer ve inanç sistemi ile uzun vadeli hedefler ve amaçlarla açıklanabilmektedir (Kulaksızoğlu, 2005). Çağlayan'a (2011) göre ise benlik kavramı dikkat, yönetsel ve bilişsel süreçler içerisinde değerlendirilmektedir. Dikkat sürecinde bireylerin kendisinin farkında olması ve kendisine ilgi göstermesi söz konusudur. Yönetsel süreç, kişilerin kendisini kontrol etme ve karar verme sürecindeki çabalarını ifade etmektedir. Bilişsel süreç ise kişilerin kendisine karşı oluşturduğu tutum, yargı, duygu ve düşüncelerle değerlendirilmektedir (Çağlayan, 2011). Rosenberg'e (1965) benlik, kişinin kendisine yönelttiği duygu ve düşüncelerin toplamıdır, ayrıca benlik kişinin sosyal kimliğini tanımlamaktadır.

Freud'a (1984) göre benlik, içsel dürtülerle dış dünya arasında denge kuran, gerçekçi değerlendirmelerle mantıklı düşünen bölümdür. Rogers'a (1951) göre benlik ise insanların kendisine yönelik algısının bütünleşmiş ve düzenlenmiş biçimidir. Bu açıdan incelendiğinde benlik, kişiliğin öznel yanını oluşturur (akt. Bacanlı, 2002).

Rogers'a (1951) göre benlik anneyle çocuk arasında kurulan etkileşimle şekillenmekte ve gelişmektedir. Çocukların sevgi ihtiyaçlarının anneleri tarafından karşılanması, çocuğun sağlıklı kişilik gelişimini desteklemektedir. Fakat annelerin çocuklarına gösterdiği sevginin bir koşula bağlanması, çocukların bu duruma uygun değer yargısının oluşmasına yol açacaktır. İstendik davranışları gerçekleştirdiğinde sevilen, istenmedik davranışlarda ise sevilmeyen çocuklar bazı durumlarda kendisini değerli hissedebilecekken, sağlıklı benlik gelişimi engellenebilecektir (akt. Schultz ve Schultz, 2007).

Sullivan (1953; akt. Yiğit, 2010) benlik sistemini iyi ben, kötü ben ile ben ve ben olmayan şekliyle incelemiştir. Benlik sistemi kişinin benliğine ilişkin bilgilerin depolandığı bir yapıdır. İyi ben kavramı bireyin kendisine duyduğu saygının artmasını

sağlarken, ödülle sonuçlanan etkileşimlerden oluşur. Kötü ben, annelerin çocuklarının bakımlarını ihmal etmesiyle oluşur ve çocuklarda bu durum kaygı ile endişeye yol açar. Olumsuz duyguların hakim olduğu kötü ben, olumlu davranışları engelleyerek, bilincin gelişmesine yardımcı olur. Ben ve ben olmayan benlik sistemi, anneyle çocuk arasındaki ilişkiden etkilenmektedir.

Benlik sistemi anne-çocuk arasındaki ilişkiden etkilense de gelişimi doğumla birlikte başlamaktadır. Doğumla birlikte varlığından söz edilen benlik kavramı, bireylerin yaşamı boyunca gelişmektedir. Çocukluk döneminde meydana gelen biyolojik, sosyal ve psikolojik gelişim, benliğin gelişimini olumlu ya da olumsuz olarak etkilemektedir. Anne-baba ve çocuk arasında kurulan etkili iletişim benlik kavramının gelişmesinde önemli olan noktalardan bir diğeridir. Çocukların psikolojik gereksinimlerinin karşılanması onların güven duygusu ve onlardaki sevginin temelinin oluşmasını sağlayacaktır. Bu durum sağlam bir benliğin en önemli unsurlarından birisidir (Özer ve Özer, 2001; Yavuzer, 2002).

Benliğin çeşitli görevleri bulunmaktadır. Gerçeklerin algılanmasıyla denetleme ve anlama becerisi, güdülerin engellenebilmesi ve düzeltilmesi, çevreye uyum sağlayabilme, olayların arasında bağ kurabilme, uyaranların sınırlandırılması, sıralanması, algılanması, saklanması, hatırlanması, düşünülmesi, karşılaştırılması, yargıya ulaşılması ve engellerin aşılabilecek güce ulaşılmasının sağlanması da benliğin görevleri arasında gösterilmektedir (Kulaksızoğlu, 2005). Dürtüleri temel alan güdülerin engellenmesi, çevreyle iletişime geçebilmek, olay ve durumlara ilişkin doğruların bilinmesi, uyaranların kontrol altında tutulması, hatırlanması, düşünülmesi, uzun vadeli amaçların belirlenmesi, plan yapılması ve kaygıya yönelik savunmanın oluşturulması benliğin görevlerindendir (Özerkan, 2004).

Kohut'a (1998) göre benlik, bireylerin bağımsızlaşmasında temel görevleri üstlenmektedir. Bebeklerin, kendilik nesnesiyle kurduğu etkileşimle çekirdek benlik oluşmaktadır. Bebekler için genelde anneler, kendilik nesnesini oluşturmaktadır. Kendilik nesnesi tarafından bebeklere olumlu duyguların yansıtılması gurur duygusunu pekiştirmektedir. Reddedici ve ilgisiz yaklaşılan bebeklerde ise suçluluk ve utanma

duyguları pekiştirilmektedir. Bebeklik döneminde kendilik nesnesinin pekiştirdiği duygular, yetişkinlik dönemindeki benliğin şekillenmesinde etkili olmaktadır (Akt. Schultz ve Schultz, 2007).

Benlik, bireylerin öz algılarının bütün ve düzenli biçimidir, kişilerin kendisine ilişkin algıları, değerleri ve fikirleri kapsamaktadır. Bireylerin benliğini değerlendirmesi, benlik saygısı kavramıyla açıklanmıştır (Rosenberg, 1965; Akt. Sarı ve Cenkseven, 2008; Deniz, 2011).

Benlik saygısı, bireylerin sahip olduğu olumlu ya da olumsuz tutumlardır. Olumlu tutumların ağırlıkta olması yüksek benlik saygısıyla ilişkiliyken, olumsuz tutumların ağırlıkta olması ise düşük benlik saygısıyla ilişkilidir. Bireylerin kendisini kabul etmesi, meslek ve aile yaşamına hazırlanmasını sağlayan benlik saygısı, bireylerin eksik gördüğü taraflarıyla mücadele etmesi ve kendisiyle barışık olmasını ifade etmektedir. Kısaca benlik saygısı bireylerin benliğine yüklediği değer yargısı olarak açıklanmaktadır (Rosenberg, 1965; Akt. Doğru, 2018).

Benlik kavramıyla benlik saygısı anlam bakımından birbirine yakın olsa da bazı noktalarda birbirlerinden ayrışmaktadır. Benlik kişinin benliğine yönelik bireysel değerlendirmeleri kapsamaktadır. Genel yorumları kapsamayan benlik, dış görünüş ve başarı düzeyi gibi özel durumlarla incelenir. Genel değerlendirmeyi kapsayan benlik saygısı ise kişilerin kendisine ilişkin olumlu veya olumsuz değerlendirmeleri içerir. Benlik kavramı belirli alanlardaki değerlendirmelerken, benlik saygısı ise benliğe yönelik genel değerlendirmelerdir (Harter, 1988; Akt. Cobb, 2007).

Benlik saygısını iki temel boyutta inceleyen Steinberg (2007), benlik saygısını barometrik ve temel benlik saygısı olmak üzere iki boyuta ayırmıştır. Barometrik benlik saygısı olay, durum, zaman ve mekan doğrultusunda farklılaşabilirken; temel benlik saygısı ise bu değişkenlerden etkilenmemektedir. Bireylerin benliğine ilişkin olumlu ve olumsuz duyguların gelişmesi benlik saygısı kavramıyla açıklanmaktadır. Bu noktada ideal ve gerçek benlik kavramlarından bahsedilmektedir (Steinberg, 2007). Gerçek benlik bireylerin ne olduğu ve ne yapabildiğini içermekteyken, ideal benlik ise değer

verilen şeyler ile beklentileri kapsamaktadır. Bireylerin sahip olduklarıyla sahip olmak istedikleri arasındaki farkın fazla olması, uyumsuzluk düzeyini arttırmaktadır. Gerçek benliğe yönelik olumlu duyguların olması, beklentilere yönelik kaygıları azaltmaktadır. Böylelikle gerçek ve ideal benlik birbirine yaklaşmaktadır (Voltan Acar 2004).

Gerçek ve ideal benlik arasındaki farkın fazla ya da düşük olması benlik saygısının düzeyinin belirlenmesinde önemli bir unsurdur. Bireylerin olmak istediği "ben" ile sahip olduğu "ben"in arasındaki fark benlik saygısını belirlemektedir. İdeal ve gerçek benlik arasında farkın olması, normal bir durumdur. Fakat aradaki farkın çok yüksek olması benlik saygısının düşmesine ve çatışmanın yaşanmasına yol açmaktadır (Kuzgun, 2002).

İdeal ve gerçek benlik arasındaki fark bireylerin benlik saygısının düzeyinin belirlenmesinde önemli bir noktadır. İdeal ve gerçek benlik arasındaki farkın düşük olması benlik saygısını artırırken, aradaki farkın fazla olması benlik saygısını düşürmektedir (Rogers, 1951; Akt. Steinberg, 2007).

İdeal benlik ile gerçek benlik arasındaki farkın az olduğu benlik saygısı yüksek olan bireyler, etkili problem çözebilme becerilerine sahiptir. Toplum içinde bulunmaktan hoşlanırlar ve kendilerini etkili bir şekilde ifade edebilirler. Bu kişiler girişken yapıları ve ifade becerileri sayesinde, çevresindeki kişiler üzerinde olumlu izlenim bırakmaktadır (Baumeister, Campbell, Krueger ve Vohs, 2003). Benlik saygısı yüksek olan bireyler yaşamlarında mutludur, üretkendir ve başarılıdır. Yaşamış oldukları zorluklar karşısında çözüm üretebilmek için yoğun çaba gösterirler, Yaşayacakları zorluklarla da mücadele edebileceklerine inanırlar. Olumlu davranış özellikleri daha fazladır, akran zorbalığı noktasında ise daha az zorbalık eğilimi içerisindedirler (Coleman, 1990). Beklentileri yüksek olan yüksek benlik saygısı olan kişiler, olumlu ve olumsuz özellikleri ile başarılı olacağı ve olamayacağı durumları iyi bilirler. Böylelikle kendisinden beklenenleri karşılayabildikleri gibi, özgüvenleri de yüksektir. Ayrıca bu kişiler, haklarını savunmaktan da çekinmemektedir (Tufan ve Yıldız, 1993). Bireylerin benliğini gerçekçi biçimde değerlendirmesiyle, kendisini

olduğu gibi kabul edebilmesi ve kişinin kendisine saygı duyması benlik saygısının yüksek düzeyde olduğunu göstermektedir (Berk, 2009).

İdeal benlik ile gerçek benlik arasındaki farkın yüksek olduğu benlik saygısı düşük olan kişiler ise sosyal çevrelerine uyum sağlamakta güçlük çekerler, bu durum benlik saygısı düşük olanların ruhsal sağlıklarında bozulmalara yol açabilmektedir (Kohut, 1983; Akt. Karahan ve ark., 2004). Benlik saygısı düşük olanlarda intihar eğilimleri, depresif belirtiler, anksiyete ve yeme bozukluğu görülebilir. Akademik yönden başarısızdırlar, madde kullanmaya, suça ve şiddete eğilimleri vardır (Mann, Hosman, Schaalma ve De Vries, 2004). Kendisini yeteneksiz gören düşük benlik saygısı olan kişiler, önemli durumları göz ardı edebilmektedir. Bu kişiler başarısız olacağını düşünür, değersiz olduğuna inanır ve yeterince gayret göstermez (Kassin, 1998). Benlik saygısı düşük olan bireylerin öz güveni düşüktür, kendilerini yetersiz ve değersiz görürler (Gümüş, 2006). Geleceğe yönelik başarısız olunacağının düşünülmesi ve yoğun bir şekilde olumsuz düşüncelerin olması, benlik saygısı düşük olanların karamsar ve endişeli özellikler göstermesine neden olmaktadır (Coleman, 1990. Düşük benlik saygısı etkili iletişim kurulmasını engellemekte ve sosyal ilişkilerde çeşitli problemlere yol açabilmektedir. Ayrıca aile içerisinde benlik saygısı düşük kişilerin bulunması, ailenin temel işlevlerini gerçekleştirilmesini de engelleyebilmektedir (Yavuzer, 2014).

Yavuzer (2005) çocuk yetiştirme esnasında karşılaşılan problemlerin kaldırılmasını irdelediği incelemesinde benlik saygısı düşük olanlarda görülen özellikler şu şekilde ifade edilmiştir:

- Zorluklar ve problemler karşısında çözüm üretmekte zorlanırlar.
- Başarısız olma düşüncesi vardır ve kendilerini güçsüz olarak algılarlar. Bu nedenle sıklıkla kaçınma davranışına başvurmaktadırlar.
- Başarısız olma düşüncesi bu bireylerin yalan söylemelerine yol açmaktadır.
- Sosyal ortamlarda bulunmak yerine kaçınmayı tercih ederler.
- Eleştirilmekten hoşlanmazlar.
- Olumsuz sonuçlanan durumlar karşısında sürekli mazeretler öne sürerler.

- Sürekli kendisini suçlar ve kendisini başkasıyla kıyaslayarak onlardan daha iyi olmadığını düşünürler.

2.2.1. Ergenlik Döneminde Benlik Saygısı Gelişimi

Hayata gözlerini yeni açan bebekler, yaşamın merkezinde kendisinin olduğunu düşünmektedir. Yaşamda başka kişilerin olduğunun fark edilmesiyle bu düşünceden uzaklaşmaya başlanmakta ve sonucunda uyumlu bir birey olabilmek için gelişim gösterilmektedir. Bebeklerin sosyalleşme çabaları, başkalarına tepki verilmesiyle başlamaktadır ve yaşam boyunca devam etmektedir. Bebeklerin sosyalleşme çabası, ebeveynlerinin davranışlarıyla bağlantılı bir durumdur. Aynı zamanda ebeveynlerinin olumlu ve destekleyici davranışlarına göre bebekler, güven duygusu da kazanabilmektedir. Bebeklerin bağlanma figürü tarafından ihtiyaçlarının zamanında karşılanması, ilgi ve sevgi görmeleri bebeklerin verecekleri tepkileri şekillendirmektedir. Bu tepkiler yaşamın ilerleyen dönemlerinde de çocukların davranışlarına yön vermektedir. Çocukların ailesi tarafından yeterli düzeyde sevgi ve ilgi görmesi ise benlik saygısının gelişim yönü hakkında bilgi vermektedir (Köknel, 1985; Akt. Kulaksızoğlu, 2005).

Çocukların benlik saygılarının sağlıklı biçimde gelişebilmesi koruma, beslenme, sevgi ve ilgi gösterme gibi temel gereksinimlerinin uygun biçimde karşılanıp karşılanmamasından etkilenmektedir (Baymur, 1994).

Ergenlik döneminde ise benlik saygısı gelişiminde ise çeşitli unsurlar devreye girmektedir. Çünkü ergenlik dönemi çocukluk ile erişkinlik arasındaki ruhsal olgunlaşma, gelişme ve yaşama hazırlık dönemidir. Ergenlik döneminde bireyler ruhsal, fizyolojik, bilişsel ve sosyal yönden olgunlaşma ve gelişme içerisine girerler. Bu dönemde bireyler kim olduklarını keşfetmeye başlar ve ileride kim olacaklarını ve şu anda kim olduklarını sorgularlar. Ayrıca bu dönemde sorgulanan bir diğer unsur başkalarının gözünde kim olduklarıdır (Atak, 2010). Bu dönemde yaşanan bir diğer değişim ise ergenlerin duygusal, bilişsel ve fiziksel alanlarında görülmektedir. Fiziksel

görünümü değişen ergenlerde bilişsel beceriler artmaktadır. Bu dönemde ergenler, bedenine ve kendisine yönelik değerlendirmelerle çok zaman harcamaktadır (Rosenblum ve Lewis, 1999). Bir yandan değişimlere uyum sağlamaya çalışan ergenler, bir yandan da kimliğini şekillendirebilmek ve birey olabilmek için çaba sarf eder (Archer, 1989). Çeşitli değişimleri bir arada yaşayan ergenlerde benlik kavramı ön plana çıkmaktadır. Ergenler kimlik arayışı içerisindedir ve kendini keşfedip, anlamaya çalışır ve gelecekte nasıl birisi olacağını belirlemek ister. Ergenlik döneminde bireyler kendisine ilişkin yargıda bulunurken zaman zaman çelişkili durumlarla karşılaşır. Bazı zamanlarda kendisini beğenirken, bazen de kendisinden nefret edebilir. Bu nedenle ergenlik dönemine kadar geliştirilen benlik ve benlik saygısı önem kazanmaktadır (Yörükoğlu, 2004).

Ergenlikte benliğin gelişimi üç aşamada gerçekleşir. Bu aşamalar şu şekilde ifade edilmektedir:

- 11-13 yaşlarında sahip oldukları benliğe yönelik çelişki yaşanmaz ve sahip olunan özellikler kolayca ifade edilebilir (Harter, 1990). Bilişsel gelişimle birlikte soyut düşünme becerisinde artış olan 11 yaş civarında, çocuklar genel yargıları oluşturmaya başlar. Bu yaşlarda çocuklar sahip olduğu yeterlilikleri anlamaya başlamaktadır ve nelerden hoşlandıklarına yönelik çeşitli çıkarımlarda bulunur. Bu dönemde ilgi alanlarını fark eden çocuklar, sahip olduğu beceri alanlarını geliştirebilir, böylelikle de benlikleri gelişmektedir (Yavuzer, 2006).

- 14-16 yaşlarında benliğe verilen önem küçük yaşlara göre daha fazladır. Benliğe daha fazla önem verilmesi birtakım çelişkilerin yaşanmasına sebebiyet vermektedir. Bu yaşlarda; farklılık gösteren sosyal çevre ile farklı kişilik ve davranış özelliklerine sahip olan kişileri ve onların farklı davranmalarını anlamlandırmakta güçlük yaşarlar. Bu durum ergenlerin nasıl bir kişi olduğunu anlamlandırması noktasında tereddüt yaşamalarına sebep olur.

- 16 yaşından sonra ergenlerin yaşayacağı problemlerde azalmalar olur. Bu dönemde sosyal çevreye uyum sağlanmaya başlanır ve benlik yapısının temelleri oluşmuştur (Harter, 1990).

Benlik yapısının temelleri oluşan ergenlerin, kendilerini algılama biçimleri benlik saygılarını etkileyecektir. Ayrıca benlik saygısının yaşamsal dönemlerdeki değişimlerden etkilendiği belirtilmektedir. Bireylerin ailesinden kopup bağımsız biçimde yaşamını sürdürmesi, evlilikler, yetişkinliğe geçiş ve yaşlanma bireylerin sosyal, duygusal ve fiziksel alanlarını değiştirmektedir. Bu değişim ise benlik saygısını etkilemektedir. Çocukluktan ergenliğin ilk dönemine geçişte büyüme arzulandığı gibi, çocukluktan uzaklaşıldığından karmaşık duygular söz konusu olabilmektedir. Çocuklar benliğini kaybedeceğini düşünerek korku yaşayabilmekte ve yeni bir benlik kazanabilmek için mücadele etme durumuyla karşılaşmaktadır. Ergenlik döneminde anne ve babasından uzaklaşılabildiği gibi onlara karşı yabancılaşma hissedilebilir. Bu dönemde kişiler tek başlarına ne yapacaklarını görmek isterler. Ergenlerin kendini tanıyabilmesi ve bağımsızlık kazanabilmesi benlik saygısının yükselmesinde oldukça önemlidir (Plummer, 2005).

Ergenlerin benlik saygısının gelişimini etkileyen bir diğer nokta ise bedenin olduğu gibi kabul edilme durumudur. Bedenine yönelik hissedilen duygular ise benlik imajı kavramıyla açıklanmaktadır. Olumlu benlik imajı ise bireylerin bedenini olduğu gibi kabul etmesiyle ilişkilidir. Ergenlik döneminde bedenlerine yönelik değerlendirmeler sıklıkla problemli duruma dönüşmektedir. Bu dönemde ergenin fiziksel yapısında değişim meydana gelmektedir ve ergen tarafından bu değişimler anlamlandırılmaya ve kabul edilmeye çalışılmaktadır. Böyle bir durumda bedensel değişimler, ergenler için oldukça önemli olmaktadır. Ergenlerin bedenini olduğu gibi kabul edebilmesi, gerçekçi biçimde bedenini değerlendirmesi ve bu değerlendirme sonucunda mutlu olabilmesi, benlik saygısının belirlenmesinde etkili olmaktadır (Oktan ve Şahin, 2010).

Ergenlik döneminde benlik saygısının gelişimi, çevresel söylemlerden de fazlasıyla etkilenmektedir. Buna yönelik yapılan araştırmada olumlu değerlendirilen

bireylerin benlik saygıları daha yüksekken, olumsuz değerlendirmelerin benlik saygısını düşürdüğü belirlenmiştir. Ayrıca benlik saygısı yüksek olanların, olumsuz değerlendirmeler karşısında benlik saygısının değişmediği belirlenmiştir (Shavit ve Shouval, 1980; Akt. Yıldırım, 2017).

Benlik saygısı çok sayıda araştırmacı tarafından incelenen bir konu olmuştur. Cinsiyet değişkenine göre yapılan incelemede Robins ve Trzesniewski (2005), benlik saygısının genellikle erken ergenlik dönemindeki kızlarda daha düşük olduğunu belirlemiştir. Erken ergenlik dönemindeki kızların benlik saygısının daha düşük olması ise bu döneme uyum sağlamada yaşanan güçlükler ve bu sürecin normal zamanda ergenlik dönemine girenlere göre daha zor atlatılmasıyla açıklanmaktadır. Odacı (1994) ise araştırmasında cinsiyet değişkenine göre benlik saygısı düzeyinde farklılığın olmadığını bildirmiştir. Mendelson, White ve Mendelson (1996) tarafından cinsiyete göre benlik saygısının incelenmesine yönelik yapılan çalışmada, erkeklerin mi yoksa kızların mı benlik saygısının daha yüksek olduğunu belirleyen çalışmalarda ortak bir görüşün olmadığı ifade edilmiş olup, bazı çalışmalarda erkeklerin, bazılarında ise kızların benlik saygılarının yüksek olduğu belirlendiğini belirtmişlerdir.

Benlik saygısı yaşa göre incelendiğinde çeşitli farklılıkların olduğu bildirilmiştir. Rosenberg tarafından yapılan araştırmada ergenlik döneminde, daha küçük yaşlara oranla benlik saygısının yüksek olduğu tespit edilmiştir. 12-13 yaşlarında benlik saygısının düşük olduğu, 14 yaşından itibaren ise benlik saygısının geliştiği bildirilmiştir (Akt. Kneckt vd., 2001). Robins ve arkadaşları (2002) ergenlik döneminde düşüşe geçen benlik saygısının, yetişkinlik döneminde arttığını savunmuştur. Mendelson, White ve Mendelson (1996) ise yaş değişkenine göre benlik saygısı düzeyinde farklılık olmadığını belirlemiştir. Bu konuda farklı bir sonuç elde eden Baldwin ve Hoffman (2002) erkeklerin 12-14 yaşlarında benlik saygısının daha düşük olduğunu ve 16 yaşına kadar ise yükselmeye başladığını belirlemiştir. Kızlarda ise 12-17 yaşlarında benlik saygısının düşük olduğu saptanmıştır (Baldwin ve Hoffman, 2002).

2.2.2. Benlik Saygısını Etkileyen Faktörler

Benlik saygısını etkileyen çeşitli faktörler bulunmaktadır. Ergenlerin benlik saygısını etkileyen önemli unsurlardan biri ebeveyn tutumları diğeri ise ebeveynlerin davranışlarıdır. Ebeveynlerin çocuklarını yetiştirirken sergilediği tutum, çocukların benlik saygısını artırmakta ya da düşürmektedir. Çocuğuna demokratik tutumla yaklaşan ebeveynler çocuklarının kimlik gelişimini desteklemekte ve onları birey olarak kabul etmektedir. Çocukların yaptıklar hataları ya da başarısızlıkları normal bir durum olarak görürler. Bu durum çocukların benlik saygılarını geliştirmektedir. Otoriter tutumu benimseyen ebeveynler ise ergenleri çocuk olarak görmekte ve katı bir tutum benimsemektedirler. Bu durum ise çocukların benlik saygısını düşürmektedir (Öncü, 1992). Ebeveynlerin çocuklarına karşı sevgilerini ifade edebilmesi, onların sorunlarıyla ilgilenmesi, değerli olduklarının hissettirilmesi, yardımda bulunması, ev yaşamına ilişkin kuralların birlikte belirlenmesi, belirli çerçevede özgürlüklerinin olması çocukların benlik saygılarını artıran unsurlardandır (Santrock, 2011). Adams ve Berzonsky'e (2003) göre demokratik tutumla çocuğa yaklaşılması sadece çocukların benlik saygılarının gelişmesini sağlamayacak ayrıca akademik başarılarını arttıracak ve sosyal çevreye daha kolay uyumu sağlayacaktır. Çocuklar problemli durumla karşılaştıklarında ise ebeveyn desteği ile birlikte problemlerine etkili çözüm önerileri üretebilecektir. Yapılan hatalar karşısında ebeveynler hatanın nereden kaynaklandığını çocuklarına anlatarak, alternatif davranışlar hakkında çocuklarına bilgi verecektir. Demokratik tutumda çocuklara verilen cezalar kırıcı ve yıpratıcı değildir, cezalarla birlikte çocukların daha iyi öğrenmesi amaçlanır. Ebeveynlerin demokratik tutumla yaklaştığı ortamda ergenler, değerli olduğunu hisseder ve birey olabileceğini anlar. Deneyimlerle birlikte hataları tekrarlamamaya çalışırlar, özgüvenleri yüksektir. Demokratik ortam, ergenlerin benlik saygısını yükselten önemli bir unsurdur. Ebeveyn tutumunun çocuklar üzerindeki etkisinin incelendiği araştırmada, otoriter tutumla büyüyen çocukların benlik saygısının düşük olduğu tespit edilmiştir (Smith, 2007). Bireylerin büyüdüğü ortam, ailesinden koşulsuz sevgi görmesi ve becerisine uygun sorumluluk verilmesi benlik saygısını geliştirmektedir (Çetinkaya ve ark., 2006). İlgi ve şefkat görme ile yardım almanın, benlik saygısını artıran unsurlar olduğu saptanmıştır (Hatipoğlu, 1996). Bu konuyla ilgili yürütülen araştırmada ebeveynlerinin tutumunu

otoriter algılayanların, benlik saygısı düzeylerinin düşük olduğu tespit edilmiştir (Tezer ve Aygül, 2006).

Benlik saygısını etkileyen bir diğer nokta ise okul ve öğretmendir. Benliğin gelişimi ailede başlar ve çocukların okula başlamasıyla bu süreç hızlı biçimde devam eder. Çocukların okula başlamasıyla toplumsal etki önemli ölçüde hissedilir. Sevgi ve değer görme çocuklar için en önemli gereksinimler olduğundan, öğretmenlerin çocukları yeterince anlayamaması çocukların başarısız olmasına neden olabilmektedir. Öğretmenlerin çocuklara yeterli düzeyde sevgi ve değer göstermesi ise çocukların benlik saygısının gelişimini desteklemektedir (Glasser, 1969; Akt. Çağlar, 2018).

Benlik saygısını etkileyen bir diğer faktör ise deneyimlerdir. Karşılaşılan olaylar ve farklı durumlar benlik saygısının yapısını şekillendirmektedir. İlk olarak bedeninin farkına varan ergenler, sosyal etkileşime girdiklerinde kendisine yönelik yapılan olumlu ve olumsuz değerlendirmelerle karşılaşırlar ve bu durum benliğin gelişimini etkilemektedir (Baymur, 1994).

Bireylerin sahip olduğu benlik saygısı sahip olunan yeterlilikler, başkalarının gösterdiği sevgi ve saygı ile öz değerlendirme sonucundan etkilenmektedir. Ayrıca aile ortamı, yaşamın geçtiği yerin sosyo-kültürel ve fiziksel yapısı da benlik saygısını etkilemektedir (Özkan, 1994). Kimlik gelişiminin kritik öneme sahip olduğu ergenlik döneminde yeterlilik duygusu, ruh sağlığı ve akademik açıdan başarılı olma durumunun benlik saygısını önemli düzeyde etkilediği bildirilmektedir (Karadağlı, 1993).

Bireylerin eğitim durumları, sahip oldukları meslekleri, ekonomik gelirleri, ebeveynlerinin ilgisi, eğitim durumu ve akademik başarısı benlik saygısını etkilemektedir (Yavuzer, 2000). Demiriz ve Öğretir (2007) araştırmasında ebeveynlerin eğitim düzeyinin arttıkça, çocukların özgüvenleri ve benlik saygılarının arttığını belirlemiştir. Gürel (2007) tarafından ergenler üzerinde gerçekleştirilen bir diğer araştırmada ise ebeveynlerin eğitim düzeyi yükseldikçe çocukların benlik saygısının arttığı belirlenmiştir.

Çuhadaroğlu'na (1986) göre benlik saygısını geliştiren faktörler şu şekilde belirtilmektedir:

- Bireylerin yaşamında önem verdiği kişilerin saygısı ve kabul edici yaklaşımı, benlik saygısını geliştirmektedir.
- Aile yaşamından memnun olunması ve akademik başarının yüksek olması benlik saygısını arttırmaktadır.
- Belirlenen hedeflerin bireylerin kendisi tarafından oluşturulması ve bu hedeflere ulaşılması benlik saygısını geliştirmektedir.
- Bireyin çevresinde bulunan kişilerin olumlu ya da olumsuz değerlendirmeleriyle karşı karşıya kalınabilmektedir. Bu değerlendirmeler ile değerlendirmelerin algılama biçimine göre benlik saygısının gelişimini etkilemektedir.

2.2.3. Benlik Saygısıyla İlgili Yapılmış Araştırmalar

Benlik saygısı düzeyini belirlemeye yönelik birçok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalar çeşitli değişkenlerle benlik saygısı ilişkisini belirlemeye yöneliktir. Bu çalışmalardan birisi olan Odacı (1994) tarafından gerçekleştirilen araştırmada sınıf düzeyine göre benlik saygısı düzeyinde farklılığın olmadığı belirlenmiştir.

Cinsiyet değişkenine göre yapılan incelemede erkeklerin benlik saygısı düzeyinin, kızlara göre yüksek olduğu tespit edilmiştir (Chapman ve Mullis, 2002; Hatipoğlu, 1996). Kızların benlik saygısının, erkeklere göre yüksek olduğunu belirleyen çalışmalarda bulunmaktadır (Özkan, 1987). Elde edilen bu sonuçlardan farklı olarak Eriş ve İkiz (2013) benlik saygısının cinsiyete göre farklılık göstermediğini belirlemiştir. Yine aynı şekilde cinsiyete göre benlik saygısının farklılık göstermediğini belirleyen çalışmalarda bulunmaktadır (Cerit Aksoy, 1992; Sarıkaya, 2015; Yüksekkaya, 1995).

Çeşitli değişkenlerle benlik saygısı arasındaki ilişkiyi inceleyen Özkan (1987) ebeveyn eğitim düzeyi, çocuğa gösterilen ilgi ve ailenin ekonomik düzeyinin benlik saygısını anlamlı ölçüde etkilemediği belirlemiştir.

Bachman ve O' Malley tarafından yaş değişkenine göre yapılan incelemede; 13 yaşından sonra benlik saygısının arttığı, 15-18 yaşları arasında ise benlik saygısı düzeyinin belirlenmesinde ekonomik düzey, fiziksel görünüm ve becerilerin önemli olduğu tespit edilmiştir (Akt. Balat ve Akman, 2004).

Ergenlik döneminde benlik saygısı ile sosyal kaygı düzeyi arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmada benlik saygısı ile sosyal kaygı arasında negatif yönde korelasyon tespit edilmiştir. Yüksek benlik saygısına sahip olanların sosyal kaygı, değersizlik ve kaçınma düzeylerinin düşük olduğu belirlenmiştir (Eriş ve İkiz, 2013). Bu sonuçlarla benzer bulgular elde eden Gümüş (2006) çalışmasında sosyal kaygı ile benlik saygısı arasında anlamlı ilişki olduğunu saptamıştır. Şirin (2015) ergenlerle araştırmasında benlik saygısı azaldıkça, sosyal görünüş kaygısının arttığını belirlemiştir.

Sınıf düzeyine göre ilkokul seviyesinde yapılan araştırmada 2 ve 4.sınıf öğrencilerinin benlik saygısının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (Erşan, Doğan ve Doğan, 2009). Yapılan bir başka araştırmada sınıf düzeyine göre benlik saygısı düzeyinde farklılığın olmadığı belirlenmiştir (Aslan ve Akyol, 2006).

Benlik saygısı ile akademik başarı ve erteleme arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmada, bu değişkenlerin benlik saygısını etkilediği tespit edilmiştir. Akademik başarının artması akademik ertelemeyi azaltmakta bu durumda benlik saygısını yükseltmektedir (Balkıs ve Duru, 2010).

Lise öğrencilerinin örneklemi oluşturduğu araştırmada akademik başarı ile benlik saygısı arasında pozitif yönde ilişki olduğu belirlenmiştir. Akademik başarının artmasının benlik saygısını arttırdığı gibi öğrencilerin rekabetçi tutumunu da arttırmaktadır (Yenidünya, 2005).

Lise öğrencilerinin örneklemi oluşturduğu bir başka çalışmada ekonomik düzeyin, ebeveyn tutumunun, akranların gösterdiği sevginin ve bireyin kendisini değerli görmesinin benlik saygısını doğrudan etkilediği tespit edilmiştir (Ceylan, 2003).

Dinç (2019) araştırmasında lise dönemindeki bireylerin bağlanma tarzları ile benlik saygısı arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Yapılan analizler sonucunda kızların benlik saygısı düzeylerinin erkeklere göre daha düşük olduğu belirlenirken, ruhsal yardım alan öğrencilerin benlik saygısı düzeylerinin düşük olduğu tespit edilmiştir. Bağlanma tarzları ile arasındaki korelasyon analizine göre ise güvenli bağlanma ile benlik saygısı arasında pozitif yönde; saplantılı bağlanma ile benlik saygısı arasında negatif yönde korelasyon tespit edilmiştir.

Ergenlerin güvenli bağlanma ile akran ilişkileri, benlik saygısı ve mental iyi oluş arasındaki ilişkinin incelendiği araştırma sonucunda annesine güvenli bağlanan bireylerin benlik saygısı düzeyinin yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca benlik saygısı ile mental iyi oluş arasında pozitif yönde ilişki belirlenmiştir (Koç, 2019).

Eroğul (2018) tarafından yapılan araştırmada benlik saygısı ile sosyal kaygı arasında negatif yönde ilişki olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca benlik saygısı alt boyutları olan kendini sevme ve öz-yeterliliğin, koruyucu ve otoriter tutumu anlamlı biçimde yordadığı belirlenmiştir.

Anne çalışma durumuna göre çocukların benlik saygısının incelendiği araştırmada, annesi çalışan ve çalışmayan çocukların benlik saygısında anlamlı farklılığın olmadığı tespit edilmiştir (Erbil, Divan ve Önder, 2006).

Aktaş da (2016) araştırmasında anne çalışma durumuna göre çocukların benlik saygısında anlamlı farklılık olmadığını belirlemiştir. Anne çalışma durumuna göre çocukların benlik saygısı düzeyinde anlamlı farklılığın oluşmadığı başka araştırmalar da bulunmaktadır (Sever, Hotun, Sabuncu ve İşsever, 1993; Kahriman, 2005; Kutlu, Buzlu, Sever, Batmaz ve Pektekin, 1997; Yılmaz, 2001). Bu çalışmalara ek olarak, annelerin çalışma durumu ve meslek değişkenlerine göre yapılan incelemelerde çocukların benlik saygısında anlamlı farklılığın oluşmadığı farklı çalışmalar olduğu görülmektedir (Aydoğan, 2010; Katıksız, 2019; Yiğit, 2010; Ünüvar, 2003).

Anne çalışma durumuna göre çocukların benlik saygısında farklılığın oluştuğunu gösteren çalışmalar da bulunmaktadır. Dilek (2007) tarafından gerçekleştirilen araştırmada ise annesi çalışan ergenlerin benlik saygısı düzeyinin, annesi çalışmayanlara göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

2.3. Ayrılık Anksiyetesi

Ayrılık anksiyetesi kavramı Broadwin (1932) tarafından okula gitmeyi reddetmeyle ilişkilendirmiş olup, okulun reddedilmesi ve okuldan kaçmanın bir şekli olduğu ifade edilmiştir. Bu durum 1913 yılında Jung tarafından nörolojik reddetme durumuyla gündeme gelse de Broadwin daha geniş bir çerçevede durumu ele almıştır. 1941 yılında ise Johnson ve arkadaşları ilk defa okul fobisi kavramını kullanmıştır (Akt. Bahalı ve Tahiroğlu, 2010). Ayrılık anksiyetesi kavramının derinlemesine incelenmesi ve ayrılık anksiyetesinin çocuklar ile yetişkinlerde gözlenen psikopatolojik tabloyla bağlantısının kurulması, bağlanma kuramına dayanmaktadır. Bowlby (1940) tarafından ortaya atılan bağlanma kuramı anne ile bakım veren arasında güvene dayalı ortamın oluşturulmasını esas almaktadır (Bowlby, 1940). Harlow (1959) tarafından maymunlar üzerinde yapılan deneyde annelerin sadece fiziksel gereksinimleri karşılamadığı, yavrularına sıcak bir temas sağladığı ileri sürülmüştür. Deneyin sonuçlarına göre anne ile çocuk arasında sevgiye dayalı kurulan iletişimin, çocuğun ileriki dönemlerindeki bütün ilişkilerdeki güven duygusunun oluşumuna önemli ölçüde etki ettiği çıkarımında bulunulmuştur (Akt. Kılıç, 2007).

Çocukların okula gitmeyi reddetmesi, okul kurallarının reddedilmesine ve suç işlemeye işaret etmektedir. Yapılan gözlemde okula gitmeyi reddeden çocukların, annelerinin başına kötü bir şey geleceğini düşünerek korktuğu, yaşadıkları anksiyeteyi yatıştırabilmek ve rahatlama amacıyla da okuldan kaçarak evlerine gittikleri belirlenmiştir. Daha sonra ise okul korkusunun aslında evden uzak kalma korkusu olduğu belirtilmiştir (Kılıç, 2007).

Okula gitmenin reddedilmesi anksiyeteyle ilişkilendirilmiş ve bu durum çocukluk çağı sendromu kavramıyla açıklanmıştır. Okula gitmek istemeyen çocukların davranışları iki grupta incelenmiştir. İlk grupta yetişkinlerin vermiş olduğu kararlara karşı koyma arzusu olan çocuklar, okula gitmek istememekte ve okula yönelik ilgisini kaybetmektedir. İkinci grupta ise okula gitmenin reddedilmesi ile anksiyete kaynaklı okul reddinin olması, okul fobisi ve ayrılık anksiyetesi kavramıyla açıklanmıştır. Ebeveynlerinden ayrıldığında anksiyetenin yoğun biçimde yaşanması, okul ya da farklı ortamlarda da aynı tepkinin gelişimine yol açabilmektedir. Okul fobisi, okula giden çocukların ayrılmaya dayalı anksiyete yaşamasıyken, ev ortamından ayrıldığında yaşanan anksiyete ise ayrılma anksiyetesi olarak ifade edilmektedir (Bahalı ve Tahiroğlu, 2010).

Ayrılık anksiyetesi sadece okulla ilişkili gelişmemektedir. Bowlby (1959) okula gitmenin reddedilmesinin aslında okuldan kaynaklı korkularından ziyade, bireyin bağlanma gerçekleştirdiği kişinin yokluğundan, kaybından ya da güven duyulan ortamdan uzaklaşmasının yol açtığı korkudan kaynaklandığını ileri sürmüştür (Akt. Şirin, 2015).

Ayrılık anksiyetesi bireylerin annelerinden ya da bağlanma gerçekleştirilen bakım veren kişiden ayrılma beklentisi içerisine girdiğinde veya ayrıldığında yaşadıkları anksiyetedir (Diriöz, Alkin, Yemez, Onur ve Eminağaoğlu, 2011). Ollendick ve arkadaşları (1990) tarafından ayrılık anksiyetesi kavramı, güvenli bağlanmayan çocuklardaki yüksek stres düzeyinin açıklanması için kullanılmıştır. Ayrılık anksiyetesinin açıklanabilmesi için gelişimsel çalışmalardan ve bağlanma kuramından yararlanılmaktadır. Faravelli ve Pallanti erken bebeklik dönemindeki bağlanma figüründen ayrılma korkusunun, ayrılma anksiyetesinin başlangıcı olduğunu ileri sürmüştür.

Ayrılık anksiyetesi bozukluğu çocukların en az 4 hafta boyunca evden ya da bağlanma gerçekleştirdiği kişiden ayrılmaya bağlı biçimde, gelişim düzeyinin dışında beklenmedik biçimde tekrarlayıcı anksiyete duymasıdır. Bağlanılan kişinin kaybedileceğine ve zarar göreceğine yönelik sürekli ve yüksek düzeyde anksiyete yaşanması ve ayrılık korkusunun olması çocukların okula gitmesini ya da evden dışarı

çıkmasını engellemektedir. Ayrılık anksiyetesi bozukluğu; çocukların okul ortamına, sınıf arkadaşlarıyla olan ilişkilerine ve sosyal çevresindeki işlevselliğine zarar vermektedir (Masi ve ark., 2001).

Ayrılık anksiyetesi yaşayan çocuklar, bağlanma figüründen ayrıldığında endişeli ve kaygılı hissetmektedir. Çocuklar sadece evden uzaklaştığında endişe ve kaygı hissetmemektedir. Çocukların olumsuz duyguları yaşaması için bağlanılan kişiden ayrıldığını düşünmesi yeterli olmaktadır (Chansky, 2009).

Ayrılık anksiyetesinde yaş dönemlerine göre değişimler olabilmektedir. Ayrılık anksiyetesi bebeklerin bağlanmasının başlangıç dönemi olan 6. ay civarında başlamakta olup, okul öncesi döneme doğru devam eder. Gelişimsel özellikler açısından incelendiğinde bu anksiyete normal kabul edilmektedir. 18. ayda anksiyete en yüksek düzeyine ulaşırken, 3-5 yaşları arasında ise etkinliğini yitirmektedir. Ebeveynleriyle sağlıklı iletişim kuran, güvenli bağlanan ve travmatik ayrılık sürecine maruz kalmayan çocukların annesinden ayrılması daha kolay olmaktadır (Bellibaş, 2004). Bir başka görüşe göre ayrılık anksiyetesinin genellikle 3-6 yaş arasındaki oyun döneminde ortaya çıktığı savunulmuştur. Oyun dönemindeki çocukların karanlıktan, canavarlardan ve hayaletlerden korkmasına sıkça rastlanmaktadır. Var olmayan bir unsurdan korku duyulması psikotik bulgu olarak değerlendirilmemelidir. Gerçek dışı algılar, belirli durumlarda oluşmakta ve uyaranların farklı biçimde algılanmasıyla ortaya çıkmaktadır. Bağlanma figürünün gelmesiyle gerçek dışı algılar etkinliğini yitirmektedir (Altınbaş, 2009). Kaplan, Sadock ve Grebb (1994) ise çocukların 1 yaşından önce annesinden ayrı kaldığında ayrılma anksiyetesi yaşadığını belirtmiştir. Ayrılık anksiyetesinin düzeyi genelde 3-5 yaş arasında azalma gösterir. 3-5 yaşları arasında çocuklarda düşük düzeyde ayrılık anksiyetesi normal karşılanmaktadır. Ayrılık anksiyetesinin yüksek düzeyde ve çocuğun gelişimine uygun olmayan biçimde olması, bozukluktan söz edebilmek için yeterli olmaktadır (Kaplan, Sadock ve Grebb, 1994). Last'a (1992) göre çocukların gelişimsel ödevlerini ve gündelik yaşamında gerçekleştirdiği aktivitelerin yerine getirilmesini engelleyen ayrılık anksiyetesinin başlama yaşı 7,5'tur (Akt. Diröz, 2010).

Çocukların bağlanma figüründen ayrılmasında yaşadığı huzursuzluğun 2 yaşından sonra kademeli olarak sönmesi gerektiğini savunan Şirin (2015), bu durumun her çocuk için aynı olmamakla birlikte yaşanılan huzursuzluğun oluşumu ve düzeyine göre değişkenlik gösterdiğini belirtmiştir. Bireyselleşme çabası içerisine giren çocuklar, annelerini örnek alıp çevresinde olan biteni keşfetmeye çalışır. Bu süreçte annelerinin gözünün üzerinde olduğunu hisseden çocukların keşfetme sürecine izin verilmesi ve engellenmemesi çocuğun bağımsızlaşmasında etkili olmaktadır (Dilek ve Aksoy, 2013). Annelerin sergilediği tutum, bağımsızlaşma sürecini etkilemektedir. Çocuğun keşif sürecinin desteklenmesi ve izin verilmesi anneyle çocuk arasında güven ortamını yaratmaktadır. Çocuklar bu durumu dilediklerinde bağımsızlaşabileceğini ve annelerini istediğinde yanında olacağını algılar. Böylelikle çocuğun anneye bağımlı olma ihtiyacı azalır. Koruyucu ve ihmalkar tutum sergileyen annelerin çocuklarında ise anneye daha fazla bağımlı olan çocuklar, anneden ayrılamaz ve bağımsızlaşma süreci sekteye uğrar. Çocukların gelişim dönemine uygun biçimde keşfetmesine izin verilmesi özgüveni artırarak, sağlıklı ayrılma-birleşmenin gerçekleşmesini sağlamaktadır. Aksi takdirde ise çocuklarda ayrılık anksiyetesi gelişebilmektedir (Şirin, 2015).

Ayrılık anksiyetesi gelişen çocuklar, başkaları tarafından yeterince sevilmediğinden ve kendisiyle ilgilenilmemesinden rahatsızlık duyarlar. Ayrıca çocukların hissettiği korkular zaman içerisinde bir başkası tarafından kaçırılmaya ya da değer verilen kişilerin kaybedilmesine dönüşebilmektedir (Büküşoğlu Demiral, 2004).

Ayrılık anksiyetesi çocukların, sadece çocukluk dönemini etkilememekte yaşamının ileriki dönemlerini de olumsuz etkilemektedir. Ayrılık anksiyetesi ilerleyen dönemlerde panik bozukluğa ve aşırı düzeyde stresin yaşanmasına neden olabilmektedir. Çocuklarda gerekli tedavilerin uygulanamaması durumunda ise korkuya ve sosyal fobiye dönüşebilmektedir (Kaplan ve ark., 1994). Ayrılık anksiyetesinin ilerleyen dönemlerde sosyal fobiye dönüşmesiyle bireyler sosyal ortamlara girmekten kaçınmaya başlarlar. Çocukların aşırı düzeyde korku ve panik yaşaması, bağlandığı kişilerin zarar göreceğini ve onlardan ayrılacağını düşünmesinden kaynaklanmaktadır. Bağlanılan kişilerden ayrılmak istenmemesi, etkinliklere tek başına katılımı engellemektedir. Bu durum ise klinik tabloda ayrılık anksiyetesinin belirlenmesini

kolaylaştırmaktadır (Diriöz, 2010). Bunlara ek olarak ayrılık anksiyetesi yaşayan çocuklar yetişkinlikte sosyal ortamlara girmesi gerektiğinde zorluk yaşayabilmektedir. Yine aynı şekilde yetişkinlik döneminde de kendisine yakın hissettiği kişilerden ayrılırken zorlanabilmektedir. Çocukların ayrılık anksiyetesi yaşaması, sosyal çevre içerisinde nitelikli ilişkiler geliştirmesini engelleyebilmektedir. Bu nedenle ayrılık anksiyetesinin temelinde çocukluk döneminin daha fazla etkili olduğu belirtilmektedir (Erermiş ve ark., 2009).

2.3.1. Ayrılık Anksiyetesinin Belirtileri ve Görülme Sıklığı

Ayrılık anksiyetesine fiziksel belirtiler eşlik edebilmekte, bireylerin endişeli hissetmesine ve kaçınma davranışları sergilemesine yol açabilmektedir. Ayrılık anksiyetesinin beklenenden uzun süre devam etmesi, şiddetli oluşu ve gelişimsel açıdan uygun olmaması ya da fonksiyonelliği bozması durumlarına bireye ayrılık anksiyetesi bozukluğu tanısı konulmaktadır (DSM-IV, 1995).

Ayrılık anksiyetesinin DSM-5'e (2013) göre tanı kriterleri şu şekilde ifade edilmektedir:

A. Aşağıdakilerden üçünün (ya da daha fazlasının) olması ile belirli, bireyin evden ya da bağlanma figüründen ayrılmasıyla ilgili, gelişimsel olarak uygunsuz olan ve aşırı düzeyde anksiyetesinin yaşanması ya da korku hissedilmesi:

1. Evden veya bağlanma figüründen ayrılma ihtimalinin olduğu durumlarda ya da ayrılma gerçekleştiğinde aşırı düzeyde kaygı hissedilmesi

2. Bağlanma gerçekleşen kişinin kaybedileceği veya bu kişilerin başına kötü bir olay geleceğinin düşünülerek, yoğun biçimde endişe hissedilmesi

3. Yaşanabilecek olumsuz olayların, bağlanma gerçekleşen kişiden ayrılmasına neden olacağına yönelik yoğun kaygının yaşanması

4. Ayrılık kaygısı nedeniyle evden uzaklaşılması gereken durumlar olduğunda sıklıkla kaçınma davranışının gerçekleşmesi, okula ya da işe gitmeme durumlarının olması

5. Evde ya da ev dışında tek başına veya bağlanılan kişiden ayrı kalmaktan yoğun biçimde korku duymak ya da isteksizliğin olması

6. Ev ortamının dışında ya da bağlanma figüründen uzakta uyuma noktasında isteksiz olmak ya da uyumanın reddedilmesi

7. Ayrılık noktasında süreklilik gösteren kabus görme durumunun olması

8. Bağlanılan kişiden ayrılık olabileceği ya da olduğu durumlarda tekrarlayıcı bulantı, kusma, karın ve baş ağrısı gibi fiziksel semptomların oluşumu

B. Yaşanan kaygı ve kaçınma durumu süreklilik göstermektedir. Bahsedilen belirtilerin çocuklarda ve ergenlerde en az 4 hafta, yetişkinlerde ise 6 ay ya da daha uzun süre devam etmesi gerekmektedir.

C. Yaşanan kaygının klinik tabloda gözlenebilecek şekilde probleme ya da sosyal, işle ve/veya okulla ilgili fonksiyonelliğin kaybolmasına yol açmaktadır.

D. Ayrılık anksiyetesi, otizmli bireylerin değişimlere yüksek düzeyde direnç göstermesinden kaynaklı evden ayrılmayı reddetmesi, psikozla oluşan rahatsızlıklarda ayrılmaya yönelik sanrıların oluşumu, agorafobide güvenilen kişilerin olmadan dışarı çıkılmanın reddedilmesi, yaygın anksiyete bozukluğunda önem verilen kişilerin başına olumsuz bir durum geleceği düşüncesiyle kaygı yaşanması durumuyla daha iyi açıklanamaz.

DSM-5'te (2003) ayrılık anksiyetesi, genelde ilk kez bebeklik, çocukluk ya da ergenlik döneminde tanısı koyulan bozukluklar bölümünden, kaygı bozuklukları bölümüne alınmıştır. DSM-IV'te (1998) ayrılık anksiyetesi bozukluğunun başlangıç yaşının 18'den önce olması şartı bulunmaktadır. Bazı belirtilerin 18 yaşından önce

çıktığı belirlendiği için DSM-5'te ise bu şart kaldırılarak belirtilerin en az 6 ay devam etmesi şartı getirilmiştir.

Ayrılık anksiyetesinin görülme sıklığını inceleyen Altınbaş (2009), araştırmasında çocukların ve ergenlerin %4'ünde ayrılık anksiyetesi görüldüğünü belirlemiştir.

Ergenlerde %2-4 arasında görülen ayrılık anksiyetesinin, çocuklarda ise %4 oranında görüldüğü bildirilmiştir (DSM-IV, 1998). Miral ve Baykara (1998) ayrılık anksiyetesinin ortalama olarak çocuklarda ve ergenlerde %4 oranında görüldüğünü belirtmektedir.

Ayrılık anksiyetesinin bireyler üzerindeki etkisinin daha iyi tespit edilebilmesi için ayrılık anksiyetesinin başlangıç yaşının bilinmesi son derece önemlidir. İlk olarak ayrılık anksiyetesinin belirtileri okul öncesi dönemde ortaya çıkabilmektedir. 7-8 yaş aralığı ise ayrılık anksiyetesinin belirtilerinin en sık görüldüğü dönemdir. Çocuklarda ve ergenlerde ayrılık anksiyetesi görülme sıklığının %3-5 arasında olduğu, çocuklarda ise ergenlere göre daha fazla görüldüğü belirtilmektedir (Breton ve ark., 1999).

Ayrılık anksiyetesi bozukluğunun sıklığına ilişkin yapılan araştırmada çocukluk döneminde, ergenlik dönemine oranla ayrılma anksiyetesi bozukluğunun daha yüksek düzeye görüldüğü belirlenmiştir (Breton ve ark., 1999).

2.3.2. Ayrılık Anksiyetesinin Nedenleri

Ayrılık anksiyetesine neden olan faktörler çeşitlilik göstermektedir. Bağlanma figüründen ayrılmak zorunda kalınması, okulda olumsuz tecrübelerin yaşanması, sağlıksız anne tutumlarına maruz kalma ve anneyle çocuk arasında bağımlılığın gelişimi ayrılık anksiyetesine neden olan en önemli faktörlerdendir (Erermiş ve ark., 2009). Ayrılık anksiyetesine yönelik yapılan çalışmalarda, ayrılık anksiyetesine yol açan unsurların başında bağlanma stillerinin geldiği görülmektedir. Çocuğun güvenli bağlanması, ebeveynleri yanında olmasa bile kendisini güvende hissetmesini

sağlamaktadır. Güvenli bağlanan çocuklar, ebeveynlerinden ayrılarak dünyayı keşfetmeye çalışmaktadır. Güvensiz bağlanma gerçekleştiren çocuklar ise ebeveynlerinden ayrılırken zorluk yaşamaktadır. Buna ek olarak güvensiz bağlanan çocukların ebeveynlerini yanına geldiğinde bile yatışmakta zorlandığı belirtilmektedir (Bowlby, 1973; Akt. Jurbergs ve Ledley, 2005). Bebeklerde bağlanma 6. ayda başlayarak okul öncesi döneme kadar devam etmektedir. Çocukların güvenli bağlanma gerçekleştirmesi, annesiyle olumlu ilişkiler kurması ve travmatik ayrılıklar yaşamaması, çocukların annesinden sağlıklı bir şekilde ayrılmasını sağlayacaktır (Berg ve Jackson, 1985; Francis, Last ve Strauss, 1987).

Çocukların normal ruhsal gelişimi esnasında oluşan ayrılık anksiyetesi 18. ay civarında zirve noktasına ulaşmaktadır. 3-5 yaş arasında ise yaşanılan anksiyete yavaş yavaş ortadan kalkacaktır. Annesinden ayrılmayı başarabilmek için çocukların ayrılığı değerlendirmesi ve uyum sağlaması gerekir. Bunun içinde yeterli düzeyde bilişsel becerilere sahip olmalıdır (Bellibaş, 2004). Ayrılığın olumsuz değerlendirilmesi ve ayrılığa uyum sağlanamaması durumunda ise ayrılık anksiyetesi oluşabilmektedir.

Ayrılık anksiyetesi bozukluğuna neden olan çeşitli risk faktörleri bulunmaktadır. Okulda arkadaşları ya da öğretmeni tarafından ruhsal veya fiziksel örselenme, korkutulma, becerilerin üstünde sorumlulukların verilmesi ile fiziksel şiddete maruz kalma ayrılık anksiyetesine neden olan risk faktörlerindendir. Çocukların bahsedilen faktörleri yaşamadan, başkasının deneyimini gözlemlemesiyle de anksiyete gelişebilmektedir (Öztürk, Güzelhan ve Alyanak, 1999; Provence ve Mayes, 1996). Bir diğer risk faktörü ise mizaçtır. Olumsuz mizaç özelliğine sahip olan çocukların ayrılık anksiyetesi bozukluğu yaşama ihtimali artmaktadır (Kagan, Snidman ve Arcus, 1998). Muris, Meesters ve Rompelberg (2007) ise ayrılık anksiyetesinin nedenleri arasında çocukların yaşamış olduğu korkuların olduğunu bildirmektedir.

Ayrılık anksiyetesinin bir diğer nedeni olarak Diriöz (2010), sosyal çevresinde ve okul yaşamında sorunların yaşanması üzerinde durmuştur. Sosyal çevreyle kurulan ilişkilerin ve okul yaşamında karşılaşılacak problemlerin, çocukların sevdiği kişiden ayrılmasını güçleştirebildiği savunulmuştur (Diriöz, 2010).

Belirtilen nedenlere ek olarak çocukların okulla ilgili olumsuz deneyimleri, yeni bir kardeşin doğumu, çocuğun sevdiği bir kişinin kaybı, ailesinden uzun süre ayrı kalmak zorunda olunması ve anneyle çocuk arasında bağımlılık düzeyinde ilişki gelişimi ayrılık anksiyetesine sebep olan ve üzerinde önemle durulan başlıklar arasında gösterilmektedir (Bernstein, 1990; Silove, Manicavasagar, Curtis ve Blaszczynski, 1996).

Büküşoğlu (2004) anksiyete bozukluğu olan çocuklar üzerinde gerçekleştirilen farklı araştırmalardan elde ettiği veriler doğrultusunda anksiyete bozukluklarının uyum problemleri, nöropsikolojik işlev kaybı, genetik etkiler ve ebeveyn tutumlarıyla ilişkili olduğunu belirtmektedir.

Psikanalitik kurama göre ise ayrılık anksiyetesi bozukluğunun oluşumunda gelişim dönemlerinde farklı sorunlarla karşılaşılmış olmasının ve bu dönemlere takılıp kalınmasının etkili olduğu savunulmaktadır (Field, 1996).

Ayrılık anksiyetesinin öğrenme yoluyla da oluşabileceği belirtilmektedir. Çocukların ebeveynlerini model almasıyla ayrılık anksiyetesi gelişebileceği gibi, ebeveynlerin tutum ve davranışları da çocuklardaki anksiyeteyi pekiştirebilmektedir (Kaplan ve ark., 1994).

Farklı bir açıdan incelenen ayrılık anksiyetesinin nedenleri arasında genetik etkilerin olduğu ileri sürülmüştür. Suveg, Aschenbrand ve Kendall (2005) tarafından gerçekleştirilen araştırmada genetik etkilerin ayrılık anksiyetesi üzerindeki etkisi incelenmiştir. İnceleme sonucunda anksiyeteye genetik yatkınlığın olabileceği vurgulanmıştır. Morrison (2016) anksiyete bozukluklarında genetik alt yapının önemli olduğunu, çocuklarda görülen ayrılık anksiyetesi bozukluğunun, çocukların ebeveynlerinde de görülebileceğini belirtmiştir. Ayrılık anksiyetesi tespit edilen çocukların birinci dereceden akrabalarında ayrılık anksiyetesinin görülme oranının daha yüksek olduğu belirtilmektedir. Erken dönemde anneyle çocuk arasında ilişkinin bozulması ve verimsizleşmesi de anksiyete bozukluklarına yol açabilmektedir (Silove ve ark., 1996).

Ergenlik dönemindeki ayrılık anksiyetesinin semptomları, çocukluk dönemindekine göre farklılık göstermektedir. Ergenler, birey olma yolunda ilerlerken ayrılık anksiyetesinin varlığına göre evden uzaklaşması gereken programlara katılmada isteksiz olmaktadır. Bu durum akademik ve sosyal yaşamı olumsuz etkileyecektir (Blos, 1989; Akt. Canabakan Koç, 2015).

Çocuk ve ergenlerdeki ayrılık anksiyetesi, ilerleyen dönemlerde eşi ya da çocuklarının başına olumsuz bir durum geleceğine yönelik aşırı düzeyde endişe duymaya dönüşebilmektedir. Gündelik işlerini yerine getirmeye çalışan bireyler, gün içerisinde bağlanılan kişilerle sıklıkla görüşme isteği duyabilmektedir. Ayrılık yaşandığında ise panik atak geçirebilmektedir (Manicavasagar & Silove, 1997).

Ergenlerde görülen ayrılık anksiyetesinde, ergenlerin genelde ayrılığı yaşamalarına rağmen bunu sözel biçime ifade edemedikleri belirtilmektedir. Ergenlerin yaşadığı ya da yaşayabileceği ayrılığın yol açtığı kaygının başkalarıyla paylaşılmak yerine düşünülmesi, ergenlerin içe kapanık olmalarına ve sosyal çevreye girdiklerinde utanmalarına neden olmaktadır. Kız çocuklarının ayrılıktan duyduğu kaygıyı erkeklere göre daha fazla sözel ifadeyle paylaştıkları görülmüştür. Ayrılık anksiyetesi bozukluğu olanlarda uyku problemleri ve kabuslar sıklıkla görülebilmektedir. Ayrıca karanlıktan korkma da yaşanabilmektedir. Ayrılık anksiyetesinin oluşumu tek bir nedene bağlı değildir, çeşitli unsurların bir araya gelmesiyle ayrılık anksiyetesi bozukluğu oluşmaktadır. Bu nedenle yaşanan problemlerin tespitinin doğru bir şekilde yapılması, ayrılık anksiyetesinin tedavisinde önemli olacaktır (Jurbergs ve Ledley, 2005).

Ayrılık anksiyetesinin gidişatı ve iyileşme süreci, yaşanan belirtilerin düzeyi ve süresi, depresif belirtilerin varlığı ile anksiyete bozukluğuna eşlik eden bozukluklara göre farklılık gösterir. Ayrılık anksiyetesinin başlangıç döneminde bazı belirtiler gözlenmesine rağmen, ilerleyen zamanlarda tamamen düzelme olabilmektedir. Ayrılık anksiyetesinin başlangıç yaşının geç olması, eştanılar ile aile içerisinde psikolojik bozukluğu olan aile üyelerinin olması da anksiyete bozukluğu gösterme riskini arttıran unsurlardandır (Jurbergs ve Ledley,2005).

2.3.3. Anne-Çocuk İlişkisinin Ayrılık Anksiyetesine Etkisi

Bebeğin doğumundan sonra ilk zamanlar anne, bebeği koruması altına alır. Daha sonra ise yavaş yavaş dış dünyaya giriş yapan bebekler, çevresini keşfetmeye ve kendisini ifade etmeye çalışır. Bu noktada çocuklar bağımsızlaşma sürecine girse de hala annelerinin denetimine ve güvenliğine ihtiyaç duymaktadır. Annelerin çocuklarının bağımsızlaşma çabasını destekleyerek, çevresini keşfetmesine izin vermesi, bu süreçte çocuğa annenin denetimi altında olduğu hissinin yaşatılması anne-çocuk arasında güvenin oluşumunu sağlamaktadır. Böylelikle çocuk ile anne ayrılması gerektiğinde, sağlıklı bir şekilde ayrılma gerçekleşebilir (Winnicott, 2013).

Annenin çocuğuna rahat ve huzurlu bir ortam sunması, tutarlı davranması ve çocuğunu anlayabilmesi anne-çocuk arasındaki güvenin sağlanmasına ve çocukların gelişim alanlarının sağlıklı biçimde ilerlemesine olanak sağlamaktadır. Anne-çocuk arasında güven bağı gelişmediğinde, çocuklar korkak ve şaşkın olabilmektedir. Özellikle annelerin aşırı koruyucu tutum sergilemesi, çocukların problemler yaşamasına yol açacaktır (Winnicott, 2013).

McDermot'a (1968) göre ebeveyninden uzun süre ayrı kalmak zorunda olan çocuklarda duygusal bozukluklar ve okul uyumsuzluğu yaşanmaktadır (Akt. Büküşoğlu, 2000). Çocukların ebeveynlerinden ayrı kaldığı sürenin artması çocukların problemlerinde de artışın olmasına yol açmaktadır (Dönmezer, 1999). Konu ile ilgili yapılan çalışmada ebeveynleriyle birlikte yaşayan gençlerin, ruhsal belirtilerinin düşük olduğu tespit edilmiştir (Bayram, 1999).

Çocukların annesinden ayrı yatamaması ayrılık anksiyetesinin önemli tanı ölçütlerinden birisidir. Anneler bunun önüne geçebilmek için çocuklarıyla birlikte yatarak onların yaşamış olduğu kaygıyı azaltabilecekleri düşüncesi içerisine girmektedir. Yapılan araştırmada annesinden ayrı yatmakta zorlanan çocukların annelerinde anksiyete düzeyinin, annesinden ayrı yatmakta zorlanmayan çocukların annelerine göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (Lee ve Piersel, 1991; Muris, De Jong ve Engelen, 2004).

Ayrılık anksiyetesi yaşayan çocuklar uyumakta zorlanmakta ve uyuma süresince yanında güvendiği birisinin varlığına ihtiyaç duymaktadır. Ayrılık anksiyetesi yaşayan çocuklar yataklarını, odalarının çıkış kapısına göre ayarlamaktadır. Bu çocukların en büyük korkusu sevgi objesinden ayrı kalmasıdır. Uyurken sevgi objelerinden ayrılmak zorunda kalınması korkularına yönelik kabuslar görmelerine sebep olabilmektedir.

Sevgi objelerinden ayrıldıklarında ya da ayrılma ihtimali olduğunda ise kusma, karın ve baş ağrısı gibi bedensel yakınmalar oluşur. Halsizlik ve çarpıntı gibi kardiovasküler belirtiler nadir olarak görülse de yaşamın ileriki dönemlerinde bu belirtiler yaygın biçimde görülebilmektedir (Tüzün ve Sayar, 2006).

Ayrılık anksiyetesine yönelik yapılan araştırmalar yalnızca çocuklarla sınırlı kalmamaktadır. Ayrılık anksiyetesi bozukluğu görülen çocukların annesinde de çeşitli problemli durumlar oluşabilmektedir. Panik bozukluk görülen annelerin çocuklarının, sağlıklı annelerin çocuklarına göre ayrılık anksiyetesini daha fazla yaşadığı belirlenmiştir (Silove ve ark., 1996). Masi, Mucci ve Millepiedi (2001) Ayrılık anksiyetesi yaşayan çocuklarının annelerinde depresif belirtiler ve anksiyete bozukluklarının sıklıkla görüldüğünü belirtmiştir. Silove ve arkadaşları (1996) çalışmasında sağlıklı annelerin çocuklarına göre panik bozukluğu olan annelerin çocuklarında ayrılık anksiyetesi bozukluğuna daha fazla rastlamıştır. Annelerin yaşadığı ruhsal bozukluklar anneyle çocuk arasındaki ilişkiyi bozarak, çocukların anksiyete geliştirmelerine yol açabilmektedir. Panik bozukluk, depresif belirtiler ve anksiyete tespit edilen annelerin çocuklarında, ayrılık anksiyetesinin görülme ihtimali daha fazladır (Bellibaş, 2009).

Çocukların ailesi ve sosyal çevresiyle kurduğu ilişkiyi etkileyen önemli bir olgu olan mizaç;biyolojik ve yapısal temelleri olan davranış ve tutumlardır (Rutter, 1997). Anneyle çocuk arasındaki ilişki, annelerin mizaç özelliklerinden etkilenmektedir (Rothbart, Derryberry ve Posner, 1994). Annelerin genel mizaç özellikleri; çocukların anksiyete, problemle başa çıkma ve depresif belirtiler gösterme gibi birçok alanda çocukları etkilemektedir (Wamboldt ve Wamboldt, 2000).

2.3.4. Ayrılık Anksiyetesiyle İlgili Yapılmış Araştırmalar

Altınbaş (2009) cinsiyet değişkenine göre yaptığı incelemede ise erkek çocuklarına göre, kızlarda ayrılma anksiyetesinin daha sık görüldüğünü tespit etmiştir.

Çocukluk yıllarında ayrılık anksiyetesinin, yetişkinlik dönemindeki anksiyete bozukluklarıyla ilişki içerisinde olduğu tespit edilmiştir (Ağargün ve Kara, 1995; Otto, Pollack ve Maki, 2001).

Costello ve arkadaşları (2003) araştırmasında çocukluk döneminde başlayan ayrılık anksiyetesinin erişkinliğe uzanmadığını belirlemiştir. Foley ve arkadaşları (2004) ise ayrılık anksiyetesinin çocukluk ve ergenlikle sınırlı olduğunu, bu dönemlerde ayrılık anksiyetesi bozukluğu olanların ileriki dönemlerde depresif bozukluk tanısı aldığını belirlemiştir. Bu görüşlerden farklı olarak ise Manicavasagar, Silove, Curtis ve Wagner (2000) çocukluk ayrılık anksiyetesinin, erişkinliğe kadar uzandığını bildirmiştir.

Yapılan diğer çalışmalarda ise ayrılık anksiyetesinin çocukluktan bağımsız olarak erişkinlik döneminde ortaya çıkabileceği belirlenmiştir (Cyranowski ve ark., 2002; Deltito ve Hahn, 1993).

Öğrencilerle yapılan araştırmada okul reddinin erkeklerde lise döneminde başladığı ve bu duruma yıkıcı davranış bozukluğunun eşlik ettiği tespit edilmiştir (Gümüştaş, Yulaf ve Gökçe, 2014).

Ayrılık anksiyetesi bozukluğu nadirde olsa ergenlik döneminde başlayabilmektedir (DSM-5, 2013). Ayrılık anksiyetesi bozukluğunun genellikle okul öncesinde ya da okul çağında başlaması, ergenlik döneminde ayrılık anksiyetesinin gözden kaçmasına yol açabilmektedir.

Ebeveynin ayrılma anksiyetesi yaşaması ve çocuğuna karşı aşırı koruyucu davranmasının, güvensiz bağlanma tarzları ile ilişkili olduğu bulunmuştur (Liotti 1992; Van Ijzendoorn 1995). Bu araştırmalara göre çocukların ebeveynlerine güvensiz bağlandığındaayrılık anksiyetesi yaşama ihtimalini arttığı söylenebilir.

Bir hastanenin çocuk ve ergen psikiyatri bölümüne 1 yıl süre ile başvuranların anksiyete düzeyleri incelenmiştir. Araştırmada 25013 kişinin olguları geriye dönük olarak incelenmiştir. Araştırma sonucunda 140 kişinin ayrılık anksiyetesi tanısı aldığı, erkeklerin ayrılık anksiyetesi düzeyinin kızlara göre yüksek olduğu anlaşılmıştır (Göker, Güney, Dinç, Hekim ve Üneri, 2015).

Livingston (1996) araştırmasında kızlarda ve erkeklerde ayrılık anksiyetesinin birbirine yakın seviyede görüldüğünü belirlemiştir.

Çocuklarda ve ergenlerde ayrılık anksiyetesinin karşılaştırmasına yönelik yapılan çalışmalarda, 12 yaş öncesi çocuklarda ayrılık anksiyetesinin anlamlı düzeyde yüksek olduğu tespit edilmiştir (Beesdo, Knappe ve Pine , 2009; Cartwright-Hatton, McNicol ve Doubleday, 2006; Göker ve ark., 2015; Kessler ve ark., 2005). Kashani (1990) gerçekleştirdiği araştırmasında benzer şekilde ayrılık anksiyetesinin en sık 12 yaş öncesinde görüldüğünü belirlemiştir.

Özsayın Kılıç (2018) araştırmasında çocukluk çağı ayrılık anksiyetesinin yetişkinlik dönemiyle bağlantılı olduğunu belirlemiştir. Ayrıca ayrılık anksiyetesinin çocukluk çağından bağımsız olarak oluşabileceği tespit edilmiştir.

Şirin (2015) tarafından 3-6 yaşlarındaki çocuklarla gerçekleştirilen çalışmada aşırı koruyucu annelik tutumu, annelerin ev kadınlığı rolünü reddetmesi ve katı disiplin ile çocuklardaki ayrılık anksiyetesi arasında pozitif yönde ilişki olduğu belirlenmiştir. Ayrıca annelerin çalışmasının ve eğitim durumunun da ayrılık anksiyetesini anlamlı ölçüde etkilediği belirlenmiştir.

Demirdiş (2004) ergenlerle yürüttüğü çalışmasında annelerin ayrılık kaygı düzeyleri ile babaların ayrılık kaygı düzeyleri arasında, ana-babaların sahip oldukları çocuk sayısı ile ayrılık kaygı düzeyleri arasında anlamlı fark olduğunu belirlemiştir.

Çetin (2017) araştırmasında anne çalışma durumuna göre çocuklarda yalnız kalma ve terk edilme korkusunda anlamlı farklılığın olmadığını belirlemiştir. Teze ve

Arslan (2016) tarafından gerçekleştirilen araştırmada, anne çalışma durumuna göre çocukların ayrılık anksiyetesinde anlamlı farklılığın olmadığı tespit edilmiştir.

Altıntaş (2009) araştırmasında annesi çalışan ve çalışmayan çocukların ayrılık anksiyetesi düzeyinde anlamlı ölçüde farklılığın olmadığını bildirmiştir. Yapılan bir başka araştırmada ayrılık anksiyetesi görülen ve görülmeyen çocukların annelerinin çalışma durumuna göre ayrılık anksiyetesinin farklılık göstermediği tespit edilmiştir (Bellibaş, 2004; Erermiş vd., 2009).

Demiriz ve Ulutaş (2003) ile Küçüködük (2015) tarafından yapılan araştırmalarda ise çalışan annelerin çocuklarının, çalışmayan annelerin çocuklarına göre ayrılık anksiyetesi düzeyinin yüksek olduğu tespit edilmiştir. Büküşoğlu (2000) tarafından okul fobisi olan ve olmayan çocuklarla yapılan araştırmada ise anne çalışma durumuna göre anlamlı farklılığın olmadığı belirlenmiştir. Bunun sebebi ise hem kontrol hem de deney grubunda ev hanımlarının yoğunlukta olması gösterilmiştir (Büküşoğlu, 2000).

Şirin (2015) tarafından gerçekleştirilen çalışmada annelerin çalışmasının ayrılık anksiyetesini anlamlı ölçüde etkilediği belirlenmiştir.

BÖLÜM 3. YÖNTEM

Araştırmanın üçüncü bölümünde araştırmanın modeli, araştırmanın evreni ve örneklemi, veri araçları ile analiz yöntemleri ele alınmıştır.

3.1. Araştırmanın Modeli

Yapılan çalışma ilişkisel tarama modeli ile tasarlanmıştır. Bu yöntemde, iki ya da daha fazla değişken arasındaki ilişkinin düzeyini belirlemek amaçlanmaktadır (Karasar,2002).

3.2. Örneklem

Araştırmanın örneklemini İstanbul ili içerisindeki Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı okullarda okuyan yaşları 11-18 arasında değişen 200 ergen oluşturmaktadır. Örneklem gurubu tesadüfi örnekleme yoluyla seçilmiştir.

3.3. Veriler ve Toplanması

Araştırma İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden gerekli izinlerin alınmasıyla, Beylikdüzü, Büyükçekmece ve Ataşehir ilçelerine bağlı ortaokul ve liselerde öğrenimine devam eden 11-18 yaşları arasındaki annesi çalışan 100, annesi çalışmayan 100 kişi olmak üzere toplamda 200 kişiye ulaşılarak gerçekleştirilmiştir. 18 yaş öncesi ergenlerin velilerine araştırmanın amacının ve içeriğinin anlatıldığı "Veli Onam Formu"

verilmiş olup çocuklarının çalışmaya katılmasının onaylanması istenmiştir. 18 yaşındaki ergenlere ise "Bilgilendirilmiş Onam Formu" verilmiş, araştırmaya katılmaya gönüllü olan ergenler ise örnekleme dahil edilmiştir. Katılımcılardan gönüllü olan ergenlere Kişisel Bilgi Formu, Ayrılma Anksiyetesi Belirti Envanteri ve Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği yüz yüze görüşülerek uygulanmıştır. İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı 2 ortaokul ve 3 lise bünyesindeki öğrencilere uygulanan ölçeklerin analizleri gerçekleştirilmiştir.

3.4. Veri Toplama Araçları

Katılımcılardan çalışmaya katılmaya gönüllü olanlara Kişisel Bilgi Formu, Ayrılma Anksiyetesi Belirti Envanteri ve Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği uygulanmıştır.

3.4.1. Kişisel Bilgi Formu

Kişisel Bilgi Formu, araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. Formda ergenlerin cinsiyeti, yaşı, anne eğitim düzeyi, anne mesleği, annesi çalışırken ergene kimin baktığı ve kardeş sayısına yönelik bilgi alınması amaçlanmaktadır.

3.4.2. Ayrılma Anksiyetesi Belirti Envanteri (AABE)

AABE, ayrılık anksiyetesinin belirtilerini sorgulamak için Silove ve arkadaşları (1993) tarafından geliştirilmiştir. AABE 15 maddeden oluşmaktadır.Ve 0 (Hiç Hissetmedim) – 3 (Çok) arasında cevaplar verilmektedir. Türkçe Uyarlaması Diriöz ve arkadaşları (2012) tarafından gerçekleştirilmiştir. AABE ayrılma anksiyetesi, okul fobisi ve aile üyelerinden uzak kalamama olmak üzere 3 alt boyutu bulunmaktadır. AABE'nin iç tutarlılık katsayısı 0.93 olarak belirlenmiştir. Silove ve arkadaşları (1993) ise iç tutarlılık katsayısını 0.80 olarak belirlemiştir. AABE'nin kesme puanı ise 12 olarak belirlenmiştir (Diriöz ve ark., 2012). Yapılan bu çalışmada ise AABE'nin iç tutarlılık katsayısı 0.832 olarak belirlenmiştir.

3.4.3. Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği

Rosenberg (1965) tarafından geliştirilen Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği'nin Türkçe uyarlaması Çuhadaroğlu (1986) tarafından gerçekleştirilmiştir. Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği'nin benlik saygısı, kendilik kavramının sürekliliği, insanlara güvenme, eleştiriye duyarlılık, depresif duygulanım, hayalperestlik, psikosomatik belirtiler, kişiler arası ilişkilerde tehdit hissetme, tartışmalara katılabilme derecesi, ana-baba ilişkisi, babayla ilişki ve psişik izolasyon olmak üzere 12 alt testi bulunmaktadır. İç tutarlılık katsayısı 0.77 ile 0.88 arasında değiştiği belirlenmiştir. Ölçeğe "Çok Yanlış, Yanlış, Doğru ve Çok Doğru" şeklinde cevap verilmektedir. Benlik saygısı alt testinde alınacak en düşük puan "0" iken, en yüksek puan ise "6"dır. Benlik Saygısı" alt testinde 0 –1 puan alanların "yüksek"; 2–4 puan alanların "orta" ve 5–6 puan alanların "düşük" benlik saygısına sahip oldukları kabul edilir. Alınan yüksek puanlar düşük benlik saygısını ifade ederken, düşük puanlar ise yüksek benlik saygısını ifade etmektedir. Bu çalışmada Benlik Saygısı alt ölçeği uygulanmıştır. Alt ölçeğin iç tutarlılık katsayısı .592 olarak belirlenmiştir.

3.5. Analiz Yöntemleri

Verilerin analizi için SPSS 21 paket programı kullanılmıştır. Analizlerden önce kayıp verilerin kontrolü yapılmış, uç değerler temizlenmiştir. Normallik testi sonucunda verilerin normal dağıldığı belirlenmiştir. Benlik saygısı ile ayrılık anksiyetesinin cinsiyet değişkenine göre farklılaşma durumunun tespiti için t testi kullanılmıştır. Benlik saygısı ile ayrılık anksiyetesinin yaş, anne eğitim düzeyi, anne mesleği, annenin çalışması durumunda size bakan kişi ve kardeş sayısı değişkenlerine göre farklılaşma durumunun tespiti için One Way Anova kullanılmıştır. Benlik saygısı ile ayrılık anksiyetesi arasındaki ilişkinin tespiti içinde korelasyon analizi yapılmıştır.

BÖLÜM 4. BULGULAR

4.1. Ergenlerin Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde örneklem grubuna ve ölçeklere ait bilgilerin yanı sıra belirlenen amaçların değerlendirilmesi için yapılan analizlere yer verilmiştir.

Tablo 1. Ergenlerin Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular

Değişken	Grup	n	%
Cinsiyet	Kız	100	50
	Erkek	100	50
Yaş	11	23	11.5
	12	24	12.0
	13	23	11.5
	14	26	13.0
	15	31	15.5
	16	26	13.0
	17	25	12.5
	18	22	11.0
Anne Eğitim Düzeyi	İlkokul	72	36.0
	Ortaokul-Lise	97	48.5
	Üniversite ve Üstü	31	15.5
Anne Mesleği	Çalışmıyor - Ev Hanımı	100	50.0
	Memur	20	10.0
	Esnaf	10	5.0
	İşçi	34	17.0
	Özel Sektör	36	18.0
Annenin Çalışması Durumunda Size Bakan Kişi	Anneanne-Babaanne veya Akraba	138	69.0
	Bakıcı	26	13.0
	Kreş	16	8.0
Kardeş Sayısı	Yok	40	20.0
	1	69	34.5
	2	49	24.5
	3 ve üstü	42	21.0

Tablo 1'de görüldüğü gibi araştırmaya 100 kişi kız 100 kişi erkek olmak üzere toplamda 200 kişi katılmıştır. Katılımcıların yaşları 11-18 arasında değişmekte olup, en fazla

katılımcının 31 kişiyle 15 yaşında olduğu görülmektedir. Anne eğitim düzeyine göre inceleme yapıldığında 100 ergenin annesinin çalışmadığı-ev hanımı olduğu, 20 ergenin annesinin memur, 10 ergenin annesinin esnaf, 34 ergenin annesinin işçi, 36 ergenin annesinin ise özel sektör çalışanı olduğu belirlenmiştir. 138 ergenin annesinin çalışması durumunda kendisine anneanne-babaanne veya akrabanın baktığı, 26 ergene bakıcının baktığı, 16 ergenin ise kreşe gittiği belirlenmiştir. 40 ergenin kardeşi yokken, 69 ergenin 1 kardeşi, 49 ergenin 2 kardeşi, 42 ergenin ise 3 ve daha fazla kardeşi olduğu tespit edilmiştir.

4.2. Betimleyici İstatistikler

Bu bölümde ergenlerin, Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği ile AABE'ye verdiği cevaplar incelenmiş olup minimum, maximum, ortalama puan ve standart sapma değerlerine yer verilmiştir.

Tablo 2. Ölçeklere İlişkin Betimleyici İstatistikler

Ölçekler	n	Min	Max	$\bar{x}$	SD
Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği	200	.00	4.00	1.36	.85
AABE	200	.00	42.00	13.09	7.9

Ergenler Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği'nden minimum 0 puan alırken, maximum 4 puan almışlardır. Ölçekten aldıkları ortalama puan ise 1.36 (SD: .85)' dır (Tablo 2).

AABE'den alınan puanlar incelendiğinde ise ergenlerin ölçekten minimum 0 puan aldığı, maximum 42 puan aldığı belirlenmiştir. AABE'den alınan ortalama puanın ise 13.09 (SD: 7.9) olduğu tespit edilmiştir (Tablo 2).

4.3. Ölçek Puanlarının Demografik Değişkenlere Göre İncelenmesi

Bu bölümde demografik değişkenlerin, Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği ile AABE'den alınan ortalama puanlara göre farklılık gösterip göstermediği incelenmiştir.

Tablo 3. Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği Puanlarının Demografik Değişkenlere Göre İncelenmesi

Değişken	Grup	n	$\bar{x}$	SD	F/t	P
Cinsiyet	Kız	100	1.49	.85	2.298	.023
	Erkek	100	1.22	.83		
Yaş	11	23	1.42	.78	1.615	.133
	12	24	1.35	1.03		
	13	23	1.24	.73		
	14	26	1.40	.90		
	15	31	1.55	.89		
	16	26	1.57	.91		
	17	25	1.33	.64		
	18	22	.87	.78		
Anne Eğitim Düzeyi	İlkokul	72	1.41	.87	.918	.401
	Ortaokul-Lise	97	1.38	.80		
	Üniversite ve Üstü	31	1.17	.97		
Anne Mesleği	Çalışmıyor - Ev Hanımı[a]	100	1.21	.69	4.766	.001
	Memur[c]	20	.97	.77		
	Esnaf	10	1.39	.86		
	İşçi[b]	34	1.81	1.02		
	Özel Sektör	36	1.53	.96		
Annenin Çalışması Durumunda Size Bakan Kişi	Anneanne-Babaanne veya Akraba	138	1.44	.82	1.158	.317
	Bakıcı	26	1.18	.99		
	Kreş	16	1.52	1.09		
Kardeş Sayısı	Yok	40	1.42	.94	.112	.953
	1	69	1.34	.88		
	2	49	1.36	.86		
	3 ve üstü	42	1.31	.72		

a,b,c: $p<0.05$

Ergenlerin cinsiyet değişkenine göre benlik saygısı puanları t-testi ile incelenmiştir. İnceleme sonucunda cinsiyet değişkenine göre benlik saygısı puanlarında anlamlı bir farklılığın olduğu belirlenmiştir ($t_{(198)}=2.298$; $p<.05$). Kızların benlik saygısı puanları, erkeklere göre anlamlı ölçüde yüksektir. Buna göre kızların benlik saygısı düzeyinin, erkeklere göre anlamlı ölçüde düşük olduğu görülmektedir (Tablo 3).

Ergenlerin yaş değişkenine göre benlik saygısı puanları One-Way Anova testi ile incelenmiştir. İnceleme sonucunda yaş değişkenine göre benlik saygısı puanlarında anlamlı bir farklılığın olmadığı belirlenmiştir ($F_{(7-192)}$=1.615; p>.05) (Tablo 3).

Ergenlerin anne eğitim düzeyi değişkenine göre benlik saygısı puanları One-Way Anova testi ile incelenmiştir. İnceleme sonucunda anne eğitim düzeyi değişkenine göre benlik saygısı puanlarında anlamlı bir farklılığın olmadığı belirlenmiştir ($F_{(2-197)}$=.918; p>.05) (Tablo 3).

Ergenlerin anne mesleği değişkenine göre benlik saygısı puanları One-Way Anova testi ile incelenmiştir. İnceleme sonucunda anne eğitim düzeyi değişkenine göre benlik saygısı puanlarında anlamlı bir farklılığın olduğu belirlenmiştir ($F_{(4-195)}$=4.766; p<.05). Annesi işçi olan ergenlerin, annesi çalışmayan-ev hanımı ve memur olanlara göre benlik saygısı puanları anlamlı ölçüde yüksektir. Ayrıca annesi çalışmayan-ev hanımı olan ergenlerin benlik saygısı puanları da annesi memur olanlara göre anlamlı ölçüde yüksektir. Buna göre aralarında anlamlı farklılık olan gruplar dikkate alındığında benlik saygısı düzeyi en yüksek olan grup annesi memur olanlar iken, benlik saygısı düzeyi en düşük olan grup ise annesi işçi olanlardır (Tablo 3).

Ergenlerin anne çalışma durumunda size bakan kişi değişkenine göre benlik saygısı puanları One-Way Anova testi ile incelenmiştir. İnceleme sonucunda belirtilen değişkene göre benlik saygısı puanlarında anlamlı bir farklılığın olmadığı belirlenmiştir ($F_{(2-177)}$=1.158; p>.05) (Tablo 3).

Ergenlerin kardeş sayısı değişkenine göre benlik saygısı puanları One-Way Anova testi ile incelenmiştir. İnceleme sonucunda belirtilen değişkene göre benlik saygısı puanlarında anlamlı bir farklılığın olmadığı belirlenmiştir ($F_{(3-196)}$=.112; p>.05) (Tablo 3).

Tablo 4. AABE Puanlarının Demografik Değişkenlere Göre İncelenmesi

Değişken	Grup	n	x̄	SD	F/t	P
Cinsiyet	Kız	100	15.07	8.53	3.608	.001
	Erkek	100	11.11	6.91		
Yaş	11	23	13.13	7.18	1.378	.216
	12	24	11.38	6.14		
	13	23	12.48	8.63		
	14	26	13.77	8.98		
	15	31	14.45	7.39		
	16	26	16.38	10.49		
	17	25	11.20	5.81		
	18	22	11.09	7.71		
Anne Eğitim Düzeyi	İlkokul	72	14.39	8.31	2.160	.118
	Ortaokul-Lise	97	12.81	8.14		
	Üniversite ve Üstü	31	10.94	6.26		
Anne Mesleği	Çalışmıyor - Ev Hanımı	100	13.17	8.65	.961	.430
	Memur	20	12.00	6.27		
	Esnaf	10	17.40	9.86		
	İşçi	34	13.26	7.97		
	Özel Sektör	36	12.11	6.19		
Annenin Çalışması Durumunda Size Bakan Kişi	Anneanne-Babaanne veya Akraba	138	14.28	8.35	2.213	.112
	Bakıcı	26	13.46	7.41		
	Kreş	16	9.81	6.32		
Kardeş Sayısı	Yok	40	12.88	7.50	.776	.590
	1	69	13.46	8.57		
	2	49	11.78	6.83		
	3 ve üstü	42	14.21	8.75		

$p<0.05$

Ergenlerin cinsiyet değişkenine göre ayrılık anksiyetesi puanları t-testi ile incelenmiştir. İnceleme sonucunda cinsiyet değişkenine göre ayrılık anksiyetesi puanlarında anlamlı bir farklılığın olduğu belirlenmiştir ($t_{(198)}$=3.608; $p<.05$). Kızların ayrılık anksiyetesi puanları, erkeklere göre anlamlı ölçüde yüksektir. Buna göre kızların ayrılık anksiyetesi düzeyinin, erkeklere göre yüksek olduğu görülmektedir (Tablo 4).

Ergenlerin yaş değişkenine göre ayrılık anksiyetesi puanları One-Way Anova testi ile incelenmiştir. İnceleme sonucunda yaş değişkenine göre ayrılık anksiyetesi puanlarında anlamlı bir farklılığın olmadığı belirlenmiştir ($F_{(7-192)}$=1.378; p>.05) (Tablo 4).

Ergenlerin anne eğitim düzeyi değişkenine göre ayrılık anksiyetesi puanları One-Way Anova testi ile incelenmiştir. İnceleme sonucunda anne eğitim düzeyi değişkenine göre ayrılık anksiyetesi puanlarında anlamlı bir farklılığın olmadığı belirlenmiştir ($F_{(2-197)}$=2.160; p>.05) (Tablo 4).

Ergenlerin anne mesleği değişkenine göre ayrılık anksiyetesi puanları One-Way Anova testi ile incelenmiştir. İnceleme sonucunda anne eğitim düzeyi değişkenine göre ayrılık anksiyetesi puanlarında anlamlı bir farklılığın olmadığı belirlenmiştir ($F_{(4-195)}$=.961; p>.05) (Tablo 4).

Ergenlerin anne çalışma durumunda size bakan kişi değişkenine göre ayrılık anksiyetesi puanları One-Way Anova testi ile incelenmiştir. İnceleme sonucunda belirtilen değişkene göre ayrılık anksiyetesi puanlarında anlamlı bir farklılığın olmadığı belirlenmiştir ($F_{(2-197)}$=2.213; p>.05) (Tablo 4).

Ergenlerin kardeş sayısı değişkenine göre ayrılık anksiyetesi puanları One-Way Anova testi ile incelenmiştir. İnceleme sonucunda belirtilen değişkene göre ayrılık anksiyetesi puanlarında anlamlı bir farklılığın olmadığı belirlenmiştir ($F_{(3-196)}$=.776; p>.05) (Tablo 4).

4.4. Anne Çalışma Durumuna Göre Ergenlerin Ölçek Puanlarının İncelenmesi

Bu bölümde ergenlerin annelerinin çalışıp çalışmama durumuna göre çocukların Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği ile AABE'den aldıkları puanların karşılaştırılmasına yer verilmiştir.

Tablo 5. Annelerin Çalışma Durumuna Göre Çocukların Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği Puanlarının İncelenmesi

Değişken	Grup	n	$\bar{x}$	SD	t	p
Benlik Saygısı	Annesi Çalışan	100	1.50	.97	2.358	.019
	Annesi Çalışmayan	100	1.21	.69		

Annesi çalışan ve çalışmayan ergenlerin benlik saygısı puanları t testi ile incelenmiştir. Buna göre anne çalışma durumuna göre ergenlerin benlik saygısı puanlarında anlamlı bir farklılığın olduğu belirlenmiştir ($t_{(198)}$=2.358; p<.05). Annesi çalışan ergenlerin benlik saygısı puanları, annesi çalışmayanlara göre anlamlı ölçüde yüksektir. Buna göre annesi çalışan ergenlerin benlik saygısı düzeyinin, annesi çalışmayanlara göre anlamlı ölçüde düşük olduğu görülmektedir (Tablo 5).

Tablo 6. Annelerin Çalışma Durumuna Göre Çocukların AABE Puanlarının İncelenmesi

Değişken	Grup	n	$\bar{x}$	SD	t	p
Ayrılık Anksiyetesi	Annesi Çalışan	100	13.01	7.32	-.141	.888
	Annesi Çalışmayan	100	13.17	8.65		

Annesi çalışan ve çalışmayan ergenlerin ayrılık anksiyetesi puanları t testi ile incelenmiştir. Buna göre anne çalışma durumuna göre ergenlerin ayrılık anksiyetesi puanlarında anlamlı bir farklılığın olmadığı belirlenmiştir ($t_{(198)}$=-.141; p>.05). Annesi çalışan ve çalışmayan ergenlerin ayrılık anksiyetesi düzeylerinde anlamlı farklılığın olmadığı görülmektedir (Tablo 6).

4.5. Ölçek Puanlarının İncelenmesi

Bu bölümde ergenlerin Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği ile AABE'den belirlenen kesme puanları doğrultusunda aldıkları puanlar incelenmiştir.

Tablo 7. Benlik Saygısı Düzeylerinin İncelenmesi

Ölçek	Grup	Düşük (5-6 Puan)	Orta (2-4 Puan)	Yüksek (0-1 Puan)
Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği	Annesi Çalışan	-	32 Kişi	68 Kişi
	Annesi Çalışmayan	-	18 Kişi	82 Kişi

Annesi çalışan ve çalışmayan ergenlerin Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği'nden aldıkları puanlar incelendiğinde annesi çalışan ergenlerden 32 kişinin orta düzeyde benlik saygısına sahip olduğu, 68 kişinin ise yüksek düzeyde benlik saygısına sahip olduğu belirlenmiştir (Tablo 7).

Annesi çalışmayan ergenlerin benlik saygısı incelendiğinde ise 18 kişinin orta düzeyde benlik saygısına sahip olduğu, 82 kişinin ise yüksek düzeyde benlik saygısına sahip olduğu belirlenmiştir (Tablo 7).

Tablo 8. Ayrılık Anksiyetesi Düzeylerinin İncelenmesi

Ölçek	Grup	12 Puan Altı	12 Puan Üstü
AABE	Annesi Çalışan	65 Kişi	35 Kişi
	Annesi Çalışmayan	61 Kişi	39 Kişi

Annesi çalışan ve çalışmayan ergenlerin AABE'den aldıkları puanlar incelendiğinde annesi çalışan ergenlerden 65 kişinin belirlenen kesme puanı olan 12 puan (Diriöz ve ark., 2012) altında puan aldığı, 35 kişinin ise 12 puan üstünde puan aldığı belirlenmiştir (Tablo 8).

Annesi çalışmayan ergenlerden 61 kişinin belirlenen kesme puanı olan 12 puan (Diriöz ve ark., 2012) altında puan aldığı, 39 kişinin ise 12 puan üstünde puan aldığı belirlenmiştir (Tablo 8).

4.6. Korelasyon Analizi

Bu bölümde Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği ile AABE'den alınan puanların ilişkileri incelenmiştir. İnceleme sonucu Tablo 9'da verilmiştir.

Tablo 9. Benlik Saygısı ile Ayrılık Anksiyetesi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

	Benlik Saygısı	
	P	**r**
Ayrılık Anksiyetesi	.001	.248**

p<.001

Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği ile AABE'den alınan puanların ilişkisinin belirlenmesi için Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon işlemi gerçekleştirilmiştir. İşlem sonucunda ayrılık anksiyetesi Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği ile AABE arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir (r=.248; p<.05). Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği'nden alınan puanlar arttıkça benlik saygısı düzeyinin düştüğü (Çuhadaroğlu, 1986) göz önüne alındığında, benlik saygısı düzeyi arttıkça ayrılık anksiyetesi düzeyinin düştüğü söylenebilir.

BÖLÜM 5. TARTIŞMA

Araştırmanın beşinci bölümünde belirlenen amaçlar doğrultusunda elde edilen bulguların, ilgili literatür ışığında tartışılması gerçekleştirilmiştir.

Cinsiyet Değişkenine Göre Ergenlerin Benlik Saygısı Puanlarının Tartışılması

Ergenlerin cinsiyet değişkenine göre benlik saygısı puanları incelendiğinde, benlik saygısı puanlarında anlamlı bir farklılığın olduğu belirlenmiştir. Kızların benlik saygısı puanları, erkeklere göre anlamlı ölçüde yüksektir. Buna göre kızların benlik saygısı düzeyinin, erkeklere göre anlamlı ölçüde düşük olduğu görülmektedir (Tablo 3).

Cinsiyet değişkenine göre benlik saygısının araştırılması birçok araştırmacı tarafından ele alınmıştır. Yapılan incelemede Robins ve Trzesniewski (2005), benlik saygısının genellikle erken ergenlik dönemindeki kızlarda daha düşük olduğunu belirlemiştir. Cinsiyet değişkenine göre yapılan incelemede erkeklerin benlik saygısı düzeyinin, kızlara göre yüksek olduğu tespit edilmiştir (Chapman ve Mullis, 2002; Hatipoğlu, 1996). Bu sonuçlar araştırmanın cinsiyet değişkenine göre elde edilen sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir. Kızların benlik saygısının, erkeklere göre yüksek olduğunu belirleyen çalışmalarda bulunmaktadır (Özkan, 1987). Odacı (1994) ile Eriş ve İkiz (2013) araştırmasında cinsiyet değişkenine göre benlik saygısı düzeyinde farklılığın olmadığını bildirmiştir. Yine aynı şekilde cinsiyete göre benlik saygısının farklılık göstermediğini belirleyen çalışmalarda bulunmaktadır (Cerit Aksoy, 1992; Sarıkaya, 2015; Yüksekkaya, 1995). Mendelson, White ve Mendelson (1996) tarafından cinsiyete göre benlik saygısının incelenmesine yönelik yapılan çalışmada, cinsiyete göre benlik saygısının farklılaşıp farklılaşmadığına yönelik ortak bir görüşün olmadığı ifade

edilmiş olup, bazı çalışmalarda erkeklerin, bazılarında ise kızların benlik saygılarının yüksek olduğu belirlendiğini belirtmişlerdir.

Cramer ve Neyedley (1998) kızların erkeklere göre benlik saygısının daha yüksek olmasını ise erkeklerin ergenlik döneminde kendisini daha yalnız hissetmesine bağlamıştır. Offer, Ostrov ve Howard (1981) araştırmasında ergenlik döneminde erkeklerin kızlara göre benlik saygısının daha yüksek olduğunu belirlemiştir. Bunun nedeni olarak ise erkeklerin kızlara göre daha az anlayamadığı korkularının olduğunu, kızların ise daha fazla utanç duygusuna sahip olmaları gösterilmiştir. Wichstrom (1999) ise kızların beden memnuniyetsizliğinin ergenlik döneminde erkeklere göre daha fazla olması sebebiyle kızların daha düşük benlik saygısına sahip olabileceğini belirtmiştir. Malatyalı (2014) geleneksel Türk aile yapısında erkeklere daha fazla önem verildiğini ifade etmektedir. Bu nedenle erkeklerin benlik saygı düzeyinin kızlara göre yüksek olması beklenebilir. Robins ve Trzesniewski (2005) ise kızların benlik saygısının erkeklere göre daha düşük olmasını, ergenlik dönemine uyum sağlamada kızların yaşadığı güçlüklerle ilişkili olabileceğini belirtmiştir. Bu araştırmada kızların, erkeklere göre benlik saygısının daha düşük olması yapılan açıklamalar doğrultusunda aile yapısında erkeklere daha fazla önem verilmesiyle ve kızların ergenlik dönemine uyum sağlamada güçlük çekmesiyle açıklanabilir. Farklı bir bakış açısıyla değerlendirme yapıldığında ise benlik saygısının farklılaşmasında ebeveyn tutumlarının etkili olduğu söylenebilir. Santrock (2011) ebeveynlerin çocuklarına karşı sevgilerini ifade edebilmesinin, onların sorunlarıyla ilgilenmesinin, değerli olduklarının hissettirilmesinin, ev yaşamına ilişkin kuralların birlikte belirlenmesinin ve belirli çerçevede özgürlüklerinin olmasının çocukların benlik saygılarını arttırdığını belirlemiştir. Bu çalışmadaki örneklem grubunun ebeveynlerinin, erkek çocuklarına bahsedilen yaklaşımları daha fazla sergilemesi, kızlara göre benlik saygılarının daha yüksek olabileceğini düşündürebilir.

Yaş Değişkenine Göre Ergenlerin Benlik Saygısı Puanlarının Tartışılması

Ergenlerin yaş değişkenine göre benlik saygısı puanları incelendiğinde, benlik saygısı puanlarında anlamlı bir farklılığın olmadığı belirlenmiştir (Tablo 3).

Yaş değişkenine göre benlik saygısı incelendiğinde çeşitli farklılıkların olduğu görülmektedir. Rosenberg araştırmasında ergenlik döneminde, daha küçük yaşlara oranla benlik saygısının yüksek olduğunu belirlemiştir. 12-13 yaşlarında benlik saygısının düşük olduğu, 14 yaşından itibaren ise benlik saygısının geliştiği bildirilmiştir (Akt. Kneckt vd., 2001). Robins ve arkadaşları (2002) ergenlik döneminde düşüşe geçen benlik saygısının, yetişkinlik döneminde arttığını savunmuştur. Baldwin ve Hoffman (2002) erkeklerin 12-14 yaşlarında benlik saygısının daha düşük olduğunu ve 16 yaşına kadar ise yükselmeye başladığını belirlemiştir. Kızlarda ise 12-17 yaşlarında benlik saygısının düşük olduğu saptanmıştır (Baldwin ve Hoffman, 2002). Bachman ve O' Malley araştırmasında 13 yaşından sonra benlik saygısının arttığını, 15-18 yaşları arasında ise benlik saygısı düzeyinin çeşitli faktörlerden (gelir, fiziki görünüş ve beceriler) etkilendiğini belirlemiştir (Akt. Balat ve Akman, 2004). 14-18 yaş arasındaki öğrencilerle yapılan çalışmada Sarıkaya (2015) öğrencilerin yaşı arttıkça benlik saygılarında artış olduğunu belirlemiştir. Saygılı, Kesecioğlu ve Kırıktaş (2015) araştırmasında yaş arttıkça benlik saygısının artma nedeni olarak yaşın artmasıyla birlikte hayat tecrübesine bağlı olarak benlik saygısında artışın olduğunu ifade etmiştir. Mendelson, White ve Mendelson (1996) ise yaş değişkenine göre benlik saygısı düzeyinde farklılık olmadığını belirlemiştir. Erbil, Divan ve Önder'de (2006) çalışmasında yaş değişkenine göre benlik saygısı düzeyinde farklılık olmadığını belirlemiştir. Yaşa göre benlik saygısında farklılığın olmadığı çeşitli çalışmalarda bulunmaktadır (Aktaş, 2016; Kaytez ve Kadan, 2016). Kaytez ve Kadan (2016)'ın örneklem grubunun yaş farkının az olmasının yaşa göre benlik saygısında farklılığın oluşmamasını sağladığı görülmektedir.

Ergenlik döneminin başlangıcına ilişkin çeşitli görüşler bulunmaktadır. Geçtan (1995) ergenlik dönemi başlangıcının 11-13 yaş aralığında olduğunu belirtirken, Koç (2004) ise 12-25 yaşları arasında ergenlik döneminin devam ettiğini bildirmiştir. Aydın (2015) kızların 11-13 yaşları arasında, erkeklerin ise 13-15 yaşları arasında ergenlik dönemine girdiğini öne sürmüştür. Özbay ve Öztürk (1992) kızların ergenliğe erkeklere göre daha erken girdiğini ifade etmektedir. Kızların erkeklere göre daha erken ergenlik dönemine girdiği, kızlarda ergenlik döneminin daha uzun sürdüğü belirtilmektedir

(Çuhadaroğlu ve ark., 2004). Yapılan açıklamalar doğrultusunda ergenliğe girme yaşının farklılık gösterebileceği, kızların ise erkeklere göre daha erken ergenlik dönemine girdiği anlaşılmaktadır. Bu çalışmada yaşa göre benlik saygısında farklılığın olmamasının nedeni olarak, kızların ve erkeklerin aynı dönemde ergenliğe girmemeleri gösterilebilir. Çünkü bu çalışma 11-18 yaşları arasındaki ergenleri kapsamakta ve yapılan değerlendirme hem kızları hem erkekleri kapsamaktadır. Ayrıca bu çalışmada örneklemi 11-18 yaşlarındaki ergenlerin oluşturması da yaşa göre benlik saygısının farklılığını engelleyen bir etmen olarak görülebilir. Arıkan ve arkadaşlarının (2013) ifade ettiği gibi ergenlik dönemi erken (11-14 yaş), orta (15-17 yaş) ve geç (18-21 yaş) ergenlik olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Her üç dönemden de öğrencilerin olması ve gelişim dönemlerine bağlı olarak farklı gelişim özelliklerinin gösterilmesi, yaşa göre benlik saygısının farklılaşmamasında etkili olabilir.

Anne Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Ergenlerin Benlik Saygısı Puanlarının Tartışılması

Ergenlerin anne eğitim düzeyi değişkenine göre benlik saygısı puanları incelendiğinde, benlik saygısı puanlarında anlamlı bir farklılığın olmadığı belirlenmiştir (Tablo 3).

Demiriz ve Öğretir (2007) araştırmasında ebeveynlerin eğitim düzeyi arttıkça çocukların özgüvenlerinin ve benlik saygılarının arttığını belirlemiştir. Gürel (2007) tarafından ergenler üzerinde gerçekleştirilen araştırmada ebeveynlerin eğitim düzeyi yükseldikçe çocukların benlik saygısının arttığı belirlenmiştir. Bu çalışmanın sonucuyla benzerlik gösteren bir sonuç elde eden Özkan (1987) ile ebeveyn eğitim düzeyinin, çocukların benlik saygısını anlamlı ölçüde etkilemediğini belirlemiştir. Abbasoğlu'da (2011) araştırmasında anne eğitim düzeyine göre, çocukların benlik saygısında farklılık olmadığını belirlemiştir. Anne eğitim düzeyine göre, çocukların benlik saygısında farklılık olmadığını belirleyen çeşitli çalışmalar da bulunmaktadır (Aktaş, 2016; Kahriman, 2005; Kaytez ve Kadan, 2016; Yılmaz ve Ekinci, 2001).

Erbil, Divan ve Önder (2006) anne eğitim düzeyinin yükselmesiyle, benlik saygısı düzeyinde artış olduğunu belirlemiştir. Yapılan bir başka çalışmada Güngör (1998) ile Hatipoğlu (1996) anne eğitim düzeyi yüksek olan ergenlerin, düşük olanlara göre benlik saygısı düzeyinin yüksek olduğunu belirlemiştir. Benzer sonuçlar elde eden Khorshid ve Altuğ Özsoy da (2000) ebeveyn eğitim düzeyinin yükselmesinin, benlik saygısını arttırdığını bildirmiştir. Yine aynı şekilde Aktaş (1992) ile Torucu'da (1990) ebeveynlerin eğitim düzeyinin yükselmesiyle çocuklarda benlik saygısının arttığını bildirmektedir. Bu durum ise ebeveynlerin eğitim düzeyinin yükselmesiyle çocuklarının gelişim dönemlerini daha iyi bilmesi ve çocuklarının gelişimlerine uygun davranıp, gelişimlerinin desteklenmesiyle açıklanmıştır.

Bu çalışmada anne eğitim düzeyine göre, ergenlerdeki benlik saygısı düzeyinde farklılığın olmamasının nedeni olarak; eğitim düzeyi fark etmeksizin annelerin çocuklarının sosyal ve duygusal uyumlarını desteklemesinin etkili olduğu düşünülebilir. Ebeveynleri tarafından nitelikli iletişim içerisinde olan, sevgi ve ilgi gören ergenlerin ise benlik saygılarında düşüş olmayacağı belirtilmektedir (Adams ve Berzonsky, 2003; Santrock, 2011; Smith, 2007; Şahin, 2015). Örneklemi oluşturan ergenlerin annelerinin %48,5'lik kısmının ortaokul-lise mezunu olması da farkın oluşmasını engelleyebilir. Bir başka açıdan çıkan sonuç incelendiğinde ise anne eğitim düzeyi yükseldikçe çocukların benlik saygılarının arttığı fakat aradaki farkın anlamlı olmadığı görülmüştür. Bu durumda da annelerin çocuklarına yaklaşım tarzı ve çocuklarıyla kurduğu ilişkilerin etkili olabileceği söylenebilir.

Anne Mesleği Değişkenine Göre Ergenlerin Benlik Saygısı Puanlarının Tartışılması

Ergenlerin anne mesleği değişkenine göre benlik saygısı puanları incelendiğinde, benlik saygısı puanlarında anlamlı bir farklılığın olduğu belirlenmiştir. Annesi işçi olan ergenlerin, annesi çalışmayan-ev hanımı ve memur olanlara göre benlik saygısı puanları anlamlı ölçüde yüksektir. Ayrıca annesi çalışmayan-ev hanımı olan ergenlerin benlik saygısı puanları da annesi memur olanlara göre anlamlı ölçüde yüksektir. Buna göre aralarında anlamlı farklılık olan gruplar dikkate alındığında benlik saygısı düzeyi en

yüksek olan grup annesi memur olanlar iken, benlik saygısı düzeyi en düşük olan grup ise annesi işçi olanlardır (Tablo 3).

Bu çalışmada anne mesleğine göre yapılan incelemede, çalışmayan ve çalışan annelerin meslek grupları birlikte değerlendirilmiştir. Değerlendirme sonucunda annesi memur olan annelerin çocuklarının, annesi çalışmayan ve işçi olanlara göre benlik saygısı düzeyi daha yüksektir. Annesi çalışmayan çocukların benlik saygısı düzeyi ise annesi işçi olanlara göre daha yüksektir. Barling (1986) incelemesinde profesyonel meslek grubunda (doktor, avukat, öğretmen vb) çalışanların, işçilere göre çalışma koşullarının daha düzenli, iyi ve az yorucu olması sebebiyle aile içi iletişimin olumlu etkilendiğini ve buna bağlı olarak demokratik tutum sergilendiğini belirlemiştir. Dilek ve Aksoy (2013) annelerin çalışmasının başarı ve bağımsızlık duygularını geliştirdiğini, bu durumun çocuklarla olan iletişimi daha nitelikli hale getirdiği ve olumlu model olunmasını sağladığını bildirmektedir. Bu çalışmada annesi memur olanların çalışma koşullarının daha rahat olması, başarı ve bağımsızlık duygusunu yaşamalarının çocuklarının benlik saygısını geliştirebileceği düşünülmektedir. Annesi çalışmayan-ev hanımı olanların çocuklarının benlik saygısının, annesi işçi olanlara göre daha yüksek olması ise çalışmayan annelerin, işçi annelere göre çocuklarıyla daha etkili zaman geçirmesi ve işçi annelerin çalışma koşullarındaki rahatsızlığı çocuklarına olumsuz olarak yansıtmalarıyla açıklanabilir. Bunlara ek olarak İnal Kızıltepe ve arkadaşları (2013) araştırmasında annesi memur olanların, işçi olanlara göre demokratik tutum puanlarının yüksek olduğu tespit edilmiştir. Çocuklarına daha demokratik yaklaşan memur annelerin, çocuklarının benlik saygısının yükselmesi beklenebilir.

Annenin Çalışması Durumunda Size Bakan Kişi Değişkenine Göre Ergenlerin Benlik Saygısı Puanlarının Tartışılması

Ergenlerin anne çalışma durumunda size bakan kişi değişkenine göre benlik saygısı puanları incelendiğinde, benlik saygısı puanlarında anlamlı bir farklılığın olmadığı belirlenmiştir (Tablo 3).

Yapılan bir araştırmada da çocuğun bakımını üstlenen kişi değişkenine göre benliğin olumlu değerlendirilmesinde anlamlı bir farklılığın olmadığı tespit edilmiştir (Sarıyüce Körükçü, 2004). Hayata gözlerini yeni açan bebekler, yaşamın merkezinde kendisinin olduğunu düşünmektedir. Yaşamda başka kişilerin de olduğunun fark edilmesiyle bu düşünceden uzaklaşmaya başlanmakta ve sonucunda uyumlu bir birey olabilmek için gelişim gösterilmektedir. Bebeklerin sosyalleşme çabaları, başkalarına tepki verilmesiyle başlamaktadır ve yaşam boyunca devam etmektedir. Bebeklerin sosyalleşme çabası, ebeveynlerinin davranışlarıyla bağlantılı bir durumdur. Aynı zamanda ebeveynlerinin davranışlarına göre bebekler, güven duygusu da kazanabilmektedir. Bebeklerin bağlanma figürü tarafından ihtiyaçlarının zamanında karşılanması, ilgi ve sevgi görmeleri bebeklerin verecekleri tepkileri şekillendirmektedir. Bu tepkiler yaşamın ilerleyen dönemlerinde de çocukların davranışlarına yön vermektedir. Çocukların ailesi tarafından yeterli düzeyde sevgi ve ilgi görmesi ise benlik saygısının gelişim yönü hakkında bilgi vermektedir (Kulaksızoğlu 2005). Ebeveynlerin çalışması durumunda ise bakıcı ya da kreşlerdeki öğretmenler de çocuk üzerinde etkili olacaktır. Razon (1995) çocukların 2-3 yaşına kadar anneleri tarafından yetiştirilmesinin önemli olduğunu belirtmiştir. Fakat değişen yaşam koşulları neticesinde anneler çalışmak zorunda kalabilmekte ve bu durumda çocuklar kreşe, bakıcıya ya da bir yakın akrabaya teslim edilebilmektedir. Her ne olursa olsun çocukların, kendisini seven, yeterli ilgi ve şefkat gösteren kişilerce büyütülmesi çocukların sosyal duygusal gelişimleri açısından son derece önemlidir. Annelerin çalışması durumunda, annenin dışında çocukların bakımıyla ilgilenen kişilerin çocukların sevgi ve değer görme ihtiyaçlarını karşılaması benlik saygısında farklılığın oluşumunu engelleyebilir.

Kardeş Sayısı Değişkenine Göre Ergenlerin Benlik Saygısı Puanlarının Tartışılması

Ergenlerin kardeş sayısı değişkenine göre benlik saygısı puanları incelendiğinde benlik saygısı puanlarında anlamlı bir farklılığın olmadığı belirlenmiştir (Tablo 3).

Yapılan bir araştırmada ise kardeş sayısına göre benlik saygısında anlamlı farklılık olduğu belirlenmiştir. 3 ve 4 kardeşi olanların benlik saygı düzeyleri, 1 ve 2 kardeş olana göre daha düşük olarak belirlenmiştir (Erbil, Divan ve Önder, 2006). Baybek ve Yavuz'da (2005) kardeş sayısına göre benlik saygısında farklılığın oluştuğunu bildirmektedir. Elde ettikleri sonuçlara göre kardeş sayısı arttıkça benlik saygısı düşmektedir. Bu durum kardeş sayısının artmasıyla anne ve babaların çocuklarına ayırdığı zamanın azalmasına, ekonomik giderlerin artmasına ve çocuklar üzerinde kısmende olsa kontrolün azalmasına bağlanmıştır.

Bu çalışmada kardeş sayısına göre benlik saygısının incelenmesine yönelik elde edilen sonuçlarla benzer sonuçlar elde edilen çalışmalar da bulunmaktadır (Can, 2015; Dikici, 1998; Karaaslan, 1993; Kılıçaslan, 2012; Yılmaz, 2001). Hançer ve Tüfekçi (2006) ile Kaytaz ve Kaden de (2016) kardeş sayısına göre benlik saygısında anlamlı farklılığın olmadığını belirlemiştir. Bir diğer sonuçta ise çocuk sayısına göre benlik saygısının farklılık göstermediği saptanmıştır. Çocuk sayısından ziyade ebeveynlerin, çocuklarına ayırdığı zamanın, benlik saygısının farklılık göstermesinde etkili olduğu ifade edilmiştir (Ocak ve Sarlık, 2016). Bu sonuçlar, bu çalışmada elde edilen sonuçlarla benzerlik göstermektedir. Ocak ve Sarlık (2016) tarafından ifade edildiği gibi ebeveynlerin çocuklarıyla etkili zaman geçirmesi, kardeş saysına göre benlik saygısında farkın oluşmasını engelleyebilir.

Kardeş ilişkisinde çeşitli faktörler bulunmaktadır. Bu faktörler çatışma, güç, yakınlık ve rekabettir. Çatışma ile rekabet kardeşler arası tartışma, anlaşmazlık ve kıskançlıkla ilişkilidir. Güç, kardeşler arası yaş farkıyla ilişki içerisindedir. Yakınlık ise samimi iletişimle ilişkilidir (Furman ve Buhrmester, 1985). Kardeşler arası ilişkiler karşılıklı unsurları içermektedir ve tamamlayıcı özelliğe sahiptir. Kardeşler arası ilişkinin olumlu olması bireylerin özgüveninin yükselmesini sağlamaktadır (Sherman, Lansford ve Volling, 2006). Bu çalışmada kardeş sayısına göre benlik saygısında anlamlı farklılığın olmaması kardeşler arası olumlu ilişkinin kurulmasıyla açıklanabilir. Kardeşi olmayan ergenlerin ise benlik saygısının kardeşi olanlara göre farklılık göstermemesinde ise arkadaş ilişkisinin önemli olabileceğini düşünülmektedir. Ayrıca

yapılan bir başka araştırmada ergenlerdeki benlik saygısının kardeş sayısından ziyade, anne baba ilgisinden etkileneceği belirtilmiştir (Maşrabacı, 1994). Anne ve babası ilgili olan çocukların kardeş sayısı fazla olsa bile, gelişimleri desteklendiğinde; hiç kardeşi olmayan ve ailesi tarafından daha fazla zaman ayrılan çocukla benlik saygısı farkı ortadan kalkabilecektir.

Cinsiyet Değişkenine Göre Ergenlerin Ayrılık Anksiyetesi Puanlarının Tartışılması

Ergenlerin cinsiyet değişkenine göre ayrılık anksiyetesi puanları incelendiğinde, ayrılık anksiyetesi puanlarında anlamlı bir farklılığın olduğu belirlenmiştir. Kızların ayrılık anksiyetesi puanları, erkeklere göre anlamlı ölçüde yüksektir. Buna göre kızların ayrılık anksiyetesi düzeyinin, erkeklere göre yüksek olduğu görülmektedir (Tablo 4).

Altınbaş (2009) cinsiyet değişkenine göre yaptığı incelemede erkek çocuklarına göre, kızlarda ayrılma anksiyetesinin daha sık görüldüğü tespit etmiştir.Ayrılık anksiyetesinin cinsiyete göre incelenmesinde kızların, erkeklere göre ayrılık anksiyetesi düzeyinin daha yüksek olduğunu gösteren çalışmalar bulunmaktadır (Delvecchio vd., 2015; Riso vd., 2012). Bu sonuçlar, yapılan bu çalışmada elde edilen sonuçlarla benzerlik göstermektedir. Bu çalışmaların yanı sıra cinsiyete göre ayrılık anksiyetesinin farklılık göstermediği çalışmalar da bulunmaktadır (Ayaz vd., 2012; Batur vd., 2005; Chessa vd., 2012; Güngör, 2009; Sümer, 2009). Teze ve Arslan'da (2016) cinsiyete göre ayrılık anksiyetesinde anlamlı farklılığın olmadığını bildirmiştir. Livingston (1996) araştırmasında kızlarda ve erkeklerde ayrılık anksiyetesinin birbirine yakın seviyede görüldüğünü belirlemiştir.

Ayrılık anksiyetesi yaşayan çocuklar, başkaları tarafından yeterince sevilmediğinden ve kendisiyle ilgilenilmemesinden rahatsızlık duymaktadır. Ayrıca çocukların hissettiği korkular zaman içerisinde bir başkası tarafından kaçırılmaya ya da değer verilen kişilerin kaybedilmesine dönüşebilmektedir (Büküşoğlu, 2004). Türk kültüründe çocuk yetiştirme tarzı olarak geleneksel çocuk eğitim yöntemi olarak korkutmanın sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Çocukların genellikle anneden yoksun

kalmasıyla tehdit edildiği bildirilmektedir (Yavuzer, 2014). Geleneksel çocuk eğitim modelini benimseyen annelerin bu yaklaşımı, özellikle kız çocuklarını duygusal açıdan daha fazla etkilediği ve ayrılık anksiyetesi düzeyinin erkeklere göre daha yüksek olmasına yol açtığı yorumu yapılabilir.

Yaş Değişkenine Göre Ergenlerin Ayrılık Anksiyetesi Düzeyleri Puanlarının Tartışılması

Ergenlerin yaş değişkenine göre ayrılık anksiyetesi puanları incelendiğinde, ayrılık anksiyetesi puanlarında anlamlı bir farklılığın olmadığı belirlenmiştir (Tablo 4).

Çocuklarda ve ergenlerde ayrılık anksiyetesinin karşılaştırmasına yönelik yapılan çalışmalarda, 12 yaş öncesi çocuklarda ayrılık anksiyetesinin anlamlı düzeyde yüksek olduğu tespit edilmiştir (Beesdo, Knappe ve Pine , 2009; Cartwright-Hatton, McNicol ve Doubleday, 2006; Göker ve ark., 2015; Kessler ve ark., 2005). Kashani (1990) gerçekleştirdiği araştırmasında benzer şekilde ayrılık anksiyetesinin en sık 12 yaş öncesinde görüldüğünü belirlemiştir.

Ayrılık anksiyetesinde yaş dönemlerine göre değişimler olabilmektedir. Ayrılık anksiyetesi bebeklerin bağlanmasının başlangıç dönemi olan 6. ay civarında başlamakta olup, okul öncesi döneme doğru devam eder. Gelişimsel özellikler açısından incelendiğinde bu anksiyete normal kabul edilmektedir. 18. ayda anksiyete en yüksek düzeyine ulaşırken, 3-5 yaşları arasında ise etkinliğini yitirmektedir. Bir başka görüşe göre ayrılık anksiyetesinin genellikle 3-6 yaş arasındaki oyun döneminde ortaya çıktığı savunulmuştur (Altınbaş, 2009). Kaplan, Sadock ve Grebb (1994) ise çocukların 1 yaşından önce annesinden ayrı kaldığında ayrılma anksiyetesi yaşadığını belirtmiştir. Ayrılık anksiyetesinin düzeyi genelde 3-5 yaş arasında azalma gösterir. 3-5 yaşları arasında çocuklarda düşük düzeyde ayrılık anksiyetesi normal karşılanmaktadır (Kaplan, Sadock ve Grebb, 1994). Last'a göre çocukların gelişimsel ödevlerini ve gündelik yaşamında gerçekleştirdiği aktivitelerin yerine getirilmesini engelleyen ayrılık anksiyetesinin başlama yaşı 7,5'tur (Akt. Diröz, 2010). 7-8 yaş arasında ise ayrılık anksiyetesinin belirtilerinin en sık görüldüğü dönemdir. Çocuklarda ve ergenlerde

ayrılık anksiyetesi görülme sıklığının %3-5 arasında olduğu, çocuklarda ise ergenlere göre daha fazla görülmektedir (Breton ve ark., 1999).

Yapılan çalışmalar incelendiğinde ayrılık anksiyetesinin başlangıcına yönelik araştırmalara yoğunlaşıldığı görülmektedir. Bu çalışmada ise 11-18 yaş arasındaki ergenlerin 18 yaşından önceki ayrılık anksiyetesine yönelik bilgilere ulaşılmak istenmiştir. Elde edilen sonuçlarda ise yaşa göre ayrılık anksiyetesinin farklılık göstermediği görülmektedir. Bu sonucun daha iyi incelenebilmesi için, şimdiki durumun değerlendirilmesine yönelik yapılacak çalışmalara ihtiyaç duyulduğu düşünülmektedir.

Anne Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Ergenlerin Ayrılık Anksiyetesi Puanlarının Tartışılması

Ergenlerin anne eğitim düzeyi değişkenine göre ayrılık anksiyetesi puanları incelendiğinde, ayrılık anksiyetesi puanlarında anlamlı bir farklılığın olmadığı belirlenmiştir (Tablo 4).

Şirin (2015) tarafından gerçekleştirilen çalışmada anne eğitim durumuna göre çocukların ayrılık anksiyetesi düzeylerinin farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Ayaz (2015) ise araştırmasında anne eğitim durumuna göre anlamlı farklılığın oluşmadığını bildirmiştir.

Annelerle yapılan araştırmada eğitim durumu ilköğretim olan annelerin rollerini gerçekleştirmede üniversite ve üstü eğitim durumuna sahip olanlara göre daha az fonksiyonel olduğu ve disiplini sağlamada daha fazla zorluk yaşadıkları tespit edilmiştir (Büküşoğlu, 2000; Öztürk, Güzelhan ve Alyanak, 1999; Türkbay, 1999). Daha önce yapılan bir araştırmada ayrılık anksiyetesi yaşayan çocuklarının annelerinin, ayrılık anksiyetesi yaşamayan çocukların annelerine göre eğitim durumlarının düşük olduğu tespit edilmiştir (Erermiş, Bellibaş, Özbaran, Demiral, Büküşoğlu, Altıntoprak, Bildik, Korkmaz ve Çetin, 2009).

Ayrılık anksiyetesine yol açan çeşitli faktörler bulunmaktadır. Çocukların bağlanma figüründen ayrılmak zorunda kalması, okulda olumsuz olaylar yaşaması, sağlıksız anne tutumlarına maruz kalması ve anneyle çocuk arasında bağımlılığın gelişimi ayrılık anksiyetesine neden olan en önemli faktörler arasında gösterilmektedir (Erermiş ve ark., 2009). Ayrılık anksiyetesinin gelişiminde ebeveyn tutumları ile bağlanma stillerinin önemli bir fonksiyonu vardır. Annesine güvensiz bağlanma gerçekleştiren çocuklar ebeveynlerinden ayrılırken zorluk yaşamaktadır (Jurbergs ve Ledley, 2005). Anneye karşı güvenli bağlanmanın gerçekleştirilmemesi, anneyle olumlu ilişkilerin kurulamaması ve travmatik ayrılıkların yaşanması anneyle çocuğu sağlıklı biçimde ayrılmasını engellemektedir (Berg ve Jackson, 1985; Francis, Last ve Strauss, 1987). Yapılan araştırmalarda annelerin eğitim durumu yükseldikçe demokratik tutumu daha fazla benimsedikleri, sıkı disiplinden ise uzaklaştıkları tespit edilmiştir (Dekovic ve Gerris, 1992; Durmuş, 2006). Şendoğdu (2000) ile Tatlı, Selimoğlu ve Bademci'de (2012) benzer şekilde annelerin eğitim düzeyi arttıkça cezalardan uzaklaşıldığını ve demokratik tutumun benimsendiğini belirlemiştir. Bu çalışmada ise anne eğitim durumuna göre çocukların ayrılık anksiyetesinde farklılığın belirlenmemesinin nedeni olarak, örneklemi oluşturan ergenlerin annelerinin eğitim durumlarının ilkokul ve lise arasında (%84,5) yığılmaları gösterilebilir.

Anne Mesleği Değişkenine Göre Ergenlerin Ayrılık Anksiyetesi Puanlarının Tartışılması

Ergenlerin anne mesleği değişkenine göre ayrılık anksiyetesi puanları incelendiğinde, ayrılık anksiyetesi puanlarında anlamlı bir farklılığın olmadığı belirlenmiştir (Tablo 4).

Çocukların gelişimine uygun sorumluluğun verilmemesi, çocuğa yönelik aşırı disiplin anlayışının olması, çocukların kısıtlanması ve ihmal edilmesi, çocuklara olumlu rol model olunmaması ve çocukların sürekli uyarılması ayrılık anksiyetesine neden olabilmektedir (Muris, Steerneman, Merckelbach ve Meesters, 1996). Ayrılık anksiyetesine neden olabilecek bir diğer durum ise annenin çalışma durumudur. Çalışan annelerin çocuklarıyla kurduğu iletişim çocukların ayrılık anksiyetesi yaşamasında

etkili olacaktır. Çalışan annelerin ekonomik bağımsızlığının olması, iş yerinde mutlu olması ve yaşamında aktif rol alması, annelerin hem eşiyle hem de çocuklarıyla olumlu iletişim kurmasını sağlayacaktır (Cüceloğlu, 2008). Bu durum ise çalışan annelerin ayrılık anksiyetesi yaşamasını engelleyecektir. Annenin çocuğuna rahat ve huzurlu bir ortam sunması, tutarlı davranması ve çocuğunu anlayabilmesi anne-çocuk arasındaki güvenin sağlanmasına ve çocukların gelişim alanlarının sağlıklı biçimde ilerlemesine olanak sağlamaktadır. Anne-çocuk arasında güven bağı gelişmediğinde, çocuklar korkak ve şaşkın olabilmektedir. Özellikle annelerin aşırı koruyucu tutum sergilemesi, çocukların problemler yaşamasına yol açacaktır (Winnicott, 2013). Bu çalışmada anne mesleğine göre çocukların ayrılık anksiyetesi puanlarında anlamlı bir farklılığın olmadığı belirlenmiştir. Bunun nedeni olarak ise çalışan ve çalışmayan annelerin çocuklarıyla güvene dayalı ilişkiler geliştirmesi, çocukların gelişim alanlarının desteklemesi ve çocukların özerkliğini kazanmalarına yardımcı olması, çocukların ayrılık anksiyetesi düzeylerinin farklılaşmasını engelleyebileceğini düşündürmektedir.

Annenin Çalışması Durumunda Size Bakan Kişi Değişkenine Göre Ergenlerin Ayrılık Anksiyetesi Puanlarının Tartışılması

Ergenlerin anne çalışma durumunda size bakan kişi değişkenine göre ayrılık anksiyetesi puanları incelendiğinde ayrılık anksiyetesi puanlarında anlamlı bir farklılığın olmadığı belirlenmiştir (Tablo 4).

Bu çalışmanın bulgusuyla benzer sonuçlar elde eden Ayaz (2015) bakım veren kişiye göre çocuklarda ayrılık anksiyetesinde farklılığın olmadığını belirlemiştir. Elde edilen sonucun daha iyi değerlendirilebilmesi için daha fazla çalışmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca annenin çalışması durumunda çocuğa bakan kişilerin %77'sinin anneanne-babaanne veya akraba olmasının, kreş ve bakıcı değişkenleri açısından karşılaştırma yapılmasını zorlaştırdığı düşünülmektedir.

Kardeş Sayısı Değişkenine Göre Ergenlerin Ayrılık Anksiyetesi Puanlarının Tartışılması

Ergenlerin kardeş sayısı değişkenine göre ayrılık anksiyetesi puanları incelendiğinde, ayrılık anksiyetesi puanlarında anlamlı bir farklılığın olmadığı belirlenmiştir (Tablo 4). Bu çalışmada 3 ve üstü kardeşi olanların ayrılık anksiyete düzeyi diğer gruplardakilere göre yüksek olsa da aradaki farkın anlamlı olmadığı görülmektedir.

Ayaz (2015) tarafından yapılan araştırmada kardeş sayısına göre ayrılık anksiyetesi düzeyinde anlamlı farklılığın olmadığı tespit edilmiştir. Bir başka araştırmada ise kardeş sayısının ergenlerde görülen psikiyatrik rahatsızlıkları etkilemediği belirlenmiştir (Bilaç, Ercan, Uysal ve Aydın, 2014; Canino vd., 2004). Bu sonuçlar, yapılan bu çalışmadaki sonuçlarla benzerlik göstermektedir.

Yapılan açıklamaya göre yeni bir kardeşin doğumu çocukların ayrılık anksiyetesi geliştirmesine yol açabilmektedir (Bernstein, 1990; Silove vd., 1996). Kardeş ilişkisi anne-baba ve çocuk ilişkisi kadar önemlidir. Kardeşler arasında duygusal bir bağ vardır ve özellikle stresli durumlarda yakınlaşma eğilimi gösterirler (Patton ve Latz, 1994). Kardeş ilişkisinin niteliği kardeşlerin benlik saygısı, yakınlık kurma ve sosyalleşmelerini etkilemektedir. Gereken yakınlığın kurulamaması ise yaşamın ilerleyen dönemlerinde fonksiyonelliğin yitirilmesine yol açabilecektir (Farmer, 1997). Kardeşlerin birbirinden ayrılması, çocukların yaşamları boyunca kayıp hissi yaşamasına yol açabilmektedir (Joel, 1995). Kardeşlerin birbirlerine ihtiyacı vardır ve kardeşler arası ayrılığın deneyimlenmesiyle de travmatik bir yaşantı gerçekleşmiş olur (Jones, 1993). Çocuklarda mevcut terk edilme korkusu üzerine yeni bir kardeşin eklenmesi, yaşadığı kaygının bastırılmasını sağlamamaktadır (Eisen ve Schaefer, 2005). Kardeş ilişkisi, çocukların gelişimlerinde ve ayrılık anksiyetesinde etkili olsa da bu çalışmada elde edilen sonucun nedeni olarak kardeşler arası kaybın yaşanmaması gösterilebilir. Kardeşi olmayan çocukların ise kardeşi olanlara göre ayrılık anksiyetesi düzeyinde farklılığın olmamasının nedeni olarak ise bakım verenle olumlu ilişkiler geliştirmesiyle ve önemli bir kayıp yaşamamasıyla açıklanabilir. Yiğit (2010) ise araştırmasında kardeş

sayısına göre benlik saygısında anlamlı farklılığın olmamasını anne-baba tutumu ve kardeşler arasındaki olumlu ilişkiye bağlamıştır. Bu çalışma da aynı durumun etkili olabileceği düşünülebilir.

Annelerin Çalışma Durumuna Göre Çocukların Benlik Saygısı Puanlarının İncelenmesi

Annesi çalışan ve çalışmayan ergenlerin benlik saygısı puanlarında anlamlı bir farklılığın olduğu belirlenmiştir. Annesi çalışan ergenlerin benlik saygısı puanları, annesi çalışmayanlara göre anlamlı ölçüde yüksektir. Buna göre annesi çalışan ergenlerin benlik saygısı düzeyinin, annesi çalışmayanlara göre anlamlı ölçüde düşük olduğu görülmektedir (Tablo 5). Anne çalışma durumuna göre çocukların benlik saygısında farklılığın oluştuğunu gösteren diğer bir çalışmada Dilek (2007) annesi çalışan ergenlerin benlik saygısı düzeyinin, annesi çalışmayanlara göre daha yüksek olduğunu tespit etmiştir. Dekovic ve Gerris'e (1992) göre annelerin çocuklarına yeterli vakit ayıramaması, suçluluk duygusuna yol açabilmekte ve bunun sonucunda anneler çocuklarına karşı daha izin verici ya da koruyucu davranabilmektedir. Bu durum çocukların benlik saygısını etkileyebilmektedir. Çalışan annelerin izin verici ve koruyucu tutumu karşısında bağımlı kişilik özelliği geliştiren, kendi kararını alamayan, duygusal problemleri olan çocukların özgüveni ve benlik saygısı düşecektir. Çalışan annelerin çocuklarından belirli bir süre uzakta kalması ise, annelerin çocuklarıyla birlikte daha etkili zaman geçirmesini de sağlayabilecektir. Olumlu iletişim ortamının olması, çocuğa değer verilmesi ve demokratik bir tutumun benimsenmesiyle de çocukların benlik saygılarında yükseliş olması sağlanabilecektir (Yeşilyaprak, 2004). Annelerin çalışması, küçük yaştaki çocukların beslenme ve bakımında çeşitli zorluklarla karşılaşmasına yol açabilmektedir (Gökdemirel ve ark., 2008). Çalışan annelerin çocuklarına yeterli vakit ayıramaması, çocuklara aşırı sorumluluk yüklemeleri ve annelerin iş stresini çocuklarına yansıtması yaşanan diğer zorluklardandır (Yavuz, 2007). Bu çalışmaya katılan çalışan annelerin %80'inin esnaf, işçi ve özel sektör çalışanı olduğu görülmektedir. %20'lik bir kesim ise bu çalışma alanlarına göre daha rahat koşulları olan memurlardır. Esnaf, işçi ve özel sektörde çalışan annelerin, çalışma koşullarının daha olumsuz olması, iş garantisinin olmamasının yol açtığı stres düzeyi ve

çalışma saatlerinin esnek olmasının yol açtığı yorgunluk gibi nedenlerden dolayı yaşadığı olumsuzlukları çocuklarına yansıtabilirler. Bu durum çocukların benlik saygısını etkileyebilecektir. Çalışmayan anneler için ise çocuklarıyla bir arada bulunmak çocuklar için bir avantajdır. Çocuklarını yetiştirirken, geleneksel çocuk yetiştirme tutumundan uzak kalınması da çocuklar için ayrı bir avantaj sağlayacaktır. Annelerin çalışmaması çocuklarıyla birlikte geçireceği zamanı arttırdığından onlarla daha etkin bir şekilde ilgilenmesini ve çocukların ihtiyaçlarının daha iyi bilinmesini sağlamaktadır. Çocukların ihtiyaçları karşılandığında ise anne çocuk ilişkisi gelişerek olumlu bir hale bürünmektedir (Teze ve Arslan, 2016). Bu durum ise çocukların gelişimlerinin desteklenmesini ve özgüvenlerinin artmasını sağlayarak, olumlu benlik gelişimini destekleyebilecektir. Bu çalışmada anne çalışma durumuna göre incelendiğinde anneleri çalışmayan çocukların benlik saygılarının daha yüksek olduğu görülmektedir. Elde edilen bu bulgunun yorumlanmasında anne çalışma durumuna değinilmiş olsa da, ergenlerin yaşadığı değişimlerinde benlik saygısı üzerinde etkili olabileceği unutulmamalıdır.

Ergenlik döneminde ise benlik saygısı gelişiminde ise çeşitli unsurlar devreye girmektedir. Bu dönemde ergenlerin, başkalarının gözünde kim olduğu önemli bir durum haline gelmektedir (Atak, 2010). Ergenlik döneminde, kendi bedenine ve kendisine yönelik değerlendirmelerle çok zaman harcanmaktadır (Rosenblum ve Lewis, 1999). Bir yandan değişimlere uyum sağlamaya çalışan ergenler, bir yandan da kimliğini şekillendirebilmek ve birey olabilmek için çaba sarf eder (Archer, 1989). Ergenler kimlik arayışı içerisindedir ve kendini keşfedip, anlamaya çalışır ve gelecekte nasıl birisi olacağını belirlemek ister. Ergenlik döneminde bireyler kendisine ilişkin yargıda bulunurken zaman zaman çelişkili durumlarla karşılaşır. Bazı zamanlarda kendisini beğenirken, bazen de kendisinden nefret edebilir. (Yörükoğlu, 2004). Ergenlik döneminde anne ve babasından uzaklaşılabildiği gibi onlara karşı yabancılaşma hissedilebilir. Bu dönemde kişiler tek başlarına ne yapacaklarını görmek isterler. Ergenlerin kendini tanıyabilmesi ve bağımsızlık kazanabilmesi benlik saygısının yükselmesinde oldukça önemlidir (Plummer, 2005). Bunların dışında çevresel söylemler (Shavit ve Shouval, 1980; Akt. Yıldırım, 2017), beden algısı (Oktan ve Şahin, 2010), ebeveyn tutumları (Adams ve Berzonsky, 2003; Çetinkaya ve ark., 2006;

Hatipoğlu, 1996; Öncü, 1992; Santrock, 2011; Smith, 2007; Tezer ve Aygül, 2006), okul ve öğretmen (Glasser, 1969; Akt. Çağlar, 2018) ve akran grubu (Doğan vd., 2012; Güney, 2018) ergenlerin benlik saygısını etkileyen faktörlerdendir. Bu çalışmada çalışan annelerin çocuklarının benlik saygısının daha düşük olmasında bahsedilen faktörlerin etkisinin olabileceği de düşünülmelidir.

Anne çalışma durumuna göre çocukların benlik saygısının incelendiği araştırmada, annesi çalışan ve çalışmayan çocukların benlik saygısında anlamlı farklılığın olmadığı tespit edilmiştir (Erbil, Divan ve Önder, 2006). Aktaş (2016) da araştırmasında anne çalışma durumuna göre çocukların benlik saygısında anlamlı farklılık olmadığını belirlemiştir. Bu araştırmaların dışında anne çalışma durumuna göre çocukların benlik saygısı düzeyinde anlamlı farklılığın oluşmadığını tespit eden araştırmalar da bulunmaktadır (Sever, Hotun, Sabuncu ve İşsever, 1993; Kahriman, 2005; Kutlu, Buzlu, Sever, Batmaz ve Pektekin, 1997; Yılmaz, 2001). Bu çalışmalara ek olarak, annelerin çalışma durumu ve meslek değişkenlerine göre yapılan incelemelerde çocukların benlik saygısında anlamlı farklılığın oluşmadığı farklı çalışmalar olduğu görülmektedir (Aydoğan, 2010; Katıksız, 2019; Yiğit, 2010; Ünüvar, 2003). Bu çalışmalarda anne çalışma durumuna göre anlamlı farklılığın oluşmamasını Yiğit (2010) ergenlik dönemi benmerkezciliğine ve düşüncelerin odağında olmasına bağlamıştır. Yapılan diğer çalışmalarda ise genel olarak ebeveyn çalışma durumundan ziyade, anne baba tutumunun çocukların benlik saygısı üzerinde etkili olabileceği üzerinde durulmuştur.

Annelerin Çalışma Durumuna Göre Çocukların AABE Puanlarının İncelenmesi

Anne çalışma durumuna göre ergenlerin ayrılık anksiyetesi puanlarında anlamlı bir farklılığın olmadığı belirlenmiştir (Tablo 6).

Çetin (2017) araştırmasında anne çalışma durumuna göre çocuklarda yalnız kalma ve terk edilme korkusunda anlamlı farklılığın olmadığını belirlemiştir. Teze ve Arslan (2016) tarafından gerçekleştirilen araştırmada, anne çalışma durumuna göre

çocukların ayrılık anksiyetesinde anlamlı farklılığın olmadığı tespit edilmiştir. Altıntaş da (2009) araştırmasında annesi çalışan ve çalışmayan çocukların ayrılık anksiyetesi düzeyinde anlamlı ölçüde farklılığın olmadığını bildirmiştir. Yapılan bir başka araştırmada ayrılık anksiyetesi görülen ve görülmeyen çocukların annelerinin çalışma durumuna göre ayrılık anksiyetesinin farklılık göstermediği tespit edilmiştir (Bellibaş, 2004; Erermiş vd., 2009). Bu sonuçlar, çalışmada elde edilen sonuçlarla benzerlik göstermektedir. Demiriz ve Ulutaş (2003) ile Küçüködük (2015) tarafından yapılan araştırmalarda ise çalışan annelerin çocuklarının, çalışmayan annelerin çocuklarına göre ayrılık anksiyetesi düzeyinin yüksek olduğu tespit edilmiştir. Büküşoğlu (2000) tarafından okul fobisi olan ve olmayan çocuklarla yapılan araştırmada ise anne çalışma durumuna göre anlamlı farklılığın olmadığı belirlenmiştir. Bunun sebebi ise hem kontrol hem de deney grubunda ev hanımlarının yoğunlukta olması gösterilmiştir (Büküşoğlu, 2000). Şirin (2015) tarafından gerçekleştirilen çalışmada annelerin çalışmasının ayrılık anksiyetesini anlamlı ölçüde etkilediği belirlenmiştir. Bu durumun oluşumunda ise çalışan annelerin çocuklarına karşı aşırı koruyucu ya da otoriter davranmaları sonucunda, çalışan annelerin çocuklarında ayrılık anksiyetesi oluşabileceği öngörülmüştür.

Annelerin iş yaşamında aktif biçimde rol almasıyla aile yaşantısında değişiklikler olmuş, kadın ve erkeklerin rolleri çalışma yaşantısına göre belirlenmeye başlamıştır. Herhangi bir işte çalışmayan anneler çocuklarıyla daha fazla zaman geçirme olanağına sahiptir. Çalışan annelerin ise çocuklarıyla geçireceği vakit daha kısıtlıdır. Fakat burada önemli olan nokta çocukla daha fazla vakit geçirilmesinden ziyade, geçirilen vaktin nitelikli olmasıdır. Annelerin çocuklarıyla nitelikli vakit geçirmesi, anne çocuk ilişkisini olumlu etkilemektedir. Gereksinimlerini karşılayan ve çocuğunu anlayan anneler, çocuklarının temel sevgi ve güven ihtiyacını da karşılayabilmekte, çocuklarının gelişimlerini destekleyici tutumlar benimsemektedir. Bu durum çocukların ayrılık anksiyetesi yaşamasını engellemektedir (Teze ve Arslan, 2016). Annelerin çocuklarıyla kurduğu olumlu iletişimin sürekli olması, çocukların temel güven duygusunun özünü oluşturmaktadır. Çalışmayan, sürekli ev işleriyle ilgilenen ve başka herhangi bir uğraş alanı olmayan annelerin ise ruh halinde değişiklikler olabilmektedir. Bu durum çocuğa karşı olumsuz tutumların ve davranışların sergilenmesine yol

açabilmektedir. Çalışan annelerin ise çocuklarıyla birlikte olduğunda etkili zaman geçirebilmesi oldukça önemlidir (Yavuzer, 2014). Çalışan annelerin çocuklarından ayrılmak zorunda kalması ve çocuğuna karşı olumsuz tutumun benimsenmesi, çocukların ayrılık anksiyetesi yaşamasına yol açabilmektedir (Masi, Mucci ve Millepiedi, 2001). Annelerin çeşitli duygusal sorunlarının olması ve çocuğuyla yeterli düzeyde iletişim kurmaması, çocukların yaşama isteğini güçlendirerek anneye bağımlı olma eğilimini artırmaktadır (Cozolino, 2014). Bu durum ise anneyle çocuğun ayrılması gerektiği durumlarda ayrılık anksiyetesinin yaşanmasına neden olabilmektedir. Bu çalışmada çalışmayan annelerin çeşitli uğraş alanları olmasının ve olumlu ruh haline sahip olmasının, çalışan annelere göre çocukların ayrılık anksiyetesi düzeyinde farklılık olmasını engelleyebilir. Çalışan annelerin ise çocuklarıyla birlikte olduğu zaman nitelikli vakit geçirebilmesi, çocuğuna karşı olumsuz tutum ve davranışlardan uzak kalması, anne evde olmadığı zaman çocuğun bakımını üstlenen kişilerin olumlu tutumları ve çocukların beslenme, sevgi ve güven gibi temel ihtiyaçlarını karşılamada yeterli olması çalışan annelerin, çalışmayan annelerin çocuklarına göre ayrılık anksiyetesi düzeyinin farklılık göstermemesine neden olduğu düşünülmektedir.

Annelerin, çocuklarının duygularına karşılık verememesi, çocuklarını anlayamaması, devamlı eleştirmesi, otoriter ve mükemmeliyetçi tutum benimsemesi, evliliklerinde uyum problemi yaşaması, eşiyle sürekli tartışması ve çocuğunu bilgilendirmeden yanından ayrılması, çocukların anneleri tarafından sevilmediği düşüncesini güçlendirmektedir. Çocukların yalnızken korkutucu olaylara tanıklık etmesi, televizyon ve bilgisayar ortamında korkutucu görseller ve çizgi film izlemesi, annesiyle bir arada olduğunda terk edilme, boşanma ve ayrılık gibi konuşmalara tanıklık etmesi, çocukların duyduklarını ve gördüklerini büyütmesi, annelerin çocuklarını eğitirken çocuğun korktuğu (terk edilme, yalnız kalma, sevilmeme, karanlıkta bırakılma gibi) unsurları sıklıkla kullanması çocukların ayrılık anksiyetesine olan duyarlılığını artırmaktadır (Teze ve Arslan, 2016). Bu çalışmada anne çalışma durumuna göre çocukların ayrılık anksiyetesinde anlamlı farklılığın olmadığı görülmüştür. Bu sonuç ise anne çocuk ilişkisinin niteliği, çocukların travmatik yaşantılara maruz kalıp kalmaması, annenin çocuğuna karşı tutum ve davranışlarının çocukların ayrılık anksiyetesi yaşamalarında önemli olabileceğini düşündürmektedir.

Bu çalışmada anne çalışma süresi değişkenine göre inceleme yapılmamıştır. Daha sağlıklı sonuçların elde edilebilmesi için anne çalışma süresi eklenerek çalışmalar yapılabilir.

Benlik Saygısı ile Ayrılık Anksiyetesi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Yapılan korelasyon analizine göre benlik saygısı ile ayrılık anksiyetesi puanları arasında pozitif yönde ilişki belirlenmiştir (Tablo 9.) Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği'nden alınan puanlar arttıkça benlik saygısı düzeyinin düştüğü (Çuhadaroğlu, 1986) göz önüne alındığında, benlik saygısı düzeyi arttıkça ayrılık anksiyetesi düzeyinin düştüğü söylenebilir.

Sümer ve Güngör (1999) tarafından gerçekleştirilen çalışmada benlik saygısı düzeyi arttıkça ayrılık anksiyetesi düzeyinin düştüğü belirlenmiştir. Luo, Wang ve Gao (2012) araştırmasında ayrılık anksiyetesi ile benlik saygısı arasında önemli bir ilişki olduğunu belirlemiştir. Yine aynı şekilde Pottinger (2005) ile Xue ve Li (2007) çalışmasında ayrılık anksiyetesi ile benlik saygısı arasında ilişki olduğunu tespit etmiştir. Yapılan diğer çalışmalarda ise anne ve babası olan bireylerin, sadece annesi ya da babası olanlara göre benlik saygı düzeyinin daha yüksek olduğu saptanmıştır (Ge, Natsuaki ve Conger. 2006; McCormick ve Kennedy 2000). Elde edilen bu bulgular, bu çalışmadaki bulgularla benzerlik göstermektedir. Ülkemizde ise benlik saygısı ve ayrılık anksiyetesinin ilişkisine yönelik çalışmalara ihtiyaç duyulduğu görülmektedir.

Maldonado ve arkadaşları (2014) yaptıkları çalışmada ayrılma anksiyetesi bozukluğunun benlik saygısı gelişimi üzerinde önemli bir etkisi olmadığını belirlemişlerdir.

Ayrılık anksiyetesi çocukların, sadece çocukluk dönemini etkilememekte yaşamının ileriki dönemlerini de olumsuz etkilemektedir. Ayrılık anksiyetesi ilerleyen dönemlerde panik bozukluğa ve aşırı düzeyde stresin yaşanmasına neden olabilmektedir. Çocuklarda gerekli tedavilerin uygulanamaması durumunda ise korkuya

ve sosyal fobiye dönüşebilmektedir (Kaplan ve ark., 1994). Ayrılık anksiyetesinin ilerleyen dönemlerde sosyal fobiye dönüşmesiyle bireyler sosyal ortamlara girmekten kaçınmaya başlarlar. Çocukların aşırı düzeyde korku ve panik yaşaması, bağlandığı kişilerin zarar göreceğini ve onlardan ayrılacağını düşünmesinden kaynaklanmaktadır. Bağlanılan kişilerden ayrılmak istenmemesi, etkinliklere tek başına katılımı engellemektedir (Diriöz, 2010). Ergenlik döneminde ergenler ailesinden uzaklaşarak, arkadaş grubuna yakınlaşmaktadır. Böylelikle ergenler, aile dışına çıkarak, kendisine uygun kimlik duygusu oluşturmaya çalışır (Doğan vd., 2012). Farklı sosyal ortamlara girerek yeni arkadaşlıklar edinir ve ergenler arkadaş grubu içerisinde kendisine yer edinme çabası içerisine girmektedir (Güney, 2018). Ayrılık anksiyetesi yaşanması, sosyal çevre içerisinde nitelikli ilişkiler geliştirmesini engelleyebilmektedir (Erermiş ve ark., 2009). Ayrılık anksiyetesinin yaşanması ise ergenlerin yeni arkadaşlıklar edinmesini ve birlikte yapabileceği etkinliklere katılımını engellemektedir. Düşük benlik saygısı etkili iletişim kurulmasını engellemekte ve sosyal ilişkilerde çeşitli problemlere yol açabilmektedir (Yavuzer, 2014). Bu açıklamalar doğrultusunda çocukluk döneminde ayrılık anksiyetesi belirtileri taşıyan ergenlerin, içinde bulunduğu ergenlik döneminde düşük benlik saygısına sahip olması beklenen bir sonuç olarak görülebilir.

Bağlanılan kişinin kaybedileceğine ve zarar göreceğine yönelik sürekli ve yüksek düzeyde anksiyete yaşanması ve ayrılık korkusunun olması çocukların okula gitmesini ya da evden dışarı çıkmasını engellemektedir. Ayrılık anksiyetesi bozukluğu çocukların okul ortamına, sınıf arkadaşlarıyla olan ilişkilerine ve sosyal çevresindeki işlevselliğine zarar vermektedir (Masi ve ark., 2001). Ergenlik döneminde çevresel söylemlerin, benlik saygısı üzerinde önemli ölçüde etkili olduğu düşünüldüğünde ayrılık anksiyetesi yaşayan çocukların, benlik saygılarında düşme beklenebilir.

Ayrılık anksiyetesi ve benlik saygısını etkileyen bir diğer önemli nokta ise annelerin çocuklarına karşı olan tutumudur. Bireyselleşme çabası içerisine giren çocuklar, annelerini örnek alıp çevresinde olan biteni keşfetmeye çalışır. Bu süreçte annelerinin gözünün üzerinde olduğunu hisseden çocukların keşfetme sürecine izin verilmesi ve engellenmemesi çocuğun bağımsızlaşmasında etkili olmaktadır. Çocuğun

keşif sürecinin desteklenmesi ve izin verilmesi anneyle çocuk arasında güven ortamını yaratmakta ve çocuğun istediğinde annesinin yanında olacağını algılamasını sağlamaktadır. Böylelikle çocuğun anneye bağımlı olma ihtiyacı azalır ve sağlıklı ayrılma-birleşme yaşanmasını mümkün kılar (Şirin, 2015). Güven duygusu gelişen çocuklar bağlandıkları kişilerden ayrıldıklarında kaygı yaşamazlar (Ainsworth 1991; Grossmann, 1995; Akt. Yavuzer, 2005). Koruyucu ve ihmalkar tutum sergileyen annelerin çocuklarında ise anneye daha fazla bağımlı olan çocuklar, anneden ayrılamaz ve bağımsızlaşma süreci zarar görür (Şirin, 2015). Ayrıca ebeveynleri tarafından sürekli eleştirilen, cezalandırılan ve değer görmeyen çocukların benlik saygısı da düşmektedir (Akt. Yavuzer, 2005). Yapılan açıklamalar dikkate alındığında, bu çalışmada ayrılık anksiyetesi ile benlik saygısı arasındaki ilişkinin nedeni olarak ebeveyn tutumunun neden olduğu ayrılık anksiyetesinin, ergenlik döneminde benlik saygısını da düşürmesi beklenen bir durum olarak görülmektedir.

Ayrılık anksiyetesi ve benlik saygısı birçok unsurdan etkilenen olgulardır. Bu nedenle her iki değişken arasındaki ilişki çeşitli faktörlerle ayrı ayrı yorumlanmıştır. Genel olarak değerlendirme yapıldığında ise ayrılık anksiyetesine neden olan unsurların devamı halinde, benlik saygısında düşüşe yol açabileceği söylenebilir.

BÖLÜM 6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmanın altıncı bölümünde elde edilen sonuçlara ve önerilere yer verilmiştir.

6.1. Sonuç

- Cinsiyet ve anne mesleği değişkenlerine göre ergenlerin benlik saygısı düzeyleri anlamlı biçimde farklılık göstermektedir.

- Yaş, anne eğitim düzeyi, annenin çalışması durumunda size bakan kişi ve kardeş sayısı değişkenlerine göre ergenlerin benlik saygısı düzeyleri anlamlı biçimde farklılık göstermemektedir.

- Cinsiyet değişkenine göre ergenlerin ayrılık anksiyetesi düzeyleri anlamlı biçimde farklılık göstermektedir.

- Yaş, anne eğitim düzeyi, anne mesleği, annenin çalışması durumunda size bakan kişi ve kardeş sayısı değişkenlerine göre ergenlerin ayrılık anksiyetesi düzeyleri anlamlı biçimde farklılık göstermemektedir.

- Annesi çalışan ergenlerin benlik saygısı düzeyi, annesi çalışmayanlara göre anlamlı ölçüde düşüktür.

- Annesi çalışan ve çalışmayan ergenlerin ayrılık anksiyetesi düzeyleri anlamlı biçimde farklılık göstermemektedir.

- Annesi çalışan ergenlerden 32 kişinin orta düzeyde benlik saygısına sahip olduğu, 68 kişinin ise yüksek düzeyde benlik saygısına sahip olduğu belirlenmiştir.

- Annesi çalışmayan ergenlerden 18 kişinin orta düzeyde benlik saygısına sahip olduğu, 82 kişinin ise yüksek düzeyde benlik saygısına sahip olduğu belirlenmiştir.

- Annesi çalışan ergenlerden 65 kişinin belirlenen kesme puanının altında puan aldığı, 35 kişinin ise 12 puan üstünde puan aldığı belirlenmiştir.

- Annesi çalışmayan ergenlerden 61 kişinin belirlenen kesme puanının altında puan aldığı, 39 kişinin ise 12 puan üstünde puan aldığı belirlenmiştir.

- Benlik saygısı düzeyi arttıkça ayrılık anksiyetesi düzeyinin düştüğü tespit edilmiştir.

6.2. Öneriler

Bu çalışmada elde edilen sonuçlara göre şu önerilerde bulunulmuştur:

- Araştırmanın örneklemini 11-18 yaşındaki ergenler oluşturmaktadır. Araştırmada annesi çalışan ve çalışmayan ergenlerin benlik saygısı ile ayrılık anksiyetesi incelenmiştir. İleride yapılacak olan araştırmalarda babalarda çalışmaya dahil edilebilir.

- Araştırmada benlik saygısı ve ayrılık anksiyetesi düzeyleri ölçeklerle tespit edilmeye çalışılmıştır. İleride yapılacak olan araştırmalarda yüz yüze görüşmeler yapılarak daha güvenilir sonuçlar elde edilebilir.

- Bu araştırmada daha önce sürekli ya da belirli dönemlerde çalışmış anneler ile hiç çalışmamış anneler örneklem grubunu oluşturmaktadır. İleride yapılacak olan çalışmalarda sürekli çalışan ve hiç çalışmamış annelerin çocuklarının benlik saygısı ile ayrılık anksiyetesi düzeyleri incelenebilir.

- İleride yapılacak olan araştırmalarda annelerin çalışma süresi eklenebilir. Ayrıca cinsiyet ve yaş değişkenleri birlikte ele alınarak ergenlerin benlik saygısı ve ayrılık anksiyetesi düzeyleri incelenebilir.

- Bu araştırmada annesi çalışan ergenlerin benlik saygısı düzeyinin, annesi çalışmayanlara göre anlamlı ölçüde düşük olduğu belirlenmiştir. Annelerin çalışma koşulları ile ruhsal durumları incelenerek, çocuklarının benlik saygısının düşüklüğüne etki eden faktörlerin tespiti sağlanabilir.

- Bu araştırmada anne çalışma durumuna göre ergenlerin ayrılık anksiyetesi düzeylerinde farklılığın olmadığı tespit edilmiştir. İleride yapılacak olan araştırmalarda ayrılık anksiyetesine etki eden ebeveyn tutumları ile çalışma durumları bir arada incelenerek, ayrılık anksiyetesine etkisi belirlenebilir.

- Bu araştırmada benlik saygısı ile ayrılık anksiyetesi cinsiyet, yaş, anne eğitim düzeyi, anne mesleği, annenin çalışması durumunda size bakan kişi ve kardeş sayısı değişkenlerine göre incelenmiştir. Bundan sonra yapılacak olan araştırmalarda anne baba evlilik uyumu, akademik başarı ve anne baba vefat durumu değişkenlerine göre incelemeler yapılabilir.

- Düşük benlik saygısı ile ayrılık anksiyetesi yaşamın ilerleyen dönemlerini etkileyebilmektedir. Bu nedenle ergenlere yönelik, önleyici-koruyucu rehberlik çalışmaları yapılabilir.

EK'LER

EK-1 Kişisel Bilgi Formu

1) Cinsiyet kız( ) erkek( )

2) Yaş ……..

3) Annenin eğitim düzeyi nedir?

- İlkokul ( )
- Ortaokul-Lise ( )
- Üniversite ve Üstü ( )

4) Annenin mesleği nedir? …….

- Çalışmıyor,ev hanımı ( )
- Memur ( )
- Esnaf ( )
- İşçi ( )
- Özel ( )

5) Annen çalışıyorsa, annen çalışırken sana kim baktı? (annen hiç çalışmamışsa soruyu boş bırak.)

- Anneanne, babaanne veya akraba
- Bakıcı
- Kreş

6) Kardeşin var mı?
   - Yok ( )
   - 1 tane ( )
   - 2 tane ( )
   - 3 ve üstü ( )

EK-2 Ayrılma Anksiyetesi Belirti Envanteri

AYRILMA ANKSİYETESİ BELİRTİ ENVANTERİ

Aşağıdaki cümleler çocukluğunuzda (18 yaş altında) yaşayabileceğiniz bazı korkulara ilişkindir; lütfen hatırlamaya çalışarak, "tüm soruları" yanıtlayınız.
Ben 18 yaşından küçükken...

	Çok Sık Hissettim	Sıklıkla Hissettim	Nadiren Hissettim	Hiç Hissetmedim
1- Okula gitmek istemezdim.				
2- Evde olmadığım zaman ebeveynlerimden birinin başına kötü bir şey gelebileceğinden korkardım.				
3- Evde tek başıma bırakılmak istemezdim.				
4- Okula gitmeden önce baş ağrısı, bulantı, mide ağrısı gibi bedensel şikayetlerim olurdu.				
5- Onların yanında olmadığımda, ailemden birilerinin başına kaza gelebileceğine dair korkularım vardı.				
6- Yabancı yerlerde bulunduğumda, kaybolmaktan korkardım.				
7- Gece yalnız kaldığımda, canavarların ya da hayvanların bana saldırabileceğini hayal ederdim.				
8- Tek başımayken, tanımadığım kimselerden çok korkardım.				
9- Kendimin ya da ailemin şiddete maruz kaldığı şeklinde kâbuslar görürdüm.				
10-Ailemden ayrıldığımda çok mutsuz olurdum.				
11- Yalnız olduğumda, kaçırılacağımdan ya da zarar göreceğimden korkardım.				
12- Evden uzaktayken, ailemle birlikte olduğumu hayal ederdim.				
13- Yalnız başıma uyumaktan korkardım.				
14- Okula gitmeden önce çok gergin olurdum.				
15- Karanlıktan korkardım.				

EK-3 Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği

Sizin İçin Uygun Olanı Seçiniz

1) Kendimi en az diğer insanlar kadar değerli buluyorum.

a) Çok doğru b) Doğru c) Yanlış d) Çok yanlış

2) Bazı olumlu özelliklerim olduğunu düşünüyorum.

a) Çok doğru b) Doğru c) Yanlış d) Çok yanlış

3) Genelde kendimi başarısız bir kişi olarak görme eğilimindeyim.

a) Çok doğru b) Doğru c) Yanlış d) Çok yanlış

4) Ben de diğer insanların birçoğunun yapabildiği kadar bir şeyler yapabilirim.

a) Çok doğru b) Doğru c) Yanlış d) Çok yanlış

5) Kendimde gurur duyacak fazla bir şey bulamıyorum.

a) Çok doğru b) Doğru c) Yanlış d) Çok yanlış

6) Kendime karşı olumlu bir tutum içindeyim.

a) Çok doğru b) Doğru c) Yanlış d) Çok yanlış

7) Genel olarak kendimden memnunum.

a) Çok doğru b) Doğru c) Yanlış d) Çok yanlış

8) Kendime karşı daha fazla saygı duyabilmeyi isterdim.

a) Çok doğru b) Doğru c) Yanlış d) Çok yanlış

9) Bazen kesinlikle kendimin bir işe yaramadığını düşünüyorum.

a) Çok doğru b) Doğru c) Yanlış d) Çok yanlış

10) Bazen kendimin hiç de yeterli bir insan olmadığını düşünüyorum.

a) Çok doğru b) Doğru c) Yanlış d) Çok yanlış

KAYNAKÇA

Abbasoğlu, A. (2011). Beden eğitimi öğretmen adaylarının mesleğe ilişkin tutum ve benlik saygılarının incelenmesi (Yüksek Lisans Tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.

Adams, G. R., & Berzonsky, M.D. (2003). Handbook of Adolescence. Malden: Blackwell Publishing.

Adams, J. F. (1999). Ergenliği anlamak, (N. Çelen, Çev.).). Ankara: İmge Kitabevi

Ağargün. M. Y., & Kara. H. (1995). Panik bozukluğu olan hastalarda çocukluk dönemi separasyon öyküsü: Depresyon ve normal kontrollerle karşılaştırmalı bir çalışma. Anadolu Psikiyatri Günleri Bilimsel Çalışmaları Kitabı. 237-241.

Ainsworth, M. D. S. (1991). Attachments and other affectional bonds across the life cycle. C. M. Parkes, J. Stevenson-Hinde, & P. Marris (Ed.), Attachment across the life cycle içinde (pp. 33-51). New York, NY, US: Tavistock/Routledge.

Aksoy, A. (1992). Lise son sınıf öğrencilerinin özsaygı ve denetim odağını etkileyen bazı değişkenlerin incelenmesi (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Aktaş, U. (2016). Üniversite öğrencilerinin benlik saygı düzeyleri ile atılganlık düzeylerinin incelenmesi (Yüksek Lisans Tezi). Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman.

Alisinanoğlu, F. (2002). Gençlik dönemi özellikleri ve genç anne-baba iletişimi. Eğitim ve Bilim, 27(123).

Altınbaş, İ. (2009). Ayrılma anksiyetesi tanısı alan çocukların ebeveynlerinin mizaç ve karakter özellikleri (Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Amerikan Psikiyatri Birliği (1995) Mental bozuklukların tanısal ve sayımsal el kitabı (DSM-IV) (E. Köroğlu, Çev.). Ankara: Hekimler Yayın Birliği.

Amerikan Psikiyatri Birliği (2013) Mental bozuklukların tanısal ve sayımsal el kitabı (DSM-5) (E. Köroğlu, Çev.). Ankara: Hekimler Yayın Birliği.

Andiç, S., Ergenlik döneminde zihni meşgul eden konularla ilişkili değişkenler: bağlanma tarzları, öz-şefkat ve psikolojik belirtiler (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Archer, S. L. (1989). The status of identity: Reflections on the weed for intervention. Journal of Adolescent, 12, 345-359.

Ardıç, A. (2008). Adolesanların sağlıklı yaşam biçimi davranışları (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Arıkan, D., Çelebioğlu, A., & Güdücü Tüfekçi, F. (2013). Pediatri Hemşireliği. Ankara: Akademisyen Kitabevi.

Aslan, D., & Akyol, A. A. (2006). Okul öncesi öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine yönelik tutumları ve mesleki benlik saygılarının incelenmesi. Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 15(2), 51-60.

Atak, H. (2010). Kimlik gelişimi ve kimlik biçimlenmesi: Kuramsal bir değerlendirme. Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 3(1), 163-213.

Ayaz, A. B., Ayaz, M., Fiş, N. P., & Güler, A. S. (2012). Gençlerdeki somatorform bozukluklarda kaygı düzeyi, annenin bağlanma biçimi ve aile işlevselliği. Klinik Psikiyatri, 15(2), 121-128.

Ayaz, G. (2015). Çocuklarda ayrılık kaygısı bozukluğu gelişimi ile annenin kişilik özellikleri ve bağlanma stili arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi (Uzmanlık Tezi). Trakya Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Edirne.

Aydın, B. (2015). Çocuk ve ergen psikolojisi. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Aydoğan, S. (2010). İlköğretim II. kademe öğrencilerinin umut ve benlik saygısı düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi (Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Bacanlı, H. (2002). Gelişim ve öğrenme. Ankara: Nobel Yayınları.

Bacanlı, H. (2016). Eğitim Psikolojisi. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık

Bahalı, K., &Tahiroğlu, A.Y. (2010). Okul reddi: Klinik özellikler, tanı ve tedavi. Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 2(3), 362-383.

Balat, G., & Akman, B., Farklı sosyo-ekonomik düzeydeki lise öğrencilerinin benlik saygısı düzeylerinin incelenmesi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 14(2), 175-183.

Baldwin, S. A., & Hoffmann, J. P. (2002). The dynamics of self-esteem: a growth-curve analysis. Journal of Youthand Adolescence, 31(2), 101-113.

Balkıs, M., & Duru, E. (2010). Akademik erteleme eğilimi, akademik başarı ilişkisinde, genel ve performans benlik saygısının rolü. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 27, 159-170.

Barling, J. (1986). Fathers' work experiences, the father-child relationship and children's behaviour. Journal of Occupational Behaviour, 7(1), 61-66.

Batur, S., Demir, H., Ulu, P., Güneş, H., Irmak, E., & Aşkın, A. (2005). Yeme tutumu ve cinsiyetle bağlanma biçimleri arasındaki ilişki. Türk Psikoloji Yazıları, 8(15), 21-32.

Baumeister, R. F.,Campbell, J. D., Krueger, J. I., &Vohs, K. E. (2003). Does high self-esteem cause better performance, interpersonal success, happiness, or healthier life styles?.Psychological Science in the Public Interest, 4, 1–44.

Baumrind, D. (1966). Effects of authoritative parental control on child behavior. Child Development, 37(4).887-907.

Baybek, H., & Yavuz, S. (2005). Muğla üniversitesi öğrencilerinin benlik saygılarının incelenmesi. Muğla Üniversitesi SBE Dergisi, 14, 73-95.

Baymur, F. (1994). Genel psikoloji. İstanbul: İnkılap Kitapevi.

Bayram, D. (1999). Bir grup gençte ruhsal belirti ile sosyal destek ilişkisi (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Beesdo, K., Knappe, S., & Pine, D.S. (2009). Anxiety and anxiety disorders in children and adolescents: developmental issues and implications for DSM-V. Psychiatr Clin North Am, 32(3), 483-524.

Bellibaş, E. (2004). Ayrılma anksiyetesi bozukluğu olgularının davranış stili özellikleri ile annelerinin mizaç özelliklerinin değerlendirilmesi (Uzmanlık Tezi). Ege Üniversitesi, Tıp Fakültesi, İzmir.

Berg, I., & Jackson, A. (1985). Teenage school refusers grow-up: a follow-up study of 168 subjects, ten years on average after in-patient treatment. Br J Psychiatry, 1(47), 366-370.

Berk, L. E. (2013). Çocuk gelişimi (A. Dönmez, Çev.). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Bernstein, G.A. (1990). Anxiety disorders. Psychiatric Disorders in Children and Adolescent, 5, 64-82.

Bilaç, Ö., Ercan, E.S., Uysal, T., & Aydın, C. (2014). İlköğretim öğrencilerinde anksiyete ve duygudurum bozuklukları yaygınlığı ve sosyodemografik özellikler. Türk Psikiyatri Dergisi, 25(3), 171–80.

Breton, J. J., Bergeron, L., Valla, J. P., Berthiaume, C., Gaudet, N., Lambert, J., & ark., (1999). Quebec child mental health survey: Prevalance of DSM-III-R mental health disorders. Journal of Child Psychology and Psychiatry, 40, 375-384.

Burger, J. M. (2004). *Kişilik*, (İ. D. E. Sarıoğlu, Çev.). İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Büküşoğlu Demiral, N. (2000) Okul fobisi görülen çocukların ve annelerinin davranışsal ve aile işlevleri yönünden incelenmesi (Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Büküşoğlu Demiral, N. (2004). Çocuklarda okul fobisi gelişimine etki eden faktörlerin incelenmesi. Ege Pediatri Bülteni, 11(2), 125-134.

Cam, O., Khorshid, L., & Altuğ Özsoy, S. (2000). Bir hemşirelik yuksek okulundaki öğrencilerin benlik saygısı düzeylerinin incelenmesi. Hemşirelik Araştırma Dergisi, 1(1), 33-40.

Can, S. (2015). Okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden 5–6 yaş çocuklarında akademik benlik saygısı (Muğla ili örneği). Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi, 34,159-176.

Canabakan Koç, N. (2015). Ayrılık anksiyetesi bozukluğu geliştirmiş 48-66 aylık çocuklarda ebeveyn tutumlarının etkisi (Yüksek Lisans Tezi). Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Canino, G., Shrout, P.E., Rubio-Stipec, M., Bird, H.R., Bravo, M., Ramirez, R., ve ark., The DSM-IV rates of child and adolescent disorders in Puerto Rico: Prevalence, correlates, service use, and the effects of impairment. Arch Gen Psychiatry, 61, 85–93.

Cartwright-Hatton, S., McNicol, K., & Doubleday, E. (2006). Anxiety in a neglected population: prevalance of anxiety disorders in pre-adolescent children. Clin Psycohol Review, 26, 817-833.

Cerit Aksoy, A. (1992). Lise son sınıf öğrencilerinin özsaygı ve denetim odağını etkileyen bazı değişkenlerin incelenmesi (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Ceylan, İ. (2013). Ergenlerin benlik saygısı ve duygusal öz-yeterlik düzeylerinin incelenmesi (Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Chansky, T. (2009). Çocuklarda endişe. E. Kandemir, Çev.). İstanbul: Kuraldışı Yayıncılık.

Chapman, P. ve Mullis, A. (2002). Readdressing Gender Bias in the Coopersmith Self-Esteem Inventory-Short Form. Journal of Genetic Psychology, 4 (163), 403-409.

Chessa, D., Riso, D. D., Delvecchio, E., Adrianalis. (2012). Assessing separation anxiety in ıtalian youth: preliminary psychometric properties of the Separation Anxiety Assessment Scale. Per-ceptual and Motor Skills Physical De-velopment Measurement, 115 (3): 1-22.

Cobb, N.J. (2007). Adolescence: Continuity, change, and diversity. New York: McGraw-Hill.

Coleman, J., & Hendry, L. (1990). The nature of adolescence. London: Routledge.

Costello, E. J., Foley, D.L., & Angold, A. (2006). 10-year research update review:the epidemiology of child and adolescent psychiatry disorders:II. Developmental epidemiology. J Am Acad Child Adolesc Psychiatry, 45, 8-25.

Costello, E. J., Mustillo., S., Erkanli, A., Keeler., G., & Angold, A. (2003). Prevalence and development of psychiatric disorders in childhood and adolescence. Archives of General Psychiatry, 60, 837-844.

Cozolino, L. (2014). İnsan ilişkilerinin nörobilimi (M. Benveniste, Çev.). İstanbul: Psikoterapi Enstitüsü Eğitim Yayınları.

Cramer, K. M., & Neyedley, K. A. (1998). Sex differences in loneliness: The role of masculinity and feminity. Sex Roles, 36 (7), 645-653.

Cüceloğlu, D. (2008). Korku kültürü niçin 'Mış Gibi' yaşıyoruz?. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Cyranowski, J. M., Shear, M. K., Rucci, P., Fagiolini, A., Frank, E., Grochocinski, V. J., ve ark., (2002). Adult separation anxiety: psychometric properties of a new structured clinical interview. Journal of Psychiatric Research, 36(2), 77-86.

Çağdaş A. & Seçer Z. Ş. (2002). Çocuk ve ergende sosyal ve ahlak gelişimi. Ankara: Nobel Yayınevi.

Çağlar, E. (2018). Çocuk ve ergen psikiyatrisi polikliniğine başvuran, ebeveynleri boşanmış olan ve olmayan çocukların ruhsal sorunlar, psikolojik sağlamlık, öz-kavramı ve ebeveyn kabul / reddi açısından ve annelerinin benlik saygısı ve algılanan sosyal destek açısından karşılaştırılması (Uzmanlık Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Tıp Fakültesi, İzmir.

Çağlayan, N. (2011). Bireysel ve Takım Sporu Yapanlarla Spor Yapmayanların Benlik Saygısı Puanlarının Karşılaştırılması (Yüksek Lisans Tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Bolu.

Çetin, S.B. (2017). Çocuklarda ayrılık kaygısı ile anne-babanın ayrılık kaygısı ve ebeveynliğe yönelik tutumları (Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Çetinkaya, S., Arslan, S., Nur, N., Özdemir, D., Demir, Ö.F., & Sümer, H. (2006). Sivas il merkezinde sosyoekonomik düzeyi farklı üç ilköğretim okulu öğrencilerinin benlik saygısı düzeyi. Klinik Psikiyatri, 9, 116-122.

Çuhadaroğlu, F. (1986). Adolesanlarda benlik saygısı (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Çuhadaroğlu, F., Canat, S., Kılıç, E., Şenol S., Ruganca N., Öncü B., ve ark., (2004). Ergen ve ruhsal sorunlar. Durum saptama çalışması., Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Raporları.

Dekovic, M., & Gerris J. R. (1992). Parental reasoning complexity, social class, and child rearing behaviors. Journal of Marriage and the Family, 54, 675-685.

Deltito, J. A., & Hahn, R. (1993). A three-generational presentation of separation anxiety in childhood with agoraphobia in adulthood. Psychopharmacological Bulletin, 29, 189-193.

Delvecchio, E., Miconi, D., & Riso, D. D. (2015). Early evidence of the Italian validation of separation anxiety assess-ment scale for children. European Journal of Development Psyhology, 12 (3): 335-343.

Demirdiş, E. (2004). Ergenlik dönemindeki bireylerin ana-babalarının ayrılık kaygısı düzeyleri (Yüksek Lisans Tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.

Demiriz, S., & Öğretir, A. D. (2007). Alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki 10 yaş çocuklarının anne tutumlarının incelenmesi. Kastamonu Eğitim Dergisi, 15(1), 105-122

Demiriz, S., & Ulutaş, İ. (2003). 9-12 Yaş çocuklarının kaygı düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi. Ege Eğitim Dergisi, (3), 1, 1-9.

Deniz, E. (2011). Eğitim psikolojisi. Ankara: Maya Akademi.

Dikici, A. (1998), Cassidy kukla görüşme formu'nun beş- altı yaş çocuklarına uygulanması ve özsaygı düzeylerinin incelenmesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Dilek, H. (2007). Farklı eğitim programlarına devam eden lise 11. sınıf öğrencilerinin benlik saygısı ile anne babalarının benlik saygısı arasındaki ilişkinin incelenmesi (Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Dilek, H., & Aksoy, A. B. (2013). Ergenlerin Benlik Saygısı ile Anne-Babalarının Benlik Saygısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 14(3), 95-109.

Dinç, J. (2019). Lise döneminde benlik saygısı ve bağlanma türleri (Yüksek Lisans Tezi). Üsküdar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Diriöz, M. (2010). Ayrılma anksiyetesi için yapılandırılmış klinik görüşme, Çocukluk ve Yetişkin Ayrılma Anksiyetesi Ölçekleri'nin geçerlilik ve güvenilirliği (Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Diriöz, M., Alkin, T., Yemez, B., Onur, E., & Eminağaoğlu, N. (2011). Ayrılma Anksiyetesi Belirti Envanteri ile Yetişkin Ayrılma Anksiyetesi Anketinin Türkçe versiyonunun geçerlik ve güvenirliği. Türk Psikiyatri Dergisi, 22.

Doğan, T., Çoban, K., & Çok, F. (2012). Ergenlerde arkadaşlık ilişkilerinin yordayıcısı olarak cinsiyet ve aileye ilişkin değişkenler. İlköğretim Online, 11(4), 1010-1020 .

Doğru, B. (2018). Ergenlerde sosyal görünüş kaygısının benlik saygısı ve otomatik düşünceler üzerine etkisi (Yüksek Lisans Tezi). Üsküdar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, istanbul.

Dönmezer, İ. (1999). Ailede iletişim ve etkileşim. İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Eisen A. R., & Schaefer C. E. (2005). Separation anxiety in children and adolescents. New York, London: The Guilford Press.

Eraslan E., Koçi, Z., Ertem, E., Sancar, D., & Koç, S. Ç. (2018). Çocuk bakım kuruluşlarında görev yapan diyanet işleri başkanlığı personeline yönelik eğitim, T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı.

Erbil, N., Divani Z., & Önder, P. (2006). Ergenlerin benlik saygısına ailelerinin tutum ve davranışlarının etkisi. Aile ve Toplum, 3(10), 7-15.

Erermiş, S., Bellibaş, E., Özbaran, B., Demiral Büküşoğlu, N., Altıntoprak, E., Bildik, T., ve ark., (2009). Ayrılma anksiyetesi bozukluğu olan okul öncesi yaş grubu çocukların annelerinin mizaç özellikleri. Türk Psikiyatri Dergisi, 20(1), 14-21.

Erermiş, S., Bellibaş, E., Özbaran, B., Demiral Büküşoğlu, N., Altıntoprak, E. ve ark., (2009). Ayrılma anksiyetesi bozukluğu olan okul öncesi yaş grubu çocukların annelerinin mizaç özellikleri. Türk Psikiyatri Dergisi, 20(1), 14-21.

Erikson, E. H. (1968). Identity: Youth and Crisis. New York: W.W. Norton Company.

Eriş, Y. & İkiz, E. (2013). Ergenlerin benlik saygısı ve sosyal kaygı düzeyleri arasındaki ilişki ve kişisel değişkenlerin etkileri, Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 8(6), 180-187.

Eroğlu, K. (2018). Ortaokul 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin sosyal kaygıları ile benlik saygısı, anne-baba tutumları, mükemmeliyetçilik özellikleri arasındaki ilişki (Yüksek Lisans Tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.

Erşan, E. E., Doğan, O., & Doğan, S. (2009). Beden eğitimi ve antrenörlük bölümü öğrencilerinde benlik saygısı düzeyi ve bazı sosyodemografik özelliklerle ilişkisi. Klinik Psikiyatri, 12, 35-42.

Ertürk, Ş. (2008). Çalışma hayatımızda kadın erkek eşitliği. Ankara: Belediye-İş Yayınları.

Farmer, T. D. (1997). Protecting the rights of hard to place children in adoptions. Indiana University School of Law, 72(4), 1166-1184.

Field, T. (1996). Attachment and separation in young children. Annu Rev Psychol, 47(4), 541-61.

Flakierska-Praquin, N., Lindström, M., & Gillberg, C. (1997). School phobia with separation anxiety disorder: A comparative 20- to 29-year follow-up study of 35 school refusers. Comprehensive Psychiatry, 38*(*1), 17-22.

Foley, D. L., Pickles, A., Maes, H. M., Silberg, J. L., & Eaves, L. J. (2004). Course and shortterm outcomes of separation anxiety disorder in a community sample of twins. Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, 43, 1107-1114.

Francis, G., Last, C. G., & Strauss, C. C. (1987). Expression of separation anxiety disorder: the role of age and gender. Child Psychiatry Hum Dev, 18(2), 82-89.

Freud, A. (1965). Normality and pathology in childhood (assesments of development). New York: International Universities Press Inc.

Freud, S. (2014). Psikanalize Giriş, (A. C. İdemen, Çev.). İstanbul: Cem Yayınevi, İstanbul.

Furman, W., & Buhrmester, D. (1985). Children's perceptions of the qualities of sibling relationships. Child development, 448-461.

Ge, X.-J., Natsuaki, M. N. & Conger, R. D. (2006) Trajectories of depressive symptoms and stressful life events among male and female adolescents in divorced and nondivorced families. Development and Psychopathology, 18, 253–273.

Geçtan, E. (1995). Psikodinamik psikiyatri ve normal dışı davranışlar. İstanbul: Metis Yayıncılık.

Gökdemirel, S., Bozkurt, G., Gökçay, G., & Bulut, A. (2008). Çalışan annelerin emzirme sürecinde yaşadıkları: Niteliksel bir çalışma. Çocuk Dergisi, 8(4), 221-234.

Göker, Z., Güney, E., Dinç, G., Hekim, Ö., & Üneri, Ö. Ş. (2015). Çocuk ve ergenlerde anksiyete ile ilişkili bozuklukların klinik ve demografik özellikleri: Bir yıllık kesitsel bir örneklem. Klinik Psikiyatri, 18, 7-14.

Gözüyılmaz, A. (2011). Evli ergenlerde beden imgesi ve benlik saygısının gebelik durumuna göre incelenmesi (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Grossmann, K. E. (1995). The evolution and history of attachment research and theory' attachment theory: social, development and clinical perspectives. Stanford: The Analytic Press.

Gümüş, A. E. (2005). Sosyal kaygının benlik saygısına ve işlevsel olmayan tutumlara göre yordanması. Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi. 26, 63-75.

Gümüştaş, F., Yulaf, Y., & Gökçe, S. (2014). Çocuk ve ergenlerde okul reddi davranışının nedenlerinin incelenmesi, Marmara Medical Journal, 27, 27-31

Güney, C. (2018). 15-18 Yaş arası ergenlerde beden imgesi ile sosyal anksiyete arasındaki ilişkide kişilik özelliklerinin aracı etkisinin incelenmesi (Yüksek Lisans Tezi). Işık Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Güngör, E. (1998). Ahlak psikolojisi ve sosyal ahlak. İstanbul: Otuken Yayınevi.

Güngör, H. (2009). Ebeveyn ve öğretmen mükemmeliyetçiliğinin 5-6 yaş okul öncesi dönem çocuklarının algılanan kaygı düzeyini öngörmedeki rolü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.

Gürel Ö (2007) Görme Engelli Ergenlerle Gören Ergenlerin Benlik Saygısı s:123 , Ankara.

Hançer, A. H., & Tüfekçi, Z. (2016). Ortaokul 8.sınıf öğrencilerinin benlik saygısı düzeylerinin incelenmesi. Cumhuriyet International Journal of Education, 5(4), 31-40.

Harter, S. (1990). Developmental differences in the nature of self-representations: ımplications for the understanding, assessment and treatment of maladaptive behaviour, Cognitive Therapy and Research, 14, 113-142.

Hatipoğlu, Z. (1996). Ergenlik çağındaki öğrencilerin benlik tasarım düzeyleri ile algılanan anne davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Hiçdurmaz, D., & Öz, F. (2011). Benliğin bilişsel yaklaşımla güçlendirilmesi. Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Dergisi, 68-78.

İnal Kızıltepe, G., Uyanık, Ö., Özsüer, S. & Can Yaşar, M. (2013). 61–72 aylık çocukların demokratik tutum ve davranışlarının anne görüşlerine göre değerlendirilmesi. Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, 17(3), 227-244.

Joel V. W. (1995). Sibling rights to visitation: A relationship too valuable to be denied, University of Toledo Law Review, 259-296.

Jones B. (1993). Do children posess constitutional rights?. Cornell Law Review., 78(6), 1187-1220.

Jurbergs, N., & Ledley, D. R. (2005). Separation anxiety disorder. Pediatr Ann. 34(2), 108-115.

Kagan, J., Snidman, N., & Arcus, D. (1998). Childhood derivatives of high and low reactivity in infancy. Child Dev, 69(6), 1483-1493.

Kahriman, İ. (2002). Adölesanlarda aile ve arkadaşlardan algılanan sosyal destek ile benlik saygısı ilişkisi (Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.

Kahriman, İ. (2005). Öğrencilerinin benlik saygıları ve atılganlık düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. C.Ü. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi, 9(1), 24-32

Kaplan, H. I., Sadock, B. J., & Grebb, J. A. (1994). Synopsis of psychiatry, behavioral sciences clinical psychiatry, Baltimore: William-Wilkins.

Karadağlı, A. (1993). Öğrenci hemşirelerin benlik saygısı düzeyleri ile algıladıkları okul yaşantıları arasındaki ilişkinin incelenmesi. Türk Hemşireler Dergisi, 43(2), 11-15.

Karahan, F., Sardoğan, M., Ersanlı, E., Kaya, N., & Kumcağız, H. (2004). Üniversite öğrencilerinin yalnızlık düzeyleri ile benlik saygısı düzeyleri arasındaki ilişkiler. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 18, 27-39.

Kardaş, F., & Orbak, Z. (2002). Ergenlerde beslenme. Sendrom Aylık Aktüel Tıp Dergisi, 90-96.

Karen, R. (1998). Becoming attached. New York: Oxford University Press.

Kashani, J. H., & Orvasches, H. (1990). A community study of anxiety in children and adolescents: Sample. Am J Psychiatry, 147(3), 313-318.

Kassin, S. (1998). Psychology. New Jersey: Prentice Hall.

Katıksız, S. (2019). 5-6 Yaş arası çocuğa sahip çalışan ve çalışmayan annelerin çocuk yetiştirme tutumları ile bu çocukların öğretmen algısına göre akademik benlik saygı düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi (Yüksek Lisans Tezi). Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Kaytez, N., & Kadan, G. (2016). Okul öncesi dönem çocuklarında akademik benlik saygısı ile kişiler arası problem çözme becerilerinin incelenmesi. Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, 5(38), 332-342.

Kessler, R. C., Berglund, P., Demler, O., Demler, O., Jin, R., Merikangas, K.R., ve ark., (2005. Lifetime prevalence and age-of-onset distributions of DSM-IV disorders in the national comorbidity survey replication. Arch Gen Psychiatry, 62(6), 593-602.

Kılıç, H. G. (2007). Bazı demografik değişkenler ve anne baba tutumlarına göre madde bağımlısı bireylerin anne baba bağlılıkları ilişkisinin incelenmesi (Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Adana.

Kılıçaslan, Y. (2012). Okul öncesine devam eden 5–6 yaş gurubu öğrencilerin benlik kavramlarının annelerinin yaşam doyumları bağlamında incelenmesi (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Arel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Kınık, E. (2000). Adolesan dönemde fiziksel büyüme ve cinsel gelişme. Katkı Pediatri Dergisi Adolesan Sayısı, 21(6), 720-740.

Kocayörük, E. (2010). Ergen gelişiminde aile işlevleri ve baba katılımı. Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 33(4).

Koç, F. C. (2019). Ergenlerin ebeveynlerine bağlanma düzeyi ile mental iyi oluş, benlik saygısı ve akran ilişkilerinin incelenmesi (Yüksek Lisans Tezi). Üsküdar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Koç, M. (2004). Gelişim psikolojisi açısından ergenlik dönemi ve genel özellikleri. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 17(2), 231-256.

Kulaksızoğlu, A. (2005). Ergenlik psikolojisi. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Kutlu, Y., Buzlu, S., Sever, A. D., Batmaz, M., & Pektekin, Ç. (1999). İstanbul Üniversitesi Florence Nightingale Hemşirelik Yüksekokulu öğrencilerinin 4 yıllık eğitim süresi içindeki atılganlık düzeyi ve benlik saygılarının araştırılması. IV. Hemşirelik Eğitimi Sempozyumu (ss.244-249) 10-12 Eylül Kıbrıs.

Kuzgun, Y. (2002). İlköğretimde rehberlik. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Kuzgun, Y. (2002). İlköğretimde rehberlik. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Küçüködük, C. (2015). 3-5 Yaş arasında ve anaokuluna giden çocuk annelerinin ayrılma kaygısı ve bağlanma biçimleri ile çocuğun davranışları ve ayrılma kaygısı arasındaki ilişki: Bilişsel esnekliğin aracı rolü (Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Lee, W., & Piersel, S. W. (1988). Concurrent validity of the revised children's manifest anxiety scale (RCMAS) for adolescents. Educational and Psychological Measurement, 48(2), 429-433.

Liotti, G. (1992). Disorganized/disoriented attachment in etiology of the dissosiative disorders. Dissociation, 5, 196-204.

Livingston, R. (1996). Anxiety disorders. M. Lewis (Ed.) Child and adolescent psychiatry: A comprehensive textbook içinde (pp. 674-684). Maryland: Williams & Wilkins.

Livingston, R. (1996). Anxiety disorders. M. Lewis (Ed.) Child and adolescent psychiatry: A comprehensive textbook içinde (pp. 674-684). Maryland: Williams & Wilkins.

Luo, J., Wang, L. G., & Gao, W. B. (2011). The influence of the absence of fathers and the timing of separation on anxiety and self-esteem of adolescents: a cross-sectional survey. Child Care Health Dev., 38(5), 723-733.

Malatyalı, K. M. (2014). Türkiye'de çocuk gelin sorunu. Nesne, 2(3), 27-38.

Maldonado, L., Huang, Y., Chen, R., Kasen, S., Cohen, P., Chen, H. (2013). Impact of early adolescent anxiety disorders on self-esteem development from adolescence to young adulthood. J Adolesc Health, 53(2), 287-292.

Manicavasagar, V., & Silove, D. (1997). Is there an adult form of separation anxiety disorder? A brief clinical report. Australian and New Zealand Journal of Psychiatry, 31(2), 299-303.

Manicavasagar, V., Silove, D., Curtis, J., & Wagner, R. (2000). Continuities of separation anxiety from early life into adulthood. Journal of Anxiety Disorders, 14, 1-18.

Mann, M., Hosman, C. M., Schaalma, H. P., & De Vries, N. K. (2004). Self-esteem in a broad-spectrum approach for mental health promotion. Health Educ. Res, 19, 357–372.

Martinez, I., & Garcia, F.C. (2008). Internalization of values and self-esteem among brazilian teenagers from authoritative, ındulgent, authoritarian, and negelctful homes. Adolescence Journal, 43, 13-29.

Masi, G., Mucci, M., & Millepiedi, S. (2001). Seperation anxiety disorder in children and adolescents, epidemiology, diagnosis and management. CNS Drugs, 15(2), 93-104.

Maşrabacı, T.S. (1994). Hacettepe Üniversitesi Birinci Sınıf Öğrencilerinin Benlik Saygısı Düzeylerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

McCormick, C. B. & Kennedy, J. H. (2000) Father-child separation, retrospective and current views of attachment relationship with father, and self-esteem in late adolescence. Psychological Reports, 86, 827–834.

Mendelson, B. K., White, D. R., & Mendelson, M. J. (1996). Self-esteem and body esteem: effects of gender, age, and weight. Journal of Applied Developmental Psychology, 17(3), 321-346.

Miral, S., & Baykara, A. (1998). Ayrılma anksiyetesi bozukluğu. C. Güleç & E. Köroğlu (Ed.) Psikiyatri temel kitabı içinde (ss. 1165-1167). Ankara: Hekimler Yayın Birliği.

Morrison, J. (2016). DSM-5'i kolaylaştıran klinisyenler için tanı rehberi (M. Şahin, Çev.) Ankara: Nobel Tıp Yayınevleri.

Muris, P., De Jong, P. J., & Engelen, S. (2004). Relationship between of neuroticism, attentional control and anxiety disorders symptoms in non-clinical children. Personality and Individual Differences, 37, 789-797.

Muris, P., Meesters, C., & Rompelberg, L. (2007). Attention control in middle childhood: Relations to psychopathological symptoms and threat perception distortions. Behaviour Research and Therapy. 2007;45(5):997–1010.

Muris, P., Steerneman, P., Merckelbach, H., & Meesters, C. (1996). The role of parental fearfulness and modeling in children's fear. Behav Res Ther, 34(3), 265-268.

Ocak, G., & Sarlık, B. (2016). Okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden 5-6 yaş çocuklarında akademik benlik saygısı. Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, 5, 182-193.

Odacı, H. (1994). Karadeniz teknik üniversitesi fatih eğitim fakültesi öğrencilerinin yalnızlık, benlik saygısı ve yakın ilişkiler kurabilme düzeylerinin ve bu düzeyler arasındaki ilişkilerin incelenmesi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.

Offer, D., Ostrov, E., & Hosvard, K. I. (1981). The adolescent a psychological self-portrait. USA: Basic Books, Inc.

Oktan, V., & Şahin, M. (2010). Kız ergenlerde beden imajı ile benlik saygısı arasındaki ilişkisinin incelenmesi. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 7(2), 1303- 5134.

Ollendick, T. H., & King, N. J. (1990). School phobia and separation anxiety. H. Leitenberg (Ed.) Handbook of social and evaluation anxiety içinde. Boston, MA: Springer.

Onur, B. (2014). Gelişim psikolojisi: Yetişkinlik, yaşlılık, ölüm. Ankara: İmge Kitabevi.

Otto. M.W., Pollack, M. H., & Maki, K. M. (2001). Childhood history of anxiety disorders among adults with social phobia: rates. correlates. and comparisons with patients with panic disorder. Depress Anxiety, 14, 209-213

Öncü, R. (1992). Gelişim psikolojisi. Ankara: Gündüz Yayıncılık.

Önel, N. (2006). İş-aile çatışmasının çalışan kadının aile içi ilişkileri üzerine etkileri (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.

Özbay, H., & Öztürk, E. (1992). Gençlik. İstanbul: İletişim Yayıncılık.

Özer, D., & Özer, K. (2001). Çocuklarda motor gelişim. Ankara: Nobel Yayın Dağıtımı.

Özerkan, K. N. (2004). Spor psikolojisine giriş. Ankara: Nobel Yayınları.

Özkan, İ. (1987). Gençliğin akademik başarısını etkileyen zihinsel ve ruhsal faktörler, I. Milletler Arası Gençlik Kongresi, Selçuk Üniversitesi, Konya.

Özkan, İ. (1994). Benlik saygısını etkileyen etkenler. Düşünen Adam Dergisi, 7(3), 4-9.

Özsayın Kılıç, B. (2018). Çocukluk ve yetişkinlik döneminde ayrılık anksiyetesinin yetişkinlik döneminde görülen anksiyete bozukluklarıyla ilişkisi (Tıpta Uzmanlık Tezi). Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Ankara.

Öztürk, M., Güzelha, Y., & Alyanak, B. (1999). Okul fobisi olan çocukların annelerinde ruhsal bozukluklar. 9. Ulusal Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Kongresi, Poster Sunumları Tam Metin Kitabı (ss. 121-124), Adana.

Patton W.W., & Latz, S. (1994). Severing Hansel from Gretel: An Analysis of Siblings Association Rights, University of Miami Law Review, 745-808.

Plummer, D. (2005). Helping adolescents and adults to build self esteem. London: Jessica Kingsley Publishers.

Pottinger, A. (2005) Children's experience of loss by parental migration in inner city Jamaica. American Journal of Orthopsychiatry, 75, 485–496.

Potts N. L., & Mandleco, B. L. (2007). Pediatric nursing. Newyork USA: Delmar Cengage Learning.

Provence, S. A., & Mayes, L. C. (1996). Separation and deprivation. M. Lewis (Ed.) Child and adolescent psychiatry: A comprehensive textbook içinde (pp. 382-394). Maryland: Williams & Wilkins

Razon, N. (1983). Çalışan anne ve çocuk. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Razon, N. (1995). Çalışan anne ve çocuğu. Ana-baba çocuk okulu. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Riso, D. D., Chessa, D., Adrianalis, E. D., & Eisen, A. R. (2012). Early evidence for facto-rial structure of the Separation Anxi-ety Symptom Inventory in Italian children, Psyhological Reports: Men-tal Physical Health, 111(3), 724-732.

Robins, R. W., & Trzesniewski, K. H. (2005). Self-esteem development across the lifespan. Current Directions in Psychological Science, 14(3), 158-162.

Robins, R. W.,Trzesniewski, K. H., Tracy, J. L., Gosling, S. D. ve Potter, J. (2002). Global self-esteem across the life span. Psychology And Aging, 17(3), 423-434.

Rogers, C. (1959). A theory of therapy, personality and interpersonal relationships as developed in the client-centered framework. S. Koch (Ed.), Psychology: A study of a science içinde. Formulations of the person and the social context. New York: McGraw Hill.

Rosenberg, M. (1965). Society and the adolescent: Self-image. Princeton: Princeton University Press.

Rosenblum, G. D., & Lewis, M. (1999), The relations among body ımage, physical attractiveness, and bady mass in adolescence. Child Development, 70, 50-64.

Rothbart, M. K, Derryberry, D., & Posner, M.L. (1994) A psychobiological approach to the development of temperament. Temperament: Individual differences at the interface of biology and behavior. Washington, DC: American Psychological Association.

Rutter, M., & Hersov, L. (1997). Child psychiatry: Modern approaches. Oxford-London: Blackwell Scientific Publications.

Santrock, J. W. (2012). Ergenlik (D. M. Siyez, Çev.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Santrock, W. J. (2011). Child Development New York: N &M Books.

Sarı, M., & Cenkseven, F. (2008). İlköğretim öğrencilerinde okul yaşam kalitesi ve benlik kavramı. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 5(2), 2-16.

Sarıkaya, A. (2015). 14 - 18 yaş arası ergenlerin benlik saygısı ve psikolojik dayanıklılık düzeyleri arasındaki ilişki (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Bilim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Sarıyüce Körükçü, Ö. (2004). Altı yaş grubundaki çocukların özsaygı düzeyleri ile anne empatik becerilerinin incelenmesi (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Saygılı, G., Kesicioğlu, T. İ., & Kırıktaş, H. (2015). Eğitim düzeyinin benlik saygısı üzerindeki etkisinin incelenmesi. Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, 4(2).

Sayıner, B., Savaşan, E., Sözen, D. & Köknel, Ö. (2007). Yükseköğretim gençliğinin benlik algısının çeşitli değişkenlere göre incelenmesi: İstanbul Ticaret Üniversitesi örneği. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6 (11).

Schultz, D. P. & Schultz S. E. (2007). Modern psikoloji ve tarihi (F. Aslan, Çev.). İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Sever, A. D., Hotun, N., Sabuncu, H., & İşsever, H. (1993). İstanbul Üniversitesi Florence Nightingale Hemşirelik Yüksekokulu ve Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Hemşirelik Bölümü öğrencilerinin benlik saygıları ve ruhsal durumlarının araştırılması. Hemşirelik Bülteni, 7, 95-101.

Sherman, A. M., Lansford, J. E., & Volling, B. L. (2006). Sibling relationships and best friendships in young adulthood: Warmth, conflict, and well-being. Personal Relationships, 13(2), 151-165.

Silove, D., Manicavasagar, V., Curtis, J., & Blaszczynski A. (1996). Is early separation anxiety a risk factor for adult panic disorder? A ciritical review. Compr Psychiatry, 37(3), 167-79.

Silove, D., Manicavasagar, V., O'connell, D., Blaszczynski, A., Wagner, R., & Henry, J. (1993). The development of the Separation Anxiety Symptom Inventory (SASI). Australian and New Zealand Journal of Psychiatry, 27(3), 477-488.

Smith, J. G. (2007). Annual meeting of eastern psychological association. March 23-25. Philadelphia.

Steinberg, L. (2007). Ergenlik (F. Çok, Çev.). Ankara: İmge Kitabevi

Suveg, C., Aschenbrand, S. G., & Kendall, P. C. (2005). Separation anxiety disorder, panic disorder, and school refusal. Child and Adolescent Psychiatric Clinics of North America, 14, 773-795.

Sümer, N., & Güngör, D. (1999). Yetişkin bağlanma stilleri ölçeklerinin Türk örneklemi üzerinde psikometrik değerlendirmesi ve kültürlerarası bir karşılaştırma. Türk Psikoloji Dergisi, 14(43), 71-106.

Sümer, N., & Şendağ, M. A. (2009). Orta çocukluk döneminde ebeveynlere bağlanma. Benlik algısı ve kaygı. Türk Psikoloji Dergisi, 24 (63), 86-101.

Swindells, D. & Stagnitti, K. (2006). Pretend play and parents'view of social competence: the construct validity of the child-ınitiated pretend play assessment. Australian Occupational Therapy Journal, 53, 314–324.

Şirin, I. (2015). Annenin çocuğuna karşı aşırı korumacı tutumuyla annenin çocukluk çağında yaşadığı ayrılık anksiyetesi travması arasındaki ilişkinin incelenmesi (Yüksek Lisans Tezi). Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Tekgül, B. N., & Uslu Tek, P. (2005). Puberte. B. N. Tekgül (Ed.) Adolesan sağlığı içinde. (ss.23-37). İzmir: Pratisyen Hekimlik Derneği Yayını.

Teze, S., & Arslan, E. (2016). Annesi çalışan 6 yaş çocukların ayrılık kaygısının bağlanma stilleri açısından incelenmesi. The Journal of Academic Social Science Studies, 52, 417-435.

Tezer, E., & Aygül, T. (2006). The relationship between parenting style and self esteem. Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 37-44.

Topalfakıoğlu, V. (2011). Bolu ili Dörtdivan ilçesinde taşımalı ve normal eğitim alan adolesanların antropometrik ölçümleri ile beslenme durumlarının değerlendirilmesi (Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Topçu, Y. (2018). Çalışan kadın ve aile. Journal of Social Sciences and Humanities, 1(2), 44-75.

Torucu, K. B. (1990). 13-14 Yaşındaki gençlerin sosyo-ekonomik düzeyi ve anne-baba tutumlarındaki farklılıkların belirlenip benlik saygısına etkisinin araştırılıp, karşılaştırılması (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Tufan, B., & Yıldız, S. (1993). Geri dönüş sürecinde ikinci kuşak, almanya'dan dönen öğrencilerin benlik saygıları ve ruhsal belirtileri. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

Türkbay, T. (1999). Ayrılık kaygısı bozukluğu olan çocuklardaki psikolojik, ailesel ve sosyal etmenlerin karşılaştırılması (Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi). G.A.T.A. Çocuk Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı, Ankara.

Türkçapar, H. (2004). Anksiyete bozukluğu ve depresyonun tanısal ilişkileri. Klinik Psikiyatri, 12-16.

Tüzün, O., & Sayar, K. (2006). Bağlanma kuramı ve psikopatoloji. Düşünen Adam, 19 (1), 24-39.

Ünüvar, A. (2003). Çok yönlü algılanan sosyal desteğin 15-18 yaş arası lise öğrencilerinin problem çözme ve benlik saygısına etkisi (Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Van Ijzendoorn, M. H. (1995). Adult attachment representations parental responsiveness and infant attachment: A meta-analysis on the predictive validity of the adult attachment interview. Psychological Bulletin, 117, 382-403.

Voltan Acar, N. (2004). Ne kadar farkındayım? Gestalt terapi. Ankara: Babil Yayıncılık.

Wamboldt, M. Z., & Wamboldt, F.S. (2000). Role of the family in the onset and outcome of childhood disorders: selected research findings. J Am Acad Child Adolesc Psychiatry, 39(10), 1212-1219.

Watkins, J., & Watkins, H. (2006). Ego durumları (Z. M. Uygun ve H. Sayı, Çev.). İstanbul: Litera Yayıncılık.

Winnicott, D.W. (2013). Ebeveynlerle sohbet (N. Hatiboğlu, Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Yavuz, B. (2007). Çalışan anneler ve çocukları. Empati Dergisi, 4(36), 1-8.

Yavuzer, H. (2000). Doğum öncesinden ergenlik sonuna çocuk psikolojisi. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yavuzer, H. (2002). Eğitim ve gelişim özellikleriyle okul çağı çocuğu. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yavuzer, H. (2005). Çocuğu tanımak ve anlamak. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yavuzer, H. (2006). Okul Çağı Çocuğu İstanbul: Remzi Kitapevi.

Yavuzer, H. (2014). Anne-baba çocuk. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yenidünya, A. (2005). Lise öğrencilerinde rekabetçi tutum, benlik saygısı ve akademik başarı ilişkisi (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Yeşilyaprak, B. (2004). Çalışan anne ve çocuk. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.

Yıldırım, T. (2017). Üniversite öğrencilerinde benlik saygısı ile algılanan sosyal destek ve yaşam doyumu arasındaki ilişkinin incelenmesi (Yüksek Lisans Tezi). Haliç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yılmaz, S., & Ekinci, M. (2001). Hemşirelik yüksekokulu öğrencilerinde benlik saygısı ve atılganlık düzeyi arasındaki ilişki. Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu, 4(2).

Yiğit, H. (2010). Ergenlerin benlik saygılarının yaşam doyumu ve bazı özlük nitelikleri açısından incelenmesi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Yörükoglu, A. (2004). Gençlik çağı. İstanbul : Özgür Yayınları.

Yüksekkaya, S. (1995). Üniversite öğrencilerinde benlik-saygısının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir.